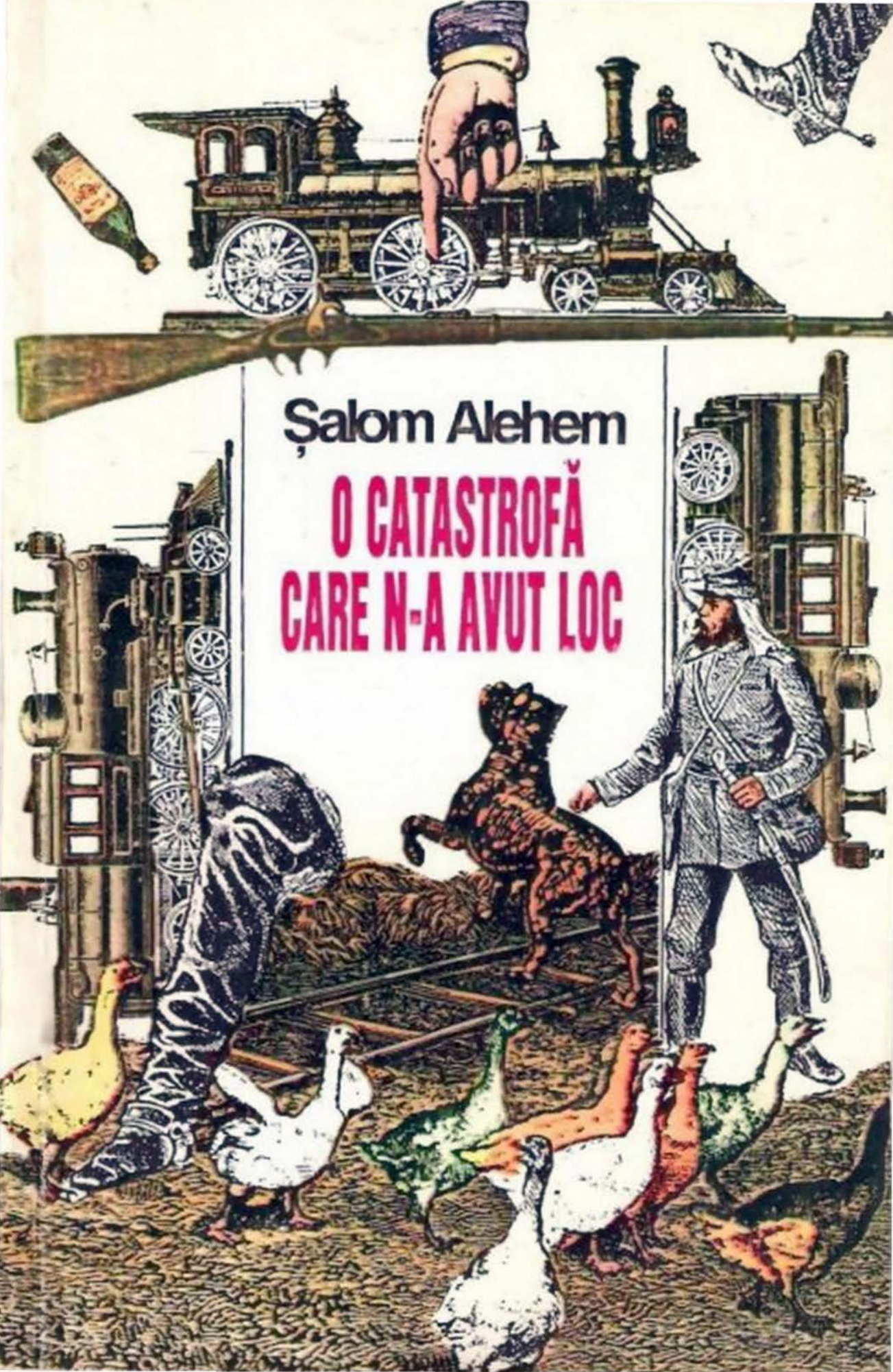

Șalom Alehem

O CATASTROFĂ CARE N-A AVUT LOC

Redactor: MARIA GRACIOV

Coperta: Val Munteanu

Şalom Alehem

O catastrofă care n-a avut loc

Povestiri de pe drumul-de-fier

Traducere din idiş:
ANTON CELARU

EDITURA
EH
HASEFER

1995

Mulţumim Editurii *Cartea Românească* pentru colaborarea la apariţia acestei cărţi.

Editura *Hasefer*

ISBN: 973-96818-8-0

O lume descoperită în tren

Editorii lui ŞALOM ALEHEM, clasic al literaturii evreieşti de expresie idiş (1859-1916), au tipărit, în seria operelor sale complete, un volum de „naraţiuni feroviare".

Vagoanele de cale ferată, în deplasarea lor lentă pe o linie provincială, devin în acest volum veritabile cutii de rezonanţă ale unor întîmplări ce definesc o lume, azi ca şi dispărută: e vorba de evreimea est-europeană a începutului de veac XX, îndeosebi din micile aşezări urbane (mai exact: preurbane) locuite de ea, acele „tîrguri" în care puternicele amprente ale trecutului sînt supuse penetraţiei încă timide, dar irezistibile, a unor noi structuri sociale şi culturale.

În viziunea tipic şalomalehemiană, lumea aceasta — surprinsă în situaţii pregnante, prin intermediul unor personaje rafinat reliefate — prezintă o sumedenie de aspecte comice, care-l amuză pe cititor, dar îl şi situează în faţa unor grave întrebări existenţiale. Ca în tot ce a scris acest genial umorist, optimismul său funciar este mereu asaltat şi aici de temeri şi dureri. Fără tentaţii idealizante ori transparent-moralizatoare, literatura lui Şalom Alehem evidenţiază virtuţile hazului de necaz, ale rîsu-plînsului, în care suferinţei, cruzimii şi

diformităţilor li se dă o replică în felul ei compensatoare şi terapeutică.

Prefaţa volumului de „naraţiuni feroviare" este semnată „Un comis-voiajor", autorul implicîndu-se astfel ca un observator nemijlocit al momentelor şi conflictelor relatate.

Povestirile înserate aici au fost selectate din amintitul volum, cu excepţia cîtorva, culese din amplul corp al nuvelisticii lui Şalom Alehem, dar dominate şi ele pe alocuri de ritmul comun al roţilor de tren şi al unor încercate inimi omeneşti.

Notele lămuritoare din josul unor pagini aparţin traducătorului.

A.C.

Către cititori

Sînt un călător. Aproape unsprezece luni pe an mă aflu pe drumuri. De obicei în tren şi, de cele mai multe ori, în clasa a treia. Cutreier numai oraşe şi orăşele evreieşti, fiindcă n-am ce căuta acolo unde evreilor nu li se îngăduie să locuiască.

Doamne-Dumnezeule, multe mai auzi cînd eşti pe drumuri! Păcat că nu-s scriitor. Deşi, la drept vorbind, de ce n-aş fi scriitor? Orice om poate fi: pui mîna pe un plaivaz şi-l laşi să alunece pe hîrtie...

Dar mă întorc şi zic: nu-i chiar aşa! Nu oricine se pricepe într-ale scrisului. Fiecare cu menirea lui. Asta-i credinţa mea. E drept, dacă n-ai ceva mai bun de făcut, atunci, fie!, scrisul poate fi şi el o ocupaţie.

Aflîndu-mă necontenit pe drumuri, mi s-a întîmplat deseori să stau zile întregi ca o stană de piatră, fără să scot o vorbă, de-mi venea să urlu. Deodată, mi-a trăsnit prin cap să-mi fac rost de un caiet şi un creion ca să-mi însemn tot ce văd şi ce aud în tren. Şi uite-aşa, am adunat o mulţime de material, nu-i fie de deochi, ca să fie de citit poate chiar un an întreg. Dar ce-am să fac cu mîzgăliturile astea? m-am întrebat la un moment dat. Să le arunc în foc? Păcat de Dumnezeu! De ce nu le-aş publica în vreo gazetă? Că doar, să mă ierte Cel-de-sus, se tipăresc şi lucruri mai proaste.

Prin urmare, m-am pus pe treabă: am împărțit marfa pe sorturi, am renunțat la fleacuri, păstrînd ce-i mai bun, calitatea-întîi-super. Pe urmă am înșirat poveștile ca-ntr-un catastif: povestea numărul unu, povestea numărul doi, povestea numărul trei și așa mai departe. Am dat fiecăreia și un nume, cum se cuvine, exact ca în comerț. N-am idee dac-o să-mi iasă ceva din afacerea asta. S-ar putea să-mi rup gîtul. Măcar să nu ies în pagubă...

O să mă-ntrebați, bănuiesc: ce mi-a trebuit isprava asta? Vă jur că nu-mi dau seama. O fi o prostie — dar am făcut-o și gata! De un lucru nu mă îndoiesc: că o să mă ia criticii în fabrică. De asta mi-am ascuns numele. Degeaba se vor zbate să afle cum mă cheamă. N-au decît să critice, să rînjească, să se cațăre pe pereți. Eu o s-o fac pe surdul. Eu nu-s scriitor, nici dascăl, nici un fluieră-vînt — sînt un om serios, un om de afaceri,

un comis-voiajor.

Concurenţi

Întotdeauna, pe hărmălaia cea mai asurzitoare, cînd toată lumea se înghesuie, unii să intre în vagoane, alţii să coboare şi cînd înăuntru se dă bătălia pentru locuri — ei bine, atunci se arată amîndoi: şi el, şi ea.

El — smolit, gras, cu părul răvăşit şi cu albeaţă la un ochi. Ea roşcovană, pirpirie şi ciupită de vărsat. Amîndoi în veşminte ponosite, amîndoi cu încălţările peticite şi amîndoi cu aceeaşi marfă: el cu un coş, ea cu un coş; el cu ouă tari, colăcei împletiţi, sticle cu apă gazoasă şi portocale; ea cu ouă tari, colăcei împletiţi, sticle cu apă gazoasă şi portocale.

Se întîmplă ca el să aibă în coş pungi cu vişine roşii, cireşe negre sau struguri verzi, acri ca oţetul. Atunci, neapărat, are şi ea de vînzare vişine roşii, cireşe negre sau struguri verzi, acri ca oţetul.

Se ivesc amîndoi deodată, se zbat să intre pe aceeaşi uşă, chiar şi cuvintele pe care le folosesc sînt aceleaşi, numai că altfel rostite: el vorbeşte puţin din gît, moale, înghinat, fără să-l pronunţe pe „r", ca şi cum n-ar avea limbă în gură; ea însă e cepeleagă, de parcă limba i-ar umple toate gura.

Vă închipuiţi, poate, că se concurează la preţuri, că ficcare se gîndeşte să arunce piaţa în aer. Ferească Sfîntul! Preţurile sînt

acelcaşi la amîndoi. Pe un singur tărîm dau ei bătălia: care va stîrni mai multă milă. Ficcare vă roagă să vă milostiviţi de cei cinci copii orfani ai săi (cinci orfani ai lui şi cinci orfani ai ei). Amîndoi vă privesc drept în ochi, vă bagă marfa sub nas şi vă piscază atîta, încît, fie că aveţi poftă, fie că nu, pînă la urmă tot cumpăraţi ceva.

Vorbele lor, rugile lor, plînsul lor ajung să vă năuccască. Nu mai ştiţi de la care să cumpăraţi: de la el ori de la ea? Vă trece prin cap să le faceţi vînzare amîndurora? Nu vă lasă ei:

— Dacă vrei să cumperi, cumpără, dom'le, numai de la unul! Nu juca la două nunţi deodată!

Încercaţi să ţineţi cumpăna dreaptă şi cumpăraţi o dată de la el, şi altă dată de la ea! Vă aşteaptă o săpuncală zdravănă:

— Cu ce ţi-am greşit, frăţioare, de nu-ţi mai sînt astăzi pe plac?

Sau:

— Săptămîna trecută mi-ai făcut mie vînzare, neică, şi nu s-ar zice că ţi-a rămas în gît ori că te-am otrăvit!

Dacă n-aveţi ce face şi vă apucaţi să-i dojeniţi: că fiecare om e un suflet, că fiecare trebuie să trăiască, aşa cum spune neamţul: „Leben und leben lassen" — atunci vi se răspunde pe loc, dar nu pe nemţeşte, ci în idiş, cu o vorbă din popor, cam fără perdea:

— Cumetre, stai cu fundul în două luntri!...

Asta-i, prietene dragă! Nu te zbate să faci bine lumii, că n-o să izbuteşti. Şi nu năzui niciodată să-i împaci pe toţi, că o să iasă pe dos. Vorbesc aşa pentru că sînt păţit. Ţi-aş istorisi despre asta o poveste de toată frumuseţea. M-am băgat cîndva, din prostie, în certurile unei perechi, am vrut să-i împac — şi cu ce m-am ales? Propria mea nevastă m-a luat în tărbacă. Dar să nu amestec istoriile că s-ar putea s-o iau razna. E drept, în afaceri, se întîmplă să arăţi cuiva o marfă, însă de vorbit, despre ce vorbeşti? Cai verzi pe pereţi... Mai bine să ne întoarcem la povestea noastră.

Era într-o toamnă, pe o zi ploioasă. Cerul parcă plîngea, pămîntul arăta pustiu şi întunecat. În staţie, puzderie de oameni, intrau şi ieşeau întruna călători. Toţi alergau, toţi se înghesuiau. Cei mai mulţi, ca de obicei, erau evrei. Goneau, se îmbulzeau unii peste

alţii, cu geamantane, pachete, boccele. Şi unde era fierberea mai mare, — el şi ea! Amîndoi încărcaţi cu de-ale gurii, ca întotdeauna. Amîndoi zbătîndu-se să intre pe aceeaşi uşă, ca întotdeauna. Cînd... ce să vezi? Cele două coşuri s-au răsturnat pe jos, colăceii şi ouăle şi sticlele cu apă gazoasă şi portocalele se tăvălesc în noroi — şi un şuvoi de strigăte şi ţipete, de lacrimi şi blesteme se revarsă laolaltă cu risetele conductorilor şi larma iscată în învălmăşeală de călători. Se aud clopote şi fluierături. Încă un minut — şi plecăm.

În vagon, mare tărăboi. Ai noştri au chef de vorbă. Turuie toţi deodată, ca femeile în sinagogă ori gîştele la iarmaroc. Greu să înţelegi ceva. Prinzi doar cîte o vorbă.

— Păcat de atîţia colăcei!

— Pogromul ouălor!

— Ce-a avut cu portocalele?

— Ce mai întrebi? Un cîine!

— La cît s-o fi ridicînd paguba?

— Aşa le trebuie, să nu se mai bage în sufletul oamenilor.

— Dar ce să facă bieţii de ei? Îşi scot pîinea.

— Ha-ha-ha! răsună un glas îndesat de bas. Meserii evreieşti!

— Meserii evreieşti? se aude o voce tînără, ţipătoare. Cunoşti meserii mai ca lumea? Spune-mi-le, rogu-te, şi mie!

— Tinere, nu vorbeam cu dumneata! tună glasul de bas.

— Dar cu îţi vorbesc dumitale. Ştii meserii mai acătării? Taci, nu-i aşa? De ce taci?

— Ce-are cu mine tinerelul ăsta?

— Ce am? Spuneai: meserii evreieşti. Şi eu te întreb: cunoşti altele mai frumoase? Vreau să le ştiu şi eu!

— Ce ziceţi de cocoşelul ăsta?

— Linişte, oameni buni! Mai lăsaţi vorba! N-o vedeţi?

— Pe cine?

— Femeia cu gustările!

— Frumuseţea aceea?

— Uite-o, uite-o!

Cu fața ei ciupită de vărsat, cu părul ei roșu, cu ochii umflați de plîns, se strecoară printre oameni tîrîndu-și coșul gol și-și caută un loc. Negăsind, întoarce coșul cu fundul în sus și se așază pe el, apoi își acoperă ochii înroșiți și plînge pe înfundate.

În vagon s-a lăsat deodată o tăcere ciudată, de parcă tuturor călătorilor le-ar fi pierit graiul. Numai unul, cel cu voce groasă, de bas, sare de la locul lui!

— De ce tăceți, fraților?

— Dar ce vrei, să urlăm?

— Să facem ceva pentru ea!

Oricît vi s-ar părea de neașteptat, cel ce rupsese tăcerea era chiar insul care făcuse adineaori haz: „Ha-ha-ha! Meserii evreiești!". Purta pe cap o pălăriuță neobișnuită, un soi de șapcă, în față cu un cozoroc drept, lucios. Niște ochelari albaștri îi ascundeau ochii, de parcă nici n-ar fi avut ochi, ci numai nas, un nas cărnos, borcănat.

Fără să stea pe gînduri, își scoate șapca de pe cap, aruncă în ea cîteva monede de argint și trece de la unul la altul, tunînd cu glasul lui de bas:

— Dați, fraților, cît vă lasă inima. Ficcare din ce are: calul de dar nu se caută în dinți — cum zice Rași[1].

Oamenii s-au scotocit în buzunare, au deschis pungile și au început să sune monezile, tot soiul de monezi, de argint și de aramă. În vagon se afla și un creștin, un măcelar cu cizme mari și cu un lanț de argint în jurul gîtului; și-a făcut, căscînd, cruce și a aruncat și el o monedă. Numai un călător s-a împotrivit și n-a dat nimic. Tocmai acela care luase apărarea mesceriilor evreiești — un tînăr cu mutră de om școlit, cu obrajii bucălați, bărbuță bălaie, ascuțită și *pince-nez* de aur. Unul dintre acei tinerei cu părinți și socri bogați, care au și ei avere, dar călătoresc cu clasa a treia, chipurile să facă economie.

— Tinere, aruncă și dumneata ceva în șapcă! zice omul cu ochelari albaștri și nas borcănat.

— Nu dau nimic, răspunde tînărul cu aere de intelectual.

— De ce?

---

[1] Celebru comentator religios. Referirea la el are aici un sens glumeț.

— Iac-așa! Din principiu!

— Știam eu!

— De unde?

— Se vede din căutătură ce-are dumnealui în gură — cum zice Rușii: cunoști boierul după tureatcă...

Tînărul școlit se face roșu la față și *pince-nez*-ul e gata să-i cadă. Cu vocea lui țipătoare, se repede asupra omului cu nas borcănat:

— Ești un ignorant, un bădăran, un analfabet, un obraznic, un nerușinat!

— Bine că nu m-a făcut Domnul și cărpănos.

Așa i-a răspuns, fără a-și ieși din pepeni, cel cu nasul borcănat și cu glasul de bas. Apoi, s-a îndreptat spre femeia cu ochii umflați de plîns:

— Ai plîns de ajuns, țățică! E păcat să-ți strici frumusețe de ochi! Întinde palmele, să-ți deșert în ele bănuții!

Ciudată femeie! Am crezut că, văzînd banii, o să uite de lacrimi și-o să înceapă a ne binecuvînta. Da de unde! În loc să ne binecuvînteze, din gura ei s-au revărsat numai blesteme. O cascadă de blesteme:

— Numai el e de vină, frînge-și-ar gîtul, și oasele, și stîrvul pe drum neted ca-n palmă, sfinte Doamne! Multe mai înghit de la dînsul, înghiți-l-ar pămîntul, bunule Părinte! Să n-apuce a ajunge acasă, ajungă-l moartea, holera și ciuma, pîrjolul și prăpădul! Fărîme să se facă! Numai pielea și ciolanele să rămînă din el!

De unde, Doamne, atîtea blesteme într-o singură gură? Noroc de călătorul cu ochelari albaștri. I-a tăiat-o scurt:

— Gata cu urările, femeie! Spune mai degrabă de ce s-au legat conductorii de voi.

Femeia a ridicat spre dînsul ochii ei umflați.

— Din vina lui, lovi-l-ar damblaua! S-a temut că mușteriii or să cumpere numai de la mine, și-atunci s-a băgat repede în vagon, și-atunci i-am luat-o cu înainte, și-atunci mi-a apucat coșul de la spate, și-atunci eu am strigat cît m-a ținut gura, și-atunci jandarmul a făcut semn conductorilor, și-atunci conductorii ne-au deșertat

coşurile-n glod — deşerta-i-s-ar lui oasele ca nisipul, Dumnezeule din ceruri! Aşa să am parte de cine mi-e drag, de cînd umblu cu marfă prin trenurile de pe linia asta, nimeni nu s-a atins de un fir de păr din capul meu! Nu pentru că ar fi ei oameni cumsecade! Atîtea bube să aibă ei, cîţi colăcei şi cîte ouă împart eu în staţie! Tuturor, de la cel mai mic pînă la cel mai mare trebuie să le astupi gura! Împărţeala începe de dimineaţă, plesnească-le gîlcile, topi-i-ar frigurile, roade-i-ar sfrenţia să-i roadă! Şeful conductorilor înhaţă singur tot ce poftеşte; celorlalţi le dau eu, unuia un colăcel, altuia un ou, altuia o portocală. Ce mai vreţi, şi omul care aprinde focul în sobe, mînca-l-ar boala, haleşte din coşul meu! Trăsni-l-ar să-l trăsnească, mă toarnă, cică, jandarmului, dacă nu am grijă şi de el. Habar n-are, putrezi-i-ar oasele, că şi jandarmul e uns. Capătă în fiece duminică porţia lui de portocale, ba şi le alege singur pe cele mai frumoase, pe cele mai mari, pe cele mai gustoase.

— Ţăţico, o întrerupe cel cu ochi albaştri, din tot ce spui înţeleg că vă scăldaţi în aur.

— Da de unde-ai scos-o şi pe asta?! sare femeia pentru a se dezvinovăţi. De-abia o scoatem la capăt. Cîteodată, nici pielea de pe noi nu mai e a noastră. Rămînem lefteri.

— Dacă-i aşa, ce vă mai trebuie negustoria asta?

— Da ce vrei, să fur? Am cinci copii, măcina-i-ar cinci holere lui maţele şi, pe deasupra, sînt bolnavă, dea Domnul să zacă el bolnav la azil măcar pînă la anul, că şi-a bătut joc de negustoria noastră, a îngropat-o, îngropa-l-aş chiar azi! Şi ce negustorie! Ce negustorie faină!

— Negustorie faină?

— De aur, nu altceva! Ies bani buni, vorba ceea: cu ghiotura.

— De-abia ai spus că sînteţi mereu pe drojdie, ţăţico!

— Da ce fel de cîştig e ăsta, cînd împărţim mai bine de jumătate conductorilor, şi conductorului-şef, şi duminică de duminică jandarmului? Ce am eu? O cişmea? O fîntînă? Bani de furat?

Omul cu ochelari albaştri şi nasul borcănat începe a-şi pierde răbdarea:

— Ţăţico, îţi baţi joc de mine. Ba spui una, ba spui alta.

— Nu-mi bat joc de nimeni, necazurile îşi bat joc de mine, mă omoară, omorî-l-aş eu pe dînsul că m-a nenorocit, nenoroci-l-ar Dumnezeu! Ce era el mai înainte? Un croitoraş, un cîrpaci, împungea cu acul şi agonisea atîta că nici n-avea după ce bea apă. A văzut, sări-i-ar ochii cu care vede, că cu mănînc ca lumea, mînca-l-ar viermii, şi cresc din coşul ăsta, să nu le fie de deochi, cinci copii orfani, umple-i-s-ar ochii cu sare şi inima cu pietre! Din pizmă, numai din pizmă, şi-a cumpărat şi el un coş, cumpăra-şi-ar veşminte de înmormîntare, Dumnezeule din ceruri! L-am întrebat: ce-i asta? Zice dînsul: un coş. Şi am zis eu: ce-ai de gînd să faci cu el? Zice dînsul: ceea ce faci şi tu. Cum adică? — am zis eu. Zice dînsul: adică... am şi eu cinci copii, zice, care trebuie să mănînce... De unde pîine pentru ei? — zice. Le-o dai tu?... Poftim de-i fă ceva! Şi uite aşa, cum vedeţi, se tîrîie după mine cu coşul şi-mi smulge toţi clienţii, smulge-i-s-ar dinţii din gură, şi-mi rupe bucăţica de la gură, vedea-l-aş pe el rupt în bucăţi, Doamne milostive!

Omul cu ochelarii albaştri îi puse atunci o întrebare la care ne-am gîndit cu toţii:

— Dar de ce vă ţineţi unul după altul?

Femeia îl priveşte cu ochii ei umflaţi:

— Ce altceva să facem?

— Căutaţi-vă locuri deosebite. Linia e lungă.

— Da ce mă fac cu el?

— Care el?

— Bărbatu-meu.

— Care bărbat?

— Bărbatu-meu de-al doilea.

— Care bărbat de-al doilea?

Faţa roşie, ciupită de vărsat, a femeii s-a făcut şi mai roşie.

— Cum adică — zice ea — care bărbat de-al doilea? El, nenorocitul ăsta, e bărbatu-meu de-al doilea, păcatele mele!

Toţi sar de la locurile lor:

— Tocmai el, concurentul tău, e al doilea bărbat al tău?

— Da ce-aţi crezut? Că-i bărbatu-meu dinţii? E-he! Dacă bărbatu-meu dinţii — odihnească-se în pace! — ar mai fi trăit...

Femeia a rostit legănat ultimele cuvinte, vrînd pesemne să înceapă a ne povesti cine şi ce a fost bărbatul ei dinţii. Dar cine stă s-o asculte? Toţi vorbesc, toţi îşi dau coate, toţi fac haz. Şi rîd, şi rîd, şi rîd!

Poate ştiţi dumneavoastră de ce rîd...

Cea mai fericită fiinţă din Kodni

Ştiţi care e vremea cea mai nimerită de mers cu trenul? Toamna, după Sucot[1].

Nu e cald, dar nici rece — şi nu-ţi pasă de cerul plîns ori de pămîntul posomorît. Picăturile de ploaie se izbesc de fereastre şi se rostogolesc ca nişte lacrimi pe sticla aburită, iar tu stai boiereşte în vagonul de clasa a treia laolaltă cu alţi aristocraţi de soiul tău. Arunci o privire afară şi zăreşti în depărtare o căruţă care se tîrîie prin noroi. Pe capră stă, îndoită în trei şi învelită într-un sac, o făptură a Domnului, care-şi varsă năduful asupra căluţului, şi el o creatură a Celui-de-sus. În vremea asta, tu mulţumeşti Atotputernicului că te afli sub un acoperiş, printre oameni. Nu ştiu dacă e şi pe gustul dumneavoastră, dar mie tare-mi place să umblu cu trenul după sărbătoarea de Sucot.

Înainte de toate, ochesc un loc bun. Dacă am prins unul pe partea dreaptă, lîngă fereastră, mă simt ca un împărat pe tronul lui. Îmi scot tabachera, fumez ţigară după ţigară şi-i măsor din priviri pe cei din vagon, poate schimb cu vreunul o vorbă despre ale noastre. Călătorii-s înghesuiţi ca scrumbiile-n butoi. Bărbi, nasuri, burţi,

---

1 Sărbătoarea strîngerii recoltei, după o milenară tradiţie evreiască. E celebrată toamna, la puţin timp după începerea anului ebraic.

chipuri omeneşti. Dar — să nu vorbesc cu păcat — parcă nici n-ar fi oameni. Ba nu, zăresc într-un ungher un ins care nu aduce cu ceilalţi. Am căutătura ageră, dibui omul deosebit şi dintr-o sută.

· La drept vorbind, dacă nu l-aş fi privit cu luare-aminte, aş fi zis că e un muritor oarecare, unul din cei mulţi, croit pe aceeaşi măsură cu ei, pe scurt: un evreu obişnuit. Dar am băgat îndată de seamă că e fistichiu îmbrăcat. Caftanul de pe el nu era caftan — şi nici jachetă. Pălăria lui nu era pălărie — şi nici şapcă. Umbrela pe care o ţinea într-o mînă semăna cu o mătură, deşi nu era mătură. Ciudată fiinţă!

Dar şi mai mult decît veşmintele te uimeau însufleţirea lui, repeziciunea cu care se uita în toate părţile, neputinţa de a sta locului şi, mai cu seamă, faţa-i luminoasă, veselă, vioaie, fericită. Omul ăsta, ai fi putut crede, a cîştigat lozul cel mare la o loterie, ori a găsit pentru fie-sa mirele cel mai potrivit, ori şi-a văzut un fecior primit la gimnaziu. Se sălta întruna, privea pe fereastră şi vorbea de unul singur: „Ce staţie o fi? Mai e...", apoi se aşeza pe bancă, de fiecare dată tot mai aproape de mine, cu o tainică bucurie întipărită pe chip.

De felul meu, trebuie să vă spun, nu obişnuiesc să mă bag în sufletul altuia şi să scormonesc acolo cu întrebări: cine...ce...cînd? Sînt încredinţat că cel care simte nevoia să se destăinuiască o va face oricum.

Ceea ce s-a şi întîmplat cu neastîmpăratul călător. După încă o staţie, s-a aşezat chiar alături de mine, umăr la umăr.

— Unde mergeţi?

După cum m-a întrebat, fără a încerca să se uite în jur şi scărpinîndu-se sub pălărie, am înţeles că dorinţa lui nu era să afle unde mă duc eu, ci să-mi istorisească pentru ce a pornit el la drum. I-am făcut pe plac, răspunzîndu-i tot cu o întrebare.

— Dar dumneata, încotro?

Atîta aştepta.

— Unde mă duc? La Kodni. Aţi auzit vreodată de Kodni? De acolo sînt. Nu-i departe. Trei staţii. Atît: trei staţii. Pe urmă, din gară şi pînă în tîrg, e de mers un ceas jumate. Vorba vine un ceas jumate.

De fapt, două ceasuri bune, îndesate, dacă nu şi mai mult. Şi asta, numai dacă şleaul nu-i stricat şi te-ai urcat într-o căruţă. Acum am bătut depeşă să mi se trimită o birjă la gară. Credeţi că pentru mine? Da de unde! Nu mi-e ruşine să mă urc cu alţi drumeţi într-o cotigă ori s-o iau pe jos, cu umbrela într-o mînă şi bagajul în cealaltă. Birja nu-i de nasul meu. Învîrt afaceri atît de mănoase, că aş putea foarte bine rămîne acasă... Aud?... Ce-aţi spus?

Aici, omul meu s-a oprit din vorbă, a scos un suspin, s-a uitat în toate părţile, temîndu-se parcă să nu-l audă cineva, după care porni să-mi sufle la ureche:

— Nu am luat trenul de unul singur. Sînt cu un profesor, da, cu un profesor. De unde şi pînă unde? E ceva la mijloc. Aţi auzit de Kaşevarevka, de tîrgul cu numele ăsta? Trăieşte acolo un evreu bogat, unul care s-a ajuns, poate-aţi aflat de dînsul, Borodenko îl cheamă, Iţikl Borodenko. Vă place numele ăsta? Un nume neevreiesc, nu-i aşa? Dar ce mi-i nume evreiesc ori neevreiesc? Bani are? Are! Şi încă mulţi. La noi, în Kodni, se zice că averea lui s-ar ridica la jumate de milion. Ba chiar, dacă nu sînteţi mulţumit cu atîta, o pot rotunji la un milion întreg. La o adică, porcul ăsta, iertaţi-mi vorba urîtă, o fi avînd şi două milioane. Ia gîndiţi-vă şi spuneţi-mi, ca om mult mai umblat prin lume decît mine, că aşa vă ghicesc eu, cu toate că nu v-am văzut niciodată pînă acum: de cîte ori aţi auzit ca Borodenko ăsta să se laude cu vreo danie bogată sau cu o altă binefacere? La noi, în Kodni, nu se ştie de aşa ceva. Dar mă întorc şi zic: ce sînt eu, biciul lui Dumnezeu? E uşor să fii mărinimos pe buzunarul altuia. Las deoparte daniile, binefacerile. Să vorbim de *omenie*, numai de omenie. Dumnezeu te-a ajutat, ai făcut avere şi-ţi convine să chemi un profesor? Dacă-i aşa, de ce nu îngădui şi altuia să se bucure de norocul tău? Doar nu ţi se cer bani! Numai o vorbă bună! De ce-a intrat diavolul în tine? Dar să vedeţi ce s-a-ntîmplat.

În Kodni a început să se vorbească (la noi se află totul) că bogătaşului din Kaşevarevka, lui Iţikl Borodenco, i s-a-mbolnăvit o fată. Ce boală a lovit-o? O aiurcală! Zăcut din dragoste! Îndrăgise un băiat de alt neam şi, pentru că acela o lăsase, a înghiţit otravă (v-am

spus: la noi, în Kodni, se află totul). Au dat fuga şi-au adus un profesor, pe cel mai mare dintre profesori. Ce contează la un bogătan ca Borodenko? Pe mine m-a fulgerat atunci un gînd: profesorul, oricum, nu va rămîne acolo multă vreme; azi-mîine, pleacă; şi trenul lui va trece prin gara noastră — prin Kodni vreau să spun: dacă-i aşa, ce-ar fi ca, la întoarcere, să se repeadă, între două trenuri, pînă acasă la mine? Am şi eu un copil bolnav, să vă ferească Dumnezeu de aşa o năpastă! Ce suferinţă îl roade? Nici eu nu ştiu. Ceva pe dinăuntru. De tuşit, slavă Domnului, nu tuşeşte. Înţepături în inimă? Nici asta. Atunci? N-are o picătură de sînge-n obraji şi e slab, slab ca o muscă. Pentru că nu mănîncă nimic. Chiar nimic, nimic. Numai în silă bea cîteodată o cană de lapte. Trebuie rugat în genunchi, cu lacrimi în ochi pentru o lingură de supă sau o îmbucătură de pîine. De carne nu mai vorbim. Întoarce capul cînd o vede. Asta, de cînd a scuipat sînge. Era vară atunci. O singură dată a scuipat sînge, dar mult. Slavă Domnului, nu s-a mai întîmplat. Şi să nu se mai întîmple! Dar e tare, tare firav. Abia de se ţine pe picioare. Şi-l chinuie tot timpul o fierbinţeală, ca de pojar. Îl ţine de la Şavuot[1]. Treizeci şi nouă de grade cu cinci sau treizeci şi opt cu cinci. Nu i s-a găsit leacul, cu toate că am fost cu el la doctor de multe ori. Dar ce ştiu doctorii noştri? Să mănînce mult, zic ei, să stea la aer curat. Uşor de spus. Că de mîncare nu vrea să audă. Cît despre aer curat... Îmi vine să rîd...

Kodni e un orăşel la locul lui. Un orăşel evreiesc. Trăiesc aici, nu le fie de deochi, cîteva zeci de evrei. Avem casă de învăţătură, avem sinagogă, avem rabin, avem de toate. Numai de două lucruri ne-a ferit Dumnezeu: de aer şi de agoniscală. Pîinea ne-o scoatem unii de la alţii. Dacă asta se cheamă agoniscală... Dar aerul? Cînd vrem aer curat, ne ducem la „curte". Acolo, vedeţi dumneavoastră, e aer curat din belşug. Odinioară cînd stăpîni pe Kodni erau boierii polonezi, „curtea" nu era de noi, nici s-o privim n-aveam voie. Ne opreau boierii. Şi nu atît boierii, cît dulăii boiereşti. Dar, de cînd „curtea" din Kodni a căzut în mîini evreieşti, s-a isprăvit cu dulăii şi

[1] Sărbătoarea primirii Tablelor Legii pe muntele Sinai. Cade vara.

„curtea" e alta. Tot boieri, tot moşieri, dar moşieri evrei. Vorbesc evreieşte, cum vorbesc eu cu dumneavoastră. Le sînt dragi cele evreieşti şi nu fug de evrei. N-am să spun că sînt nişte îngeri. N-ai să-i vezi prea des în sinagoga noastră, la rugăciuni. Pe la baie, iertaţi-mă că amestec cele sfinte cu cele lumeşti, nu dau niciodată.[1] Şi nici să păstreze sfinţenia sîmbetei nu se prea omoară. De un pui rumenit cu unt[1] nu se sperie deloc. Nu spun că-şi tund barba[1] şi umblă cu capul descoperit[1]. Se schimbă obiceiurile peste tot în ziua de azi. S-au ivit şi pe la noi, în Kodni, flăcăiandri care se plîng că pălăria le striveşte creştetul... E drept, Kodni nu are a se plînge de moşierii lui. Boierii evrei de aici ştiu ce-i milostenia. Cînd vine toamna, trimit o sută de săculeţe de cartofi pentru sărăcime. Iarna — paie pentru încălzit. În ajun de Pesah[2] — bani pentru azima celor nevoiaşi. Nu demult au dăruit ţiglă pentru o sinagogă. Frumos, nu-i aşa? Oameni cumsecade! Numai de n-ar fi puiul cela rumenit în unt... Dar să nu-i vorbesc de rău. Ce am cu cu ei? La urma urmei, se cuvine să le port recunoştinţă. În ochii lor, reb[3] Alter (aşa mă cheamă) are trecere. Cînd le trebuie ceva dintr-un oraş mai mare — un calendar înainte de Roş-Haşana[4] , ori azimă de Pesah, ori alte lucruri de-ale noastre — cu cine se ajută? Cu reb Alter! Din dughenita nevesti-mii (da, nevastă-mea ţine o dughenită) cumpără de toate: şi sare, şi piper, şi chibrituri, şi mai ştiu eu ce. Iese un cîştig bun de la moşierii ăştia. Iar băieţii lor, studenţii, se dau în vînt după feciorul nostru. Vara, cînd se strîng de la Petersburg, învaţă împreună cu el ce vreţi şi ce nu vreţi. Stau zile întregi aplecaţi asupra cărţilor. Odrasla mea, trebuie să ştiţi, îşi dă şi viaţa pentru o carte. Pentru dînsul o carte face mai mult decît taică-său şi decît maică-sa. Vorbesc poate cu păcat, dar aş zice că de la cărţi i se trage

---

1 Încălcări ale unor prescripţii tradiţionale evreieşti, ca frecventarea băii rituale, neamestecul şi distanţarea mîncărurilor de carne şi de lapte, purtarea bărbii, acoperirea capului.

2 Sărbătoarea eliberării evreilor din robia egipteană, cînd pîinea e înlocuită cu o azimă din aluat nedospit.

3 Apelativ echivalent cu „domnul" sau „domnule".

4 Anul Nou mozaic.

nenorocirea; ele l-or fi îmbolnăvit. Nevastă-mea, cică recrutarea ar fi de vină. Nu, nu-i așa! De mult a uitat de recrutare. Dar, oricum ar fi, cărțile... recrutarea, copilul nostru se stinge ca o lumînare. Nu doresc asta nimănui. Dumnezeu să se milostivească de dînsul!...

O clipă, pe chipul strălucitor al călătorului s-a ivit un nor. Dar nu mai mult decît o clipă. Fața lui s-a luminat din nou, ochii au început să-i sclipească, buzele i s-au destins într-un zîmbet. Și s-a pus iarăși pe istorisit:

—... Unde am ajuns? Da. Ce mi-a trecut prin minte? Ia să dau o fugă la Kașevarevka, la Ițikl Borodenko, bogătașul acela. Bineînțeles, n-am pornit la drum, vorba ceea, cu mîinile goale. Am luat cu mine o scrisoare, o scrisoare a rabinului nostru (rabinul din Kodni e cineva!). Tare bine suna: „... Întrucît Dumnezeu v-a ajutat și ați fost în stare să vă aduceți în casă, pentru nevoile dumneavoastră, un profesor — și întrucît feciorul lui Alter zace pe patul de moarte — să vă ferească Domnul de așa un necaz —, poate se va aprinde în inima dumneavoastră o scînteie de milă și-l veți îndupleca pe profesor ca, la întoarcere, că oricum trece prin Kodni, să se oprească la noi, între două trenuri, măcar un sfert de ceas, și să arunce o privire asupra bolnavului. Cel-de-sus să vă răsplătească din belșug!" O scrisoare cît se poate de frumoasă...

S-a auzit deodată un șuierat și trenul a stat locului. Omul nostru a sărit de pe bancă.

— Aha, o stație! Mă reped pînă la clasa întîi, un minut numai. Să văd ce face profesorul și mă întorc să isprăvesc povestea.

Cînd a revenit, fața îi era și mai strălucitoare decît înainte. Ai fi zis că o lumină din ceruri a pogorît pe ea. S-a aplecat spre mine și mi-a șoptit la ureche, parcă de teamă să nu trezească pe cineva din somn:

— Profesorul meu doarme. Dea Domnul să tragă un somn bun, să-i fie capul limpede cînd vom sosi... Unde m-am oprit? Aha, la Kașevarevka...

Ajuns acolo, m-am dus întins la adresa lui Borodenko, am sunat la intrare și, cît ai zice pește, a țîșnit de după ușă un vlăjgan cu fața rasă, care-și lingea ca o pisică buzele groase.

— Ce vrei? m-a-ntrebat pe rusește.

I-am răspuns, înadins, în evreiește:

— Pesemne că vreau ceva. Altfel, n-aș fi bătut drumul tocmai de la Kodni...

Mestecînd și lingîndu-și buzele mai departe, zdrahonul și-a-nvîrtit capul într-o parte și-n alta:

— Nu se poate intra acuma. E aici profesorul.

La care, eu:

— Ba tocmai pentru că profesorul e aici. Pentru profesor am venit.

— Ce treburi poți avea dumneata cu un profesor?

Să-i fi vorbit de durerea mea? N-avea rost. Așa că i-am întins scrisoarea rabinului.

— Dumitale — i-am spus — ți-e ușor să vorbești, că stai la adăpost, în vreme ce pe mine curge ploaia. Uite hîrtia asta și dă-i-o, rogu-te, stăpînului.

M-a lăsat afară. Ce să fi făcut? M-am pus pe așteptat, pînă ce m-o chema înăuntru. Și am tot așteptat, o jumătate de ceas, un ceas, două ceasuri. Turna cu găleata — potop, nu altceva —, dar de dincolo de ușă nici un semn. Asta a început să mă înfurie. Nu atît din pricina mea, cît de dragul rabinului nostru. Scrisoarea nu era a unui fiecine — venea de la un rabin (și rabinul din Kodni e cineva!). Așa că am tras clopoțelul încă o dată și încă o dată. S-a arătat repede găliganul cu buze roșii, mînios, să mă sfîșie:

— Ce-i neobrăzarea asta? Ce tot suni?

— Neobrăzare este să lași omul două ceasuri afară, în ploaie, am sărit eu.

Și m-am năpustit spre ușă, ca să intru. Dar intră dacă poți! Zdrahonul trăsese ușa după el. Eram cu mîinile legate. Să fi lăsat totul baltă și să mă fi întors pleoștit la ai mei? Nu-mi venea. Mai întîi, îmi era rușine de mine însumi. În Kodni, toată lumea mă cinstește, doar nu-s un terchea-berchea. Și-apoi, îmi sîngera inima: băiatul meu, sărăcuțul de el...

Dar Dumnezeu nu doarme. Chiar atunci s-a oprit în faţa uşii o caretă trasă de patru cai. L-am întrebat pe vizitiu: a cui e careta? Ai cui sînt caii? Şi-am aflat că a bogătaşului e careta, ai lui şi caii. Că trebuie să-l ducă pe dumnealui, pe profesor adică, la gară. Dacă-i aşa, mi-am zis în gînd, tot e bine, ba chiar foarte bine. Şi tocmai în clipa aceea, s-a deschis uşa şi s-a ivit omul meu, profesorul vreau să spun. Un moşneguţ — mic de stat, dar cu o faţă... Cum să vă spun? O faţă de înger! După el se ţinea hapsînul acela de Iţikl Borodenko. În urma lor venea slugoiul cu buzele roşii, ducînd geamantanaşul profesorului. Să-l fi văzut pe căpătuitul acela de Borodenko! Avea creştetul descoperit şi era îmbrăcat într-o haină de stofă proastă, cum se poartă la noi, în Kodni. Îşi ţinea mîinile în buzunare şi se uita strîmb, într-o parte. Doamne-Dumnezeule — mi-a venit să strig —, aşa arată un milionar? Dar poţi să-l judeci pe Dumnezeu?

Dînd cu ochii lui saşii de mine, m-a-ntrebat răstit: „Ce-i cu dumneata?" M-am apropiat de dînsul. „V-am adus scrisoarea rabinului nostru, scrisoarea..." „Ce rabin, care scrisoare?" mi-o tăie. Aţi auzit? Făcea pe niznaiul. „Rabinul din Kodni — i-am răspuns. De acolo sînt şi am venit anume — i-am zis — de la Kodni pentru profesor, ca să binevoiască — i-am zis — să se oprească la Kodni, de la un tren la altul, pentru un sfert de ceas — i-am zis — să-mi vadă copilul. Că am, Dumnezeu să vă ferească, un copil pe moarte..."

Aşa i-am vorbit. Credeţi-mă, nu înfloresc cu nimic. Ce socoteală mi-am făcut? Omul ăsta a avut parte de-o nenorocire. I s-a otrăvit o fată, să nu mai dea Domnul! I s-o fi muiat poate inima şi-i va fi milă de un tată amărît ca mine. Cînd colo... N-a scos nici un cuvînt, s-a uitat numai cu ochii lui încrucişaţi la slugoiul cu buze roşii, de parcă i-ar fi zis: „Fă-i vînt de aici!" În vremea asta, profesorul urcase, cu geamantănaşul lui, în caretă. Încă un minut — şi gata: dus ar fi fost. Ce mi-am zis atunci? Fie ce-o fi, e soarta copilului meu în joc. Mi-am luat inima-n dinţi şi m-am aruncat în faţa cailor. Să nu mă-ntrebaţi cum am căzut şi cît am zăcut pe jos, că nu ştiu. Îmi amintesc numai că deodată l-am zărit lîngă mine pe

bătrînelul acela, pe profesor vreau să spun. Pe urmă l-am auzit cum mă-ntreabă: „Ce s-a-ntîmplat, dragule?" Voia să ştie ce-i cu mine, să-i spun fără teamă ce mă doare. Bogătaşul, lîngă noi, ne privea cu ochii lui zbanghii. Trebuie să ştiţi că rusească mea e cam poticnită, dar atunci parcă mi-a dezlegat Dumnezeu limba. Mi-am uşurat inima în faţa lui: „... poate că dumneavoastră, domnule profesor, sînteţi cel sortit să-l întoarceţi la viaţă pe feciorul meu, singurul copil care mi-a rămas din şase. Şi dacă trebuie să coste bani, am cu ce plăti. Nu-s banii mei. De unde să-i am? Sînt ai nevesti-mii: trebuia să plece după marfă. Dar vi-i dau bucuros, ce-mi pasă de dugheana ei, cînd e-n joc viaţa băiatului!..." Aşa i-am vorbit şi am dat să-mi deschei caftanul, ca să scot punga. Dar bătrînelul, profesorul adică, şi-a pus mîna pe braţul meu: „Nu-i nevoie", mi-a zis şi m-a poftit în caretă — să n-apuc a-mi vedea feciorul sănătos dacă vă mint! Ei, n-am dreptate cînd spun că dumnealui, Iţikl Borodenko, nu face nici cît unghia de la degetul cel mic al profesorului? Era gata să mă-njunghie fără cuţit, ticălosul! Dar Cel-de-sus a orînduit altfel lucrurile. Ce-ar fi fost dacă nu se-ntîmpla aşa? Ia spuneţi-mi!...

În vagon s-a iscat forfoteală. Omul meu s-a adresat conductorului:

— Kodni?

— Kodni!

Se-ntoarce atunci spre mine:

— Drum bun mai departe şi nu spuneţi nimănui ce v-am povestit. Nu trebuie să se ştie în Kodni că am venit cu un profesor. S-ar aduna lumea ca la urs...

Mi-a strîns mîna şi a ieşit din vagon.

După cîteva minute, cînd să pornească trenul, am zărit prin fereastră o birjă aplecată într-o parte, trasă de doi căluţi murdari şi jigăriţi. În birjă şedea un bătrînel cu ochelari, cu obraji tinereşti rozalbi şi cu o bărbuţă căruntă. În faţa lui, parcă atîrnat de o aţă, se legăna omul meu, privindu-l drept în ochi pe profesor. Chipul îi strălucea, iar ochii... mai-mai să-i ia foc!

Păcat că nu sînt fotograf şi nu umblu cu un aparat la mine. Ce portret i-aş fi putut face! Să afle lumea cum arată un om fericit, omul cel mai fericit din Kodni...

De data asta, călătoreau în vagonul de clasa a treia cîteva duzini de evrei. Cei care ocupaseră din vreme locuri se simţeau la largul lor. Ceilalţi se rezemaseră de pereţii dintre bănci, dar asta nu-i împiedica să ia parte la discuţii deopotrivă cu cei care şedeau. Iar discuţiile se purtau cu multă însufleţire. Vorbeau toţi deodată, ca de obicei. Se luminase de zi şi le trecuse somnul. Îşi făcuseră rugăciunile, îmbucaseră cîte ceva şi se îmbîcsiseră zdravăn cu fum de ţigară. Acum aveau chef de taclale. Fiecare ar fi dorit să istorisească ceva nou şi palpitant, dar nici unul nu izbutea să taie răsuflarea celorlalţi. Săreau mereu de la una la alta. A venit vorba de recolta de grîu şi de ovăz, pe urmă s-a trecut, nu ştiu cum, la război*. După mai puţin de cinci minute, au cîrmit-o de la război spre revoluţie. Apoi, uitînd de revoluţie, s-au agăţat de constituţie, iar de la constituţie, cum şi era de aşteptat, au ajuns la pogromuri, schingiuiri şi împilări, la legiuirile împotriva evreilor, la izgonirea lor din sate, la năvala spre America, la celelalte nenorociri şi năpaste despre care se aude în frumoasele vremuri ce ne sînt acum hărăzite: falimente, exproprieri, tribunale militare, spînzurători, foamete, holeră, Purişkievici**, Azev ***...

---

* Referire la războiul ruso-japonez din 1904-1905 şi, în continuare, la evenimente politice tensionate ale timpului (acordarea unei constituţii limitate, revoluţia din 1905-1907 etc.); o seamă de măsuri luate de guvernul rus au creat noi şi dramatice dificultăţi populaţiei evreieşti.

** Demnitar rus cunoscut pentru antisemitismul său.

*** Revoluţionar narodnic, care a trădat mişcarea, punîndu-se în slujba autorităţilor.

„A-zev!"

A pomenit unul numele acesta — şi, deodată, tot vagonul a început să fiarbă: Azev, şi iar Azev, şi din nou Azev, şi încă o dată Azev!

— Nu vă fie cu supărare, dar — zău aşa — multă minte vă mai lipseşte! Ajev! Mai mare ruşinea! Ce atîta tămbălău? La urma urmei, cine-i Ajev ăsta? Un golan, un linge-blide, un turnător, un nimic, un neisprăvit între neisprăviţi! Cereţi-mi numai şi am să vă spun o istorie despre un denunţător, unul de la noi, din Kaminke, şi-o să spuneţi singuri — zău aşa — că, pe lîngă dînsul, Ajev nu-i decît un căţelandru.

Aşa vorbi unul dintre acei călători care, neavînd unde şedea, atîrnau parcă deasupra noastră, încleştaţi de pereţii dintre bănci. Am întors capul, am ridicat ochii şi am zărit un ins îndesat, cu şapcă de mătase, din acelea care se poartă sîmbăta; avea chipul roşu, rotund, zîmbitor — şi fără dinţi în faţă. Pesemne fiindcă îi lipseau tocmai dinţii din faţă, îl rostea pe „z" ca un „j", iar pe „ţ" îl fluiera puţin. De aceea, în loc de Azev pronunţa Ajev.

Tipul mi-a căzut îndată cu tronc la inimă. Mi-a plăcut prin acrele pe care şi le dădea, prin lăudăroşenia lui, prin aceea că ne socotea pe toţi nişte dobitoci. Recunosc: mă dau în vînt după indivizi din ăştia, ba îi şi pizmuiesc din tot sufletul.

Cînd au auzit că evreul din Kaminke face din ei nişte proşti din naştere, cei din vagon au rămas o clipă uluiţi, de parcă ar fi deşertat careva peste capul fiecăruia cîte o cofă de apă rece. Şi-au venit însă repede în fire şi, după ce au schimbat între ei scurte priviri, au zis:

— Vrei să te rugăm? Poftim, te rugăm. Dă-i drumul! Ce s-a întîmplat la voi, la Kaminke? Dar de ce stai în picioare? De ce nu ici loc? N-ai unde? Fraţilor, fiţi buni şi mai strîngeţi-vă oleacă.

Cu toate că erau şi-aşa destul de înghesuiţi, oamenii s-au îndesat şi mai tare unii în alţii şi i-au făcut loc. Evreul din Kaminke s-a aşezat comod, apoi şi-a dat şapca pe ceafă, şi-a suflecat mînecile şi, cu glas legănat, a început aşa:

— Ascultaţi, dragilor. Trebuie să ştiţi că ceea ce am a vă istorisi

nu-i o scornire din cele pe care le puteţi citi prin foiletele cărţulii, nu-i un basm din *O mie şi una de nopţi*. Este, credeţi-mă, o întîmplare care s-a petrecut — zău aşa — la noi, la Kaminke. Tata, odihnească-se în pace, mi-a spus că a auzit-o de mai multe ori de la taică-său. Toată istoria fusese aşternută, pare-se, la noi, într-un vechi catastif, care a ars demult. N-aveţi decît să vă daţi coate, dar vă spun: păcat că a ars catastiful acela. Se zice că se găseau în el multe poveşti frumoase, mai frumoase decît cele tipărite astăzi în cărţi şi gazete.

Pe scurt, era pe vremea domniei lui Nikolae întîiul, cînd oamenii erau trecuţi prin vergele. De ce zîmbiţi? Ştiţi despre ce-i vorba? Staţi să vă lămuresc. Ia închipuiţi-vă: de-o parte şi de alta sînt înşiruiţi ostaşi cu vergele de fier în mîini şi mătăluţă treci printre ei — zău aşa — încolo şi încoace, de mai bine de douăzeci de ori, golgoluţ, să-mi fie cu iertare, aşa cum mama te-a făcut — şi capeţi ceea ce căpătai la şcoală din partea învăţătorului cînd te încăpăţînai să nu înveţi. Ştiţi acum ce e cu trecerea prin vergele? Ascultaţi mai departe.

Într-o zi, veni poruncă de la guvernator — pe atunci era guvernator Vasilcikov — ca un evreu, Kivke pe nume, să fie trecut prin vergele. Ce se întîmplase cu el? Cu ce păcătuise? Nu v-aş putea spune de-a fir-a-păr. Ştiu doar că ţinea o cîrciumă şi că era un omuleţ nu prea arătos, pe deasupra şi lăcău tomnatic: nu apucase să se însoare. Şi ce face Cel-de-sus? Îl pune să se ia într-o duminică la harţă cu muşteriii din cîrciumă. Venise vorba despre credinţa unora şi a altora: Dumnezeul nostru, Dumnezeul vostru — mă rog, au spus ei una, a spus el alta, pînă la urmă au fost chemaţi acolo primarul şi jandarmul şi s-a întocmit — zău aşa — un proces-verbal. Dac-ar fi avut minte, cîrciumarul ar fi scos o găleată de rachiu şi procesul-verbal ar fi fost dat uitării. Dar ce-a zis el? „Nu, Kivke nu dă îndărăt." Fiindcă, pe lîngă celelalte cusururi, mai era şi îndărătnic. I-o fi trecut pesemne prin cap că o să scape cu un fleac de amendă — şi cu asta basta. Cine să se aştepte că pentru un cuvinţel neghiob o să fie osîndit la bătaia cu vergele? Să nu mă întind la vorbă, au pus mîna pe el şi — zău aşa — l-au băgat la zdup pînă-i vor număra ştiţi unde, vă cer iertare, douăzeci şi cinci de lovituri, cu tot dichisul, cum scrie la carte.

El, vă daţi seama, cred, ce zarvă s-a iscat la noi, la Kaminke, atunci cînd s-a aflat de treaba asta. Şi ştiţi cînd s-a întîmplat nenorocirea? Taman pe seară în ajun de sîmbătă. Oamenii s-au trezit a doua zi dis-de-dimineaţă şi au venit îngroziţi la sinagogă. „L-au închis pe Kivke..." „L-au condamnat pe Kivke la vergele!..." „La vergele!..." „De ce?..." „Pentru o prostie, pentru o vorbă!..." „E o scornire!..." „Aşa-i cînd are evreul limbă lungă!..." „Fie ea şi de zece coţi, dar vergele? Doamne sfinte, vergele!..." „Chiar vergele? Un evreu bătut cu vergele? Şi încă unul de-ai noştri, din Kaminke!".

Iac-aşa a clocotit tîrgul, ca într-un cazan, toată sîmbăta, pînă s-a făcut seară. După rugăciunea de încheiere a sîmbetei, au dat buzna la bunicu-meu, Nisl Şapiro îl chema: „Cum vine asta, reb Nisl? N-aveţi nimic de zis? Cum îngăduiţi una ca asta? Să fie bătut cu vergele un evreu, unul de-aici, din Kaminke?!"

O să vă întrebaţi poate de ce s-au îmbulzit tocmai la bunicu-meu. Ei bine, aflaţi că bunicu-meu, sufletul odihnească-i-se la lumina raiului, a fost — nu pentru că aş vrea să mă fălesc în faţa voastră — cel mai mare, cel mai frumos, cel mai bogat, cel mai de vază gospodar din oraş şi se bucura de trecere la stăpînire, pentru că, pe lîngă toate, avea şi o minte tare ascuţită. După ce a ascultat jelaniile oamenilor, a pornit să se plimbe încet prin odaie (aşa îi era obiceiul: cînd cugeta la ceva — mi-a povestit tata, odihnească-se în pace — îi plăcea să străbată încăperea de cîteva ori, încolo şi încoace). Pe urmă a stat locului şi a zis: „Copii, duceţi-vă acasă. Nu vă necăjiţi. O să fie bine, cu voia lui Dumnezeu. Pînă acum n-am avut la Kaminke un evreu bătut cu vergele şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, nu vom avea nici de acum înainte"...

Aşa le-a vorbit bunicu-meu, odihnească-se în pace! Iar tîrgul ştia că ceea ce zice reb Nisl Şapiro e sfînt. Să i se pună întrebări — ce şi cum şi cînd — asta nu-i era pe plac. Unui evreu cu stare, mă înţelegeţi, de care stăpînirea ţine seama şi care nu degeaba poartă un cap pe umeri, trebuie să-i arăţi respect. Şi ce credeţi? Cum a spus bunicu-meu aşa a şi fost! Ascultaţi mai departe.

Văzînd că lumea din vagon aşteaptă încordată să afle ce s-a mai petrecut, omul din Kaminke a tăcut, a scos din buzunar o tabacheră mare şi şi-a răsucit încetişor o ţigară. Cîţiva s-au repezit deodată să i-o aprindă, dovadă că ajunsese la mare cinste printre cei din vagon. Şi-a fumat ţigara trăgînd adînc în piept, apoi, cu puteri proaspete, a pornit să-şi depene din nou povestea.

— O să aflaţi acum ce e în stare să facă un evreu înţelept. E vorba, bine-nţeles, de bunicu-meu, fie-i amintirea binecuvîntată! A stat şi a chibzuit puţin şi o să vedeţi ce ispravă a pus la cale. S-a înţeles cu cine trebuia ca osînditul, Kivke adică, să-şi dea oleacă — zău aşa — sufletul, chiar acolo, în puşcărie... Ce vă uitaţi la mine? Nu pricepeţi? Sau vă trece, Doamne fereşte, prin cap că l-au otrăvit? Păstraţi-vă cumpătul! La noi nu se otrăvesc oameni. A fost o lucrătură de mai mare dragul. S-au înţeles ca osînditul să se culce sănătos-tun, iar dimineaţa, la trezire, să se trezească mort... V-aţi dumirit, nu-i aşa? Că doar n-aveţi orbul găinilor!

Aşa a şi fost. Într-o dimineaţă s-a arătat un slujbaş de la închisoare cu o hîrtie către bunicu-meu: avînd în vedere că în noaptea trecută a murit în închisoare un evreu cu numele de Kivke şi că bunicu-meu, care este căpetenia căpeteniilor la serviciul de înmormîntări, trebuie, care va să zică, să se îngrijească de ridicarea celui decedat, pentru a-l îngropa, care va să zică, la cimitirul israelit... Ce ziceţi de trebuşoara asta? Straşnică, nu-i aşa? Dar nu vă grăbiţi să puneţi întrebări! Una ca asta nu se face cît ai clipi. Nu uitaţi că nu era vorba de un oarecîcare evreu care şi-a dat duhul. Erau amestecaţi în afacerea asta nişte epoleţi... Guvernatorul... Bătaia cu vergele... Nu te joci cu de-alde astea! Întîi şi-ntîi trebuia împiedicată autopsia. Era nevoie să se ajungă la doctor, pentru ca doctorul, care va să zică, să dea o hîrtie scrisă şi semnată de mîna lui, precum că l-a examinat pe răposat de îndată ce a închis ochii, găsind că mortul a murit de un atac de inimă, un soi de apoplexie, fereşte-ne Doamne!... S-au înţeles şi ceilalţi ştabi, ca toţi să iscălească hîrtia aceea — şi gata, s-a zis cu Kivke, ne-a lăsat Kivke.

Ei, vreți să știți cît a plătit tîrgul pentru el? V-aș dori tuturor să cîștigați în fiece lună banii aceia. Dacă n-aveți încredere în vorbele mele, sînt gata să-i împart cu voi. Și totul datorită cui? Bunicului, odihnească-se în pace! Pe bunicu-meu te puteai bizui. El a pus lucrurile la cale, mă-nțelegeți, cu iscusință, cu meșteșug, cu dibăcie, pînă-n cele mai mici amănunte. Chiar în acea zi, pe seară, cei de la serviciul de înmormîntări s-au înființat cu targa și l-au ridicat cu băgare de seamă pe drăguțul de mort, pentru a-l duce cu mare pompă de la închisoare, Doamne iartă-mă, la locul sfînt de îngropăciune. În urma lor pășeau cîțiva soldați, iar după ei tot tîrgul. Zău așa, Kivke nu s-ar fi așteptat niciodată la o înmormîntare ca asta. Cînd alaiul a ajuns la poarta cimitirului, soldații — zău așa — au fost cinstiți din belșug cu rachiu, iar pe mort l-au băgat în ogradă, unde-l aștepta Șimen harabagiul (îi știu numele de la taică-meu, odihnească-se în pace!) cu patru cai focoși. Și, cît ai fi bătut din palme, mortul nostru era — zău așa — dincolo de imaș. Într-un ceas bun, într-un ceas norocos, a luat-o spre Radziwill, ca să treacă de acolo granița, spre Brod.

Vă dați, cred, seama că, pînă la întoarcerea lui Șimen harabagiul de la Radziwill, în tîrg nimeni nu și-a mai aflat locul. Oamenii umblau năuci de colo-colo. Și, mai mult decît toți, bunicu-meu, odihnească-se în pace! Pentru că, ce mai calea-valea, dacă drăguțul de mort, Kivke adică, ar fi fost prins la graniță și adus înapoi viu și nevătămat, tot tîrgul ar fi fost surghiunit în Siberia... Tocmai de aceea, cînd a ajutat Dumnezeu și Șimen harabagiul s-a întors cu armăsarii lui de la Radziwill fără să fi pățit nimic, ba aducînd și o scrisorică de la Kivke, așternută cu mîna lui: „Aflați despre mine că mă aflu la Brod...", în tîrg a fost mare veselie și sărbătoare. S-a pus la cale și o petrecere, chiar în casa bunicului. Au trimis după directorul închisorii, după primar, doctor și ceilalți oameni ai stăpînirii, s-au adus și lăutari și s-a benchetuit pînă s-au îmbătat criță. Directorul închisorii — zău așa — s-a îmbrățișat de vreo zece ori cu bunicu-meu și cu toată familia, iar primarul a urcat spre ziuă pe casă și a dănțuit acolo fără nădragi pe el, vă rog să mă iertați.

Nu-i puţin lucru să scoţi pe cineva din puşcărie, să scapi pe un evreu de bătaia cu vergele! E bine, nu-i aşa? Dar nu vă grăbiţi, dragilor, pentru că de-abia acum începe adevărata tărăşenie. Dacă vreţi să ascultaţi mai departe, am să vă rog să aşteptaţi puţin. Trebuie să cobor o clipă în staţia asta, ca să-l întreb pe şeful ei cît mai avem pînă la Baranovici. De fapt, merg mai departe, dar am să mă dau jos la Baranovici ca să prind un alt tren...

Ce să fi făcut? Am aşteptat. Călătorul din Kaminke s-a dus să stea de vorbă cu şeful staţiei unde ne oprisem. În lipsa lui, cei din vagon au schimbat păreri despre dînsul şi despre întîmplarea din Kaminke.

— Ce ziceţi de dumnealui?

— Pare om de treabă.

— E ceva de capul lui.

— Meşter la vorbă.

— Da, nu trebuie să-l tragi de limbă.

— Şi istoria lui?

— Frumoasă istorie!

— Dar scurtă.

Unii şi-au amintit că şi pe la ei s-au petrecut asemenea întîmplări. Nu tocmai ca asta, dar oarecum la fel. Şi pentru că s-au pus cu toţii deodată pe istorisit, s-a iscat balamuc în vagon. Pînă s-a arătat evreul din Kaminke. Cînd a intrat el, toată lumea a amuţit, aşteptînd, parcă încremenită, să-l audă povestind mai departe.

— Unde am ajuns? Care va să zică, slavă Domnului, s-au sfîrşit necazurile cu alde Kivke. Dacă asta credeţi, atunci aflaţi, dragii mei, că vă înşelaţi amarnic. Trece o jumătate de an ori un an, nu vă pot spune întocmai, şi ce face Kivke al nostru? Trimite — zău aşa — o scrisorică, firește pe adresa bunicului meu: „În primul rînd, — scria el — aflaţi despre mine că, slavă Domnului, sînt sănătos, dea Dumnezeu să aud acelaşi lucru despre voi. În al doilea rînd, — scria el — am rămas fără o leţcaie în buzunar şi fără pîine într-o ţară străină, printre nemţi. Ei nu pricep graiul meu, eu nu-l pricep pe al lor. Şi de cîştigat un ban nu-i unde, oricît m-aş zbate." De aceea, mai spunea el, „aveţi bunătatea şi ajutaţi-mă"...

Aţi înţeles? Cerea, deşteptul de el, să i se trimită bani. Au făcut pesemne mult haz în tîrg, pe urmă — zău aşa — au rupt scrisoarea în bucăţi şi au dat-o uitării. Dar nu trec trei săptămîni şi iar soseşte o scrisorică, şi iar de la mortul nostru, de la Kivke adică, şi iar pe adresa bunicului, şi iar îi dădea cu „aflaţi despre mine" şi „aveţi bunătatea şi ajutaţi-mă". Numai că acum, la „aveţi bunătatea şi ajutaţi-mă", adăuga mari învinuiri. La urma urmei, scria el, ce au avut cu dînsul? Mai bine, zicea, ar fi fost să se lase bătut. Semnele loviturilor s-ar fi şters de mult şi el ar fi rămas la rostul lui, ca înainte, nu ar fi umblat brambura, zicea el, printre nemţi şi nu s-ar fi umflat de foame...

După ce a citit scrisoarea, bunicu-meu, odihneaască-se în pace, a chemat la el tot tîrgul. „Ce-i de făcut? Unul de-ai noştri moare de foame. Trebuie să-i trimitem ceva..." Cînd reb Nisl o spune, nu poţi fi porc... Şi-au dat cu toţii obolul (mai mult decît oricine a dat bunicu-meu, vă daţi seama) şi i-au trimis — zău aşa — nişte bănuţi — şi au uitat din nou că a existat odată un evreu cu numele de Kivke.

Kivke însă n-a uitat, mă înţelegeţi, că există un oraş cu numele de Kaminke. Trece iar o jumătate de an ori un an, nu vă pot spune întocmai, şi nu soseşte iar o scrisorică de la dînsul? Şi iar pe adresa bunicului, şi iar „aflaţi despre mine", şi iar „aveţi bunătatea şi ajutaţi-mă". De data asta, în sfîrşit, slavă Domnului, şi o veste bună. S-a logodit nu demult, spunea el în scrisoare, cu o fată tare drăguţă, cu creştere aleasă şi dintr-o familie cumsecade. De aceea, zicea el în scrisorică, „aveţi bunătatea şi ajutaţi-mă". Să i se trimită, adică, două sute de guldeni, cît a făgăduit el ca dotă. Altfel, nu se alege nimic din logodnă... Aoleu! Kivke să rămînă, ferească Dumnezeu, fără mireasă?... Ce să vă mai spun? Scrisoarea a fost plimbată prin oraş ca o raritate şi lumea s-a prăpădit de rîs. Kaminke răsuna de hohote batjocoritoare: „Să fie într-un ceas bun..." „Kivke s-a logodit..." „Aţi auzit? Două sute de guldeni zestre..." „Cu creştere aleasă..." „Ha-ha-ha..."

Dar hohotele s-au curmat curînd. După vreo două săptămîni a sosit — zău aşa — iar o scrisoare de la el şi iar către bunicu-meu. De

data asta, fără „aflați despre mine", ci numai cu „aveți bunătatea și ajutați-mă". Îl mira, scria el, că nu i s-au trimis încă cele două sute de guldeni făgăduiți de el la logodnă. Dacă nu-i capătă îndată, logodna se va strica, mai spunea el, și, de rușine, nu-i va rămîne decît ori să se arunce în rîu și să se înece, ori să se întoarcă lefter acasă, la Kaminke...

Ultimele cuvinte i-au izbit pe oameni — zău așa — ca o măciucă în moalele capului. S-a sfîrșit cu rîsetele. În aceeași seară, cei mai de seamă gospodari din oraș s-au adunat la bunicu-meu și au hotărît ca o mînă de fruntași, printre care și bunicul, să bată la toate ușile, ca pomanagiii, Doamne iartă-mă, ca să strîngă zestrea lui Kivke. Ce să fi făcut? Ba, n-au avut încotro și i-au trimis mirelui și urări: să fie într-un ceas bun, și să ajungă la adînci bătrînețe alături de alcasa lui în bunăstare și cinste, și să joace la nunțile nepoților, mă rog, așa cum se obișnuiește. Ce și-au zis? O să se însoare și o să aibă destule bătăi de cap, așa c-o să uite că undeva pe lumea asta e un tîrg cu numele de Kaminke.

Da de unde! A ieșit pe dos! N-a trecut nici o jumătate de an ori un an — nu vă pot spune întocmai — și ce credeți? Nu sosește iar o scrisorică de la dînsul? Ce s-a mai întîmplat? S-a-nsurat, scria el, și a nimerit o nevestică sortită de Dumnezeu, zicea el, cum dorește tuturor feciorilor lui Israel. Numai că nimic nu-i în viață fără cusur. Are nevastă-sa un tată pe care-l poate lua naiba. Un mincinos, un cotcar, un tîlhar fără pereche, care i-a stors, scria el, cele două sute de guldeni și l-a gonit din casă împreună cu nevastă-sa. De aceea, scria el, „aveți bunătatea și ajutați-mă"; să i se trimită, adică, de îndată, alte două sute de guldeni. Altfel, zicea el, n-o să-i mai rămînă decît să se azvîrle într-o apă sau să se întoarcă acasă cu traista în băț...

Ei, de data asta tîrgul n-a mai luat lucrurile în glumă. Cum adică? Să-l înzestreze și a doua oară? Mirosea de la o poștă a pungășie. Așa că au hotărît să nu-i răspundă la scrisoare. Dar Kivke nu s-a lăsat. A așteptat să treacă o săptămînă sau două sau trei și a trimis iar o scrisoare — zău așa — și iar pe adresa bunicului meu: așa

şi aşa, ce au de gînd? De ce nu-i trimit cele două sute de guldeni? O să aştepte, scria el, o săptămînă şi jumătate şi, dacă nu primeşte banii, zicea el, o să-l aibă Kaminke oaspete, cu ajutorul lui Dumnezeu, foarte curînd. Şi-şi încheia scrisoarea cu „amin". Ticălosul era în stare şi de asta!

Vă daţi seama, fierbeau cu toţii de mînie. Dar ce puteau face? Iar s-au adunat acasă la bunicu-meu şi iar au pornit o mînă de gospodari după pomană prin tîrg. Oamenii — zău aşa — strîmbau din nas, nu aveau chef să mai dea bani pentru un nemernic ca ăsta. Dar cum să spună nu? Dacă reb Nisl Şapiro le cere să dea, nu pot fi mojici. Au spus însă cu toţii că e pentru cea din urmă oară. Chiar şi bunicul gîndea aşa, de alţi bani nu mai putea fi vorba. I-au scris lui Kivke limpede, cu vorbele cele mai aspre: să nu se mai încumete a aminti vreodată de bani. Bineînţeles, s-a speriat tare hoţomanul — pesemne că asta vă închipuiţi. Şi nu soseşte într-o zi, în ajun de sărbătoare, iar o scrisorică, la bunicu-meu, ca de obicei? Ce mai voia? A făcut cunoştinţă la Brod, scria el, cu un neamţ, om cinstit, la locul lui şi s-a întovărăşit cu dînsul, zicea el, pentru a pune pe picioare o afacere cu faianţă — şi afacerea asta, zicea el, se arată a fi o afacere de nădejde, în care se pot cîştiga bani frumoşi. De aceea, scria el, „aveţi bunătatea şi ajutaţi-mă": să i se trimită, pentru Dumnezeu, patru sute şi cincizeci de guldeni. Şi asta repede, fără tărăgănări, pentru că neamţul — scria el — nu vrea să aştepte, sînt alţi zece care sînt gata să facă tovărăşie cu dînsul. Şi dacă — ferească Dumnezeu! — nu încheie el afacerea şi rămînc pe drumuri, atunci, zicea el, nu va avea încotro: o să fie nevoit să se arunce într-un rîu ori să se întoarcă gol puşcă acasă. Vechiul cîntec! Şi sfîrşea scrisoarea dîndu-le de înţeles că, dacă nu-i trimit în răstimp de două săptămîni cei patru sute cincizeci de guldeni, o să-i coste scump, pentru că vor avea de acoperit şi cheltuielile lui de drum de la Brod la Kaminke şi înapoi, de la Kaminke la Brod. Era în stare, nemernicul!

Să vă mai spun cît de răvăşit a fost tîrgul în acea zi de sărbătoare? Şi, mai ales, bunicu-meu, odihnească-se în pace! A tras, bietul de el — zău aşa — mai mult decît ceilalţi. Pentru că, după

sărbătoare, atunci cînd s-au strîns laolaltă, oamenii au început să se oţărască şi să mormăie:

— De-ajuns! Pînă cînd o să ne stoarcă de bani? Totul are o limită. Chiar şi din plăcinte ţi se apleacă. Kivke ăsta al dumitale o să ne aducă la sapă de lemn!

— De unde şi pînă unde „Kivke al meu?" a răspuns bunicul.

— Dar al cui? au spus ceilalţi. Cine a pus la cale damblaua care l-a lovit din senin pe borfaşul ăsta în puşcărie?...

Din vorbele astea bunicu-meu a înţeles, ca om deştept ce era, că degeaba ar mai stărui, oraşul nu va mai da nici o lăscaie. S-a îndreptat atunci spre cei de la cîrmuire — la urma urmei, nu se băgaseră în treaba asta la fel cu ceilalţi? Poate îşi dau şi ei obolul. Oho! Ţi-ai găsit! Alde ăştia nu pun nimic la inimă. Şi — zău aşa — bunicul a fost nevoit să desfacă de unul singur punga şi să trimită cîţiva galbeni derbedeului de Kivke, nu l-ar mai fi răbdat pămîntul! I-a trimis şi o scrisoare — dar ce scrisoare! Bunicu-meu, odihneaşcă-se în pace, ştia el, cînd vroia, ce să aştearnă pe hîrtie. Şi în scrisoarea aceea a dat în el — zău aşa — cît a încăput. L-a făcut şi de haimana, şi de escroc, şi de lipitoare, şi de vampir, şi de ruşine a neamului, şi de rău al răilor, şi de păcătos între păcătoşi, şi de tot ce vreţi. Şi i-a spus odată pentru totdeauna să nu mai îndrăznească a-i scrie şi a-i pomeni de bani. Şi i-a amintit că există un Dumnezeu pe lume, care vede toate şi ştie toate şi răsplăteşte cu vîrf şi îndesat. Şi a încheiat scrisoarea — ce vreţi? inimă de evreu — cu o rugăminte: să aibă milă de bătrîneţile lui şi să nu nenorocească o întreagă obşte; dacă-i va da ascultare, Cel-de-sus o să-l ajute şi o să-i meargă bine în toate. Aşa i-a scris bunicul, odihneaşcă-se în pace, şi s-a iscălit cu tot numele, limpede: „Nisl Şapiro" — şi asta a fost din partea lui, să mă ierte, cea mai mare nerozie, cum o să aflaţi — zău aşa — ascultînd istoria mai departe.

Aici, povestitorul s-a oprit din nou, şi-a scos tabachera, şi-a răsucit încetişor o ţigară şi a fumat-o trăgînd tacticos în piept, o dată, de două ori, fără a-i păsa că lumea arde de nerăbdare să afle sfîrşitul. După ce a mai tras cîteva fumuri, a tuşit, şi-a suflat zdravăn nasul, şi-a suflecat din nou mînecile şi a început pe tonul de mai înainte:

— Credeţi, poate, dragilor, că s-a speriat cîinele ăsta turbat de scrisoarea bunicului? Nicidecum! Trece o jumătate de an ori un an şi uite ce misivă se primeşte de la spurcatul acela: „În primul rînd, aflaţi despre mine că neamţul, tovarăşul meu, nu i-ar muri altul înainte, m-a înşelat, a înhăţat tot ce era al meu şi m-a dat afară din prăvălie. M-am gîndit să-l dau în judecată, dar ar fi fost timp pierdut. A începe să te judeci cu un neamţ înseamnă aici să-ţi iei adio de la viaţă. Sînt aût de afurisiţi, că-i mai bine să le fugi din cale. Am făcut altceva, mai bun: am închiriat un local, lipit de al lui, uşă în uşă, şi mi-am deschis şi eu o prăvălie şi tot cu faianţă. Cu ajutorul lui Dumnezeu, o să-l dau gata pe neamţ. Parcă-l văd tîrîndu-se la picioarele mele. Un lucru, însă. Îmi trebuie seu pentru asta, cel puţin o mie de guldeni. De aceea, aveţi bunătatea şi ajutaţi-mă"... Aşa scria dumnealui, Kivke adică, şi încheia scrisoarea cu aceste cuvinte: „Dacă nu primesc în opt zile cei o mie de guldeni, ştiu ce am de făcut: trimit la gubernie ultima scrisoare, semnată «Nisl Şapiro» chiar cu mîna dumitale, şi le istorisesc toată chestia, de la cap la coadă: cum m-a lovit damblaua în închisoare, cum am înviat din morţi la cimitir, cum Şimen harabagiul m-a dus la Radziwill ca pe tavă şi cum mi-aţi trimis de cîteva ori bani ca să-mi ţin gura. O să le istorisesc totul — zicea el — ca să afle că avem un Dumnezeu atotputernic şi că eu, Kivke, n-am murit..."

Ei, vă place blagoslovenia asta? Bunicul, odihneaşcă-se în pace, văzînd dulcea scrisoare a lui Kivke, a simţit — zău aşa — că i se face rău, gata-gata să leşine. I-a pierit graiul, fereşte-ne Doamne!... Oameni buni, trenul a stat. Unde sîntem?

— Baranovici... Baranovici... — strigau conductorii, alergînd unul după altul pe la ferestrele vagonului nostru.

Auzind numele „Baranovici", evreul din Kaminke a ţîşnit de la locul lui şi şi-a înşfăcat bagajul, un soi de sac umplut cu Dumnezeu ştie ce. Tîrîndu-l după el şi împingînd oamenii, s-a strecurat spre uşă, acoperit de sudori. Dînd să iasă, a întors capul şi ne-a privit pe toţi în faţă:

— Baranovici?

— Baranovici!

Mulţi călători — eram şi eu printre ei — s-au repezit după dînsul şi l-au apucat de poala hainei:

— Degeaba, frăţioare, nu te lăsăm! Trebuie să ne spui cum s-a sfîrşit povestea!

— Care sfîrşit? Eram de-abia la început! Daţi-mi drumul! Ce vreţi? Să pierd trenul din pricina voastră? Ce fel de oameni sînteţi? N-aţi auzit? Baranovici! Staţia Baranovici!

Şi pînă să ne dumirim, dus a fost...

Arză-o-ar focul de staţie Baranovici!

Unde dai şi unde crapă

Doi călători îşi varsă năduful:

— ... Eu ştiu o poveste şi mai şi decît a dumitale. I s-a întîmplat lui Finkelstein, om înstărit, cu doi feciori, de la noi din tîrg. Să fi avut eu averea lui, nu mi-ar fi păsat de nimic. Cît credeţi că l-a costat? Numai o parte din banii ăştia ne-ar fi făcut pe amîndoi fericiţi...

— La dracu'! Am spus-o mai demult. Ştiu cu ce ştiu. O să se boteze mai bine de jumătate dintre ai noştri.

— Asta cred şi eu. Unul de pe la noi, Marşak îi spune, a umblat pe unde vrei şi pe unde nu vrei, dar n-a reuşit. Ştii ce-a făcut pînă la urmă? S-a otrăvit...

— Dea Domnul să n-am dreptate. Ştiu cu ce ştiu. Cînd or începe să se boteze, n-o să mai rămînă sămînţă de evreu. La dracu'! Toate necazurile astea, cu procentele şi cu circularele, nu mai sînt de îndurat. Nu-i zi de la Dumnezeu fără o circulară. Cîţi copii evrei atîtea circulare. Ştiu eu ce ştiu. În curînd n-o să mai fie nimic de făcut. Uite, bunăoară, la Şpole. E un tîrg evreiesc — nu-i aşa?

— Dar Nemirov? Am primit deunăzi o scrisoare de la Nemirov. E jale!...

— La Luben crezi că e mai bine?

— Sau la Ananiev... Acolo, porţia era de trei evrei în fiece an.

— Mai bine să vorbim de Tomaşpol decît de Ananiev. La Tomaşpol, anul ăsta, a fost pîrjol...

— Dar la noi, tot în anul ăsta, au fost optsprezece cazuri...

Vorbele din urmă s-au auzit de sus. Cei doi călători şi-au lăsat capetele pe spate pentru a privi spre banca de deasupra lor, de unde atîrnau două picioare încălţate în galoşi înalţi.

Picioarele încălţate în galoşi înalţi erau ale unui evreu cu părul negru, ciufulit şi cu faţa umflată de somn.

Cei de jos s-au uitat la somnorosul cu faţa buhăită ca la o vietate din altă lume. Şi, dintr-o dată, ochii li s-au luminat de-o bucurie neaşteptată.

— Optsprezece, zici? l-au întrebat ei într-un glas.

— Da, optsprezece! Ca urşii! Şi băiatul meu printre ei...

— Şi-al dumitale?

— Da. Şi-al meu!

— Unde asta?

— La noi, în Pereşcepenii-Mici.

— Pere...peni? Pe unde-i aşezarea asta?

Cei doi s-au ridicat în picioare, s-au uitat unul la celălalt, apoi amîndoi la omul de pe banca de sus, în vreme ce omul de pe banca de sus privea în jos, spre ei, cu faţa lui puhavă.

— N-aţi auzit de Pereşcepenii-Mici? E-un tîrg cu numele ăsta. Sînt doi Pereşcepeni: Pereşcepenii-Mari şi Pereşcepenii-Mici. Eu îs din Pereşcepenii-Mici.

— Dacă-i aşa, să ne dăm binele. Coboară, nu mai sta acolo, lîngă cer.

Stăpînul picioarelor încălţate în galoşi înalţi s-a dat jos icnind. Cei doi s-au strîns unul în celălalt şi i-au făcut loc. După care s-au năpustit asupra lui, setoşi de amănunte:

— Şi pe-al dumitale?

— Dacă vă spun...

— Cum e cu putinţă, prietene dragă? Pe la voi sînt de vreun folos plocoanele?

— Ferească Sfîntul! Nu se mai aude de aşa ceva. Altădată, da, se mai putea. Îţi făceai treaba cu bani. Ohoho! Cu mulţi bani. Se ştia în tîrgurile din jur că la Pereşcepeni merg şperţurile şi ai noştri dădeau năvală. Dar acum cîţiva ani s-a găsit un turnător — şi, de atunci, adio!...

— Şi ce-ai făcut? Se vede c-ai găsit o protecţie.

— Eu? Protecţie? Cînd s-a hotărît odată pentru totdeauna: dacă-i vorba de un evreu, nu mai încape nici o vorbă, acolo rămîne?

— Ce vorbeşti, domnule? Sau, poate, îţi baţi joc de noi?

— Să-mi bat joc? Drept cine mă luaţi?

Cei doi îl priviră uluiţi. Omul ăsta ascundea o taină. Trebuia descusut:

— Cum ai zis? De unde eşti?

— V-am mai spus de trei ori pînă acum. Din Pereşcepenii-Mici.

— Nu-ţi fie cu supărare, auzim pentru întîia oară de oraşul ăsta.

— Ha-ha-ha! Pereşcepeni, oraş? Ce mai oraş! Pereşcepenii nu-s oraş, ci un tîrg, un sat, mai bine zis cătun...

— Şi, cu toate astea, există la voi, în... cum îi zice tîrgului?... în Pere...peni...

Omul din Pereşcepenii-Mici şi-a ieşit din sărite:

— Ce fel de oameni sînteţi? Vi-e greu să rostiţi un nume evreiesc? Pe-reş-ce-pe-ni! Pe-reş-ce-pe-ni!

— Bine, bine! Pereşcepeni! Ce te-ai înfuriat aşa?

— Nu m-am înfuriat. Dar nu-mi place să mi se pună aceeaşi întrebare de nouăzeci şi nouă de ori.

— Nu te supăra. Avem cu toţii acelaşi necaz. Cînd am auzit că la voi e altfel, nu ne-a venit a crede. De aceea am tot întrebat. Ăsta-i adevărul adevărat: nu ne-am fi închipuit niciodată că la voi, la... cum îi zice?... la Pere-pereş-cepeni, ar putea fi un gimnaziu*.

Omul din Pereşcepeni holbă ochii:

— Cine v-a spus că avem la Pereşcepeni un gimnaziu?

Cei doi holbară ochii la rîndul lor:

— Doar ne-ai spus că pe băiatul dumitale l-au primit chiar la Pereşcepeni...

De mînie, omul din Pereşcepeni se făcu roşu la faţă. Se ridică în picioare şi se răsti la ei:

— Care gimnaziu? Unde „primire"? L-au înhăţat la armată**! La armată!... La armată!...

Afară se crăpa de ziuă. Prin ferestre se strecura o lumină cenuşiu-albăstrie. Călătorii se trezeau din somn. Unii îşi îndreptau oasele, alţii tuşeau, alţii îşi strîngeau bagajele şi se pregăteau să coboare din tren.

---

* În imperiul ţarist, politica şcolară discriminatorie făcea foarte dificilă pătrunderea copiilor evrei în gimnaziu. De aici, numeroase botezuri..

** Recrutările de soldaţi evrei, în Rusia de odinioară, se făceau pe comunităţi şi după criterii abuzive, care dezavantajau îndeobşte familiile sărace.

Cei trei nu mai stăteau alături. Unul se băgase într-un ungher şi trăgea rar dintr-o ţigară. Al doilea deschisese o carte mică de rugăciuni şi citea pe şoptite, ţinînd numai un ochi deschis. Al treilea, furiosul din Pereşcepenii-Mici, mînca.

Ciudat, parcă nici nu s-ar fi cunoscut. Nu mai aveau chef să schimbe o vorbă între ei şi să se privească în ochi. Ai fi zis că se simţeau vinovaţi de o faptă urîtă săvîrşită împreună, că un păcat de neiertat îi apăsa pe toţi deopotrivă...

Omul din Buenos Aires

Nu e chiar atît de neplăcut să umbli cu trenul, cum cred unii. Totu-i să ai parte de tovarăşi buni de drum. Ţi se întîmplă uneori să te nimereşti cu un negustor destoinic. Atunci, nici nu simţi cum trece timpul. Alteori, chiar dacă nu-i un om priceput într-ale comerţului, are mintea ascuţită şi, fiind bătut de valurile vieţii, cunoaşte rosturile lumii noastre. E o plăcere să călătoreşti împreună cu un ins ca ăsta. Te alegi cu ceva de la dînsul. Se mai întîmplă să te blagoslovească Dumnezeu cu un pasager neobişnuit de vioi, cu limba dezlegată. Îi turuie gura întruna. Dă-i, şi dă-i, şi dă-i. Şi numai despre el însuşi, nimic altceva.

Mi s-a-ntîmplat odată să se aşeze lîngă mine un asemenea călător.

Am intrat în vorbă — aşa cum se intră în vorbă cînd te afli în tren — pornind de la un fleac: „Ce staţie o fi asta?" sau: „Cît arată ceasul dumitale?" sau: „N-aveţi un chibrit?" Fapt e că repede, repede de tot, ne-am simţit foarte apropiaţi, de parcă ne-am fi cunoscut de cine ştie cînd. La cea dintîi gară unde trenul a stat mai mult, m-a luat de braţ şi m-a dus de-a dreptul la bufet. Fără a mă întreba dacă îmi plac băuturile tari, a cerut două coniacuri. Pe urmă a comandat nişte aperitive şi mi-a făcut semn să pun mîna pe furculiţă şi să înfulec. După ce-am golit farfuriile, a poruncit să ni se aducă două halbe de bere şi am pufăit — el o ţigară de foi, cu o ţigară de foi, ca nişte prieteni la cataramă.

— Trebuie să-ţi spun fără ocolişuri şi fără a vrea să te măgulesc, zise noua mea cunoştinţă cînd ne-am întors în vagon, că mi-ai făcut o impresie bună, de mă crezi ori nu mă crezi, din clipa în care te-am zărit. Am aruncat o privire asupra dumitale şi mi-am spus îndată: uite, ăsta e un om cu care poţi schimba o vorbă. Nu-mi e la îndemînă, zău aşa, să stau ca o momîie şi să tac. Plăcerea mea e să discut cu un om deschis la minte şi tocmai de asta am luat bilet de clasa a treia, să am cu cine petrece timpul. Altfel merg cu a doua. Crezi că nu mi-ar conveni şi clasa-ntîi? Mi-ar conveni, fii sigur. Să nu-ţi închipui că fac pe grozavul. Ia uită-te!

Şi omul meu scoase din buzunarul de la spatele pantalonului un portofel înţesat cu bancnote. L-a bătut între palme, cum baţi o perniţă, şi l-a pus la loc în buzunar.

— N-avea grijă, mi-a zis, mai am, mai am...

Mă uitam la el şi nu-mi puteam da seama ce vîrstă o fi avînd. Poate patruzeci de ani, dar tot aşa de bine îi puteam da douăzeci şi ceva. Faţa îi era netedă şi rotundă, parcă un pic prea arsă de soare. Nici urmă de barbă sau mustăţi. Ochii — mici, lucitori, zîmbitori. Iar el însuşi — mic de stat, rotofei, plin de viaţă, neastîmpărat, îmbrăcat elegant din cap pînă-n picioare: o cămaşă albă ca zăpada cu nasturi aurii; o cravată-plastron bogată în care era înfipt un ac de toată frumuseţea; un costum nou, albăstrui, din stofă englezească veritabilă; o pereche de pantofi de lac, cum nu se prea văd; pe deget un inel gros, de aur, cu un briliant care-şi juca miile de ape în lumina soarelui (dacă nu era o imitaţie, inelul valora nu mai puţin de patru-cinci sute de ruble, dacă nu şi mai mult).

Aş zice că veşmintele-s un lucru din cele mai importante la om. De aceea, ţin cu însumi să port haine îngrijite şi-l preţuiesc pe acela care face la fel. După costum ştiu să-l deosebesc pe omul cumsecade de cel afurisit. Poate că unii nu mi-ar da dreptate. Un ticălos al ticăloşilor se poate ascunde sub o îmbrăcăminte elegantă. Şi-atunci, vă întreb şi vă rog să-mi răspundeţi:de ce se-mbracă frumos mai toată lumea? De ce se dau unii în vînt pentru o croială, alţii pentru o altă croială? De ce-şi cumpără unul o cravată „diplomat", din atlas, fără desene, de culoare verzuie-perlată, iar altul caută o cravată „regat", roşie şi cu picăţele albe?

Aş putea să vă dau multe alte pilde de acest soi. Dar cred că nu-i nevoie. Ar fi păcat să pierdem timpul. Să ne întoarcem mai bine la noua noastră cunoştinţă şi să ascultăm ce ne va povesti. .

— Aşadar, prietene dragă, precum vezi, îmi dă mîna să merg cu clasa a doua. Să nu-ţi închipui c-o ocolesc din zgîrcenie. Banii nu fac două parale. Cel mai bine mă simt, de mă crezi ori nu, în clasa a treia. La urma urmei, sînt un om de rînd şi-mi plac oamenii de rînd. Îţi dai seama, gîndesc ca un democrat. Mi-am început drumul în viaţă de jos. Uite de unde! (Călătorul arătă cu mîna spre podea, ca să-mi fie limpede de unde s-a ridicat.) Şi am crescut, am tot crescut. (De astă dată, arătă spre tavan, în semn că a ajuns sus, sus de tot.) Nu dintr-o dată, n-avea grijă, ci încetul cu încetul. Greu, pe opintite. Mai întîi, am fost „mîna dreaptă" a cuiva. „Mîna dreaptă?" Îmi vine să rîd. Pînă am atins treapta asta înaltă, de „om de încredere", multă apă a curs pe gîrlă! Auzi? Cînd îmi amintesc că am fost şi eu odată copil, încep, de mă crezi ori nu, să înghit noduri. Nu vreau să mă gîndesc la asta. Crezi că de ruşine? Nicidecum! Spun oricui cine sînt. Dacă-s întrebat de unde mă trag, nu mă sfiesc să răspund că m-am născut într-o împărăţie cu numele de Soşmaken... E un biet tîrguşor din Curlanda*, nu departe de Mitawe. E atît de mare, că astăzi l-aş putea cumpăra, cu toate cotloanele lui. S-o fi schimbat în răstimp, se prea poate. O fi crescut, nu spun nu. Dar în copilăria mea, de mă crezi ori nu, în tot tîrgul exista o singură portocală, care umbla din mînă în mînă, de la o casă la alta, pentru a-i cinsti pe oaspeţi sîmbăta după-masă.

În tîrgul ăsta am crescut, încasînd mereu palme de vedeam stele verzi, ori pumni şi ghionţi care mă secau. Eram plin de vînătăi — şi, pe deasupra, cu burta goală. Dintre toate, mă auzi?, cel mai mult m-a chinuit foamea. Am venit flămînd pe lume şi flămînd am rămas pînă am căpătat puţină minte. De foame mi se puneau cîrcei pe inimă şi cădeam din picioare. Dar stai! Răşina... ştii ce e răşina? Se scurge pe scoarţa unor copaci şi lăutarii o folosesc pentru a-şi unge arcuşurile. Am mîncat răşină, de mă crezi ori nu, o vară-ntreagă. Asta

---

* Regiune din Letonia, la est de golful Riga.

s-a-ntîmplat în vara cînd tatăl meu vitreg, un ticălos de croitor, mi-a răsucit o mînă şi m-a gonit din casa mamei. Am fugit atunci din Soşmaken la Mitawe. Uite mînă, uite-o, şi azi se mai vede un semn.

Noua mea cunoştinţă şi-a suflecat o mînecă şi mi-a arătat braţul — un braţ sănătos şi grăsuliu. Şi povesti mai departe:

— Am rătăcit nemîncat, zdrenţăros şi desculţ prin Mitawe, m-am tăvălit pe maidanele de gunoaie, pînă ce m-a ajutat Dumnezeu să capăt o slujbă. Cea dintîi slujbă a mea. Eram însoţitorul unui cantor* bătrîn. Faimos cîndva, îşi pierduse vederea la anii înaintaţi şi cerşea din casă în casă. Eu îl duceam de mînă peste tot. Treaba asta n-ar fi fost grea, dar cantorul meu era atît de năzuros, că, de fier să fi fost, şi tot te scotea din răbdări. Nu era niciodată mulţumit, mă auzi?, niciodată. Mă bruftuluia tot timpul şi mă ciupea pînă la sînge. Mă ocăra că nu-l duc unde trebuie. Nici azi nu ştiu unde voia să-l duc. Un moşneag arţăgos. Pe lîngă asta, scornise nişte minciuni pe seama mea. Spunea tuturor, de mă crezi ori nu, că părinţii mei s-ar fi botezat şi că ar fi vrut să mă boteze şi pe mine, dar că el a izbutit, cu chiu cu vai, să mă smulgă din ghearele lor. Îmi venea să rîd cînd turna gogoşi din astea, dar el mă silea să fac o mutră smerită.

Pe scurt, mi-am dat seama că n-am să fac mulţi purici la cantorul meu. Da, m-am lăsat de slujba asta şi am şters-o de la Mitawe la Libawe. M-am învîrtit flămînd pe acolo pînă cînd am dat de o ceată de emigranţi, care se pregăteau să plece cu vaporul undeva departe, tocmai la Buenos Aires. Am început să mă rog de ei să mă ia şi pe mine acolo. Degeaba. Nu-i cu putinţă, mi-au spus. Nu depinde de ei, depinde de comitet. Comitetul hotărăşte. Aşa că m-am dus la comitet, i-am rugat, am căzut în genunchi, am plîns. Pînă la urmă i-am înduplecat şi m-au primit printre ei.

Dacă m-ar fi întrebat careva pe unde-i Buenos Aires, n-aş fi fost în stare să răspund. Atîta tot ştiam: pleacă ei? plec şi eu! Abia cînd am ajuns la Buenos Aires, am aflat că, de fapt, mergeam mai departe, că de la Buenos Aires vom fi trimişi în alte părţi. Aşa a şi fost. Au făcut nişte liste şi ne-au împrăştiat prin locuri pe care tata

---

* Oficiantul slujbei în lăcaşurile de rugăciune evreieşti.

Adam nici în vis nu le-a văzut. Ne-au pus îndată la treabă. Vrei pesemne să ştii la ce treabă. Nu mai întreba. Nici strămoşii noştri din robia egipteană n-au tras atîta. Pătimirile lor, orice-ar povesti Hagada*, au fost numai a zecea parte, mă auzi?, din ce-am îndurat noi. Înaintaşii noştri, ni se spune, au frămîntat lut, au făcut cărămizi şi au zidit oraşele Pitom şi Ramses**. Da, au trudit din greu. Dar nu au deştelenit, ca noi, cu mîinile aproape goale, stepe nesfîrşite, acoperite cu scaieţi; nu au muncit cu nişte boi cît casa, care puteau strivi omul dintr-o călcătură; sau cu nişte cai sălbatici, după care trebuia să goneşti cu laţul pînă la mama dracului, ca să-i prinzi; nu i-au canonit ţînţarii măcar o noapte; nu au mîncat numai posmagi cu gust de ţărînă; nu au băut apă stătută, în care înoată viermi!... Odată, de mă crezi ori nu, mi-am zărit chipul într-un pîrîu şi m-am îngrozit. Pielea mi se cojea. Mîinile mi se făcuseră ca nişte lopeţi. Picioarele-mi erau pline de plăgi. Se uscase jegul pe mine, de sus şi pînă jos.

„Asta eşti tu, Motek din Soşmaken?" aşa mi-a venit să spun — şi m-a podidit un rîs amar. Chiar în acea zi am întors spatele boilor cît casa şi cailor sălbatici, şi stepei pustii, şi apei viermănoase. Am luat-o pe jos spre Buenos Aires.

... Cred că gara unde ne-am oprit acuma are un bufet ca lumea. Uită-te în *Mersul trenurilor*. Parcă e timpul să îmbucăm ceva. O să prindem puteri, că mai am multe de istorisit.

Am luat iar o gustare stropită cu bere şi am fumat cîte o ţigară de foi, bună, parfumată, Havană veritabilă. Ne-am întors apoi la locurile noastre din vagon şi vorbăreţul călător şi-a depănat mai departe povestea:

— Buenos Aires — mă auzi? — e un locşor în care, de cînd a făcut Dumnezeu lumea asta... Stai! Ai fost vreodată în America, la New York? Nu? Dar la Londra? Nici acolo? Nici la Madrid, la Constantinopol, la Paris? Atunci, mi-e cam peste mînă să-ţi vorbesc despre Buenos Aires, să ţi-l descriu aşa cum e. Atîta pot să-ţi spun: e

---

* Text conţinînd rugăciuni, evocări, comentarii, parcurs de credincioşii mozaici în primele două seri de Pesah (v. nota**, p.21).

** Oraşe construite de sclavii evrei, potrivit istoriei biblice, din ordinul faraonului Ramses al II-lea (circa 1200 înainte de Hristos).

un hău! Un iad! Un iad şi un rai laolaltă. Adică, un iad pentru unii, un rai pentru alţii. Totu-i să nu fii neghiob. Dacă prinzi momentul potrivit, gata, eşti om făcut. Acolo, de mă crezi ori nu, calci pe aur. Mergi pe stradă, te apleci, întinzi mîna şi apuci cît aur vrei. Dar trebuie să ai grijă ca mulţimea ce se înghesuie să nu te strivească în picioare. N-ai voie să stai locului, să cazi pe gînduri, să te-ntrebi ce-i îngăduit şi ce nu. Poţi face orice: să fii cărător de gunoaie, vînzător într-o prăvălie, să speli sticle într-o cîrciumă, să împingi un căruţ, să alergi pe străzi şi să strigi ce e nou prin ziare, să hrăneşti pisici, să prinzi şoareci şi să le jupoi picile. Într-un cuvînt, toate-s îngăduite şi pe toate le-am încercat. De fiecare dată, mă auzi?, am înţeles acelaşi lucru: că-i o prostie să fii slugă la altul, că-i de-o mie de ori mai bine ca tu să ai slugi. Aşa a făcut Dumnezeu lumea şi n-are rost să te împotriveşti: pe unii îi trec toate năduşelile în fabricile de bere, iar alţii se răcoresc bînd-o; unii se înăbuşă lîngă maşinile de tocat tutunul, iar alţii fumează ţigările; mecanicul conduce locomotiva, fochistul se spetează aruncînd cărbuni în foc, un lucrător unge roţile, iar eu, mă auzi?, stau aici în vagon împreună cu dumneata şi spun poveşti. Nu le place? N-au decît să schimbe lumea.

Mă uitam la omul de lîngă mine şi mă-ntrebam: ce afaceri o fi învîrtind? Să fie un parvenit, un fost croitor care şi-a deschis în America un magazin de confecţii? Sau — mai ştii? — o fi un fabricant. Ori un proprietar de case. Ori, poate, un capitalist care trăieşte din dobînzi. Dar, mi-am zis, mai bine să-l las să vorbească — şi mă lămuresc eu.

— Lumea asta, mă auzi?, e tare deşteaptă, tare frumoasă, tare plăcută; da, e o mare bucurie să trăieşti pe lumea asta. Cu o condiţie: să nu ţi se sufle în borş. M-am zvîrcolit — mă auzi? — ca peştele pe uscat. Am trecut, de mă crezi ori nu, prin toate chinurile iadului. Nici o muncă nu mi s-a părut de lepădat. Orice muncă e bună dacă te porţi cinstit şi eşti om de cuvînt. Am învăţat asta chiar pe pielea mea. Nu vreau să mă laud, mă auzi?, că aş fi un sfînt, ca rabinul din Lemberg. Dar te rog să mă crezi că nici pungaş nu sînt, cu atît mai puţin tîlhar de drumul mare. Sînt un negustor cumsecade, mă auzi? Ţi-o jur pe

viaţa mea. Vînd ce am la vedere, nu umblu cu scamatorii. Nu sînt decît un furnizor sau, cum se spune la voi, un întreprinzător. Fac rost de mărfuri pentru oameni, mărfuri ştiute de toată lumea, dar despre care nimeni nu vorbeşte... De ce? Pentru că lumea s-a sucit de tot. Da, oamenii au ajuns tare ciudaţi. Nu le place să le spui că negrul e negru şi albul e alb. Dimpotrivă, vor să audă că negrul e alb şi albul e negru. Şi trebuie să le cînţi în strună...

Îl priveam pe omul din Buenos Aires şi mă gîndeam: „În ce ape s-o fi scăldînd insul ăsta? Ce marfă o fi avînd de vînzare? Şi ce s-o fi ascunzînd sub vorbele lui: negru-alb, alb-negru?..." Ar fi trebuit poate să-l întrerup şi să-l întreb de la obraz: „Frăţioare, cu ce afaceri te ocupi?" Dar nu-mi venea. L-am lăsat să vorbească mai departe:

— Pe scurt... unde-am ajuns? Da, la afacerile mele de astăzi. De fapt, nu mă mărginesc la Buenos Aires. Am legături pînă departe, la Paris, la Londra, la Budapesta, la Boston; la Buenos Aires e sediul meu principal. Dac-ai veni la Buenos Aires, te-aş duce să vezi birourile mele, să-ţi arăt cum lucrează slujbaşii mei. La mine, de mă crezi ori nu, funcţionarii o duc ca nişte Rotschilzi*. Opt ore de lucru pe zi, nici un minut mai mult. Pentru mine, slujbaşul este, înainte de orice, om. Ştii de ce? Fiindcă am fost şi eu cîndva slujbaş. Chiar la tovarăşii mei de afaceri de azi. Sîntem acum trei tovarăşi. Înainte au fost doar doi, eu eram pe atunci mîna lor dreaptă. Toată afacerea, pot spune, stătea pe umerii mei. La cumpărarea mărfii, la vinderea mărfii, la preţuirea mărfii, la sortarea mărfii — eu, mereu eu... Chestie de ochi. Cum arunc o privire asupra unei mărfi, îţi pot spune, de mă crezi ori nu, cîţi bani face şi unde e nevoie de ea. Dar asta nu-i de-ajuns. În afacerile noastre, ochiul nu-i totul. Trebuie să ai şi nas, să miroşi încotro bate vîntul, să adulmeci unde e de făcut o afacere şi unde ţi-ai putea frînge gîtul; fiindcă, odată intrat la apă, greu, tare greu mai ieşi la liman... E plină lumea — mă auzi? — de oameni care se bagă unde nu le fierbe oala. Prea multe priviri stau aţintite asupra firmei noastre. Şi ne temem de deochi, ha-ha-ha!... Un singur pas greşit dac-ai făcut, s-a zis cu tine; nu mai ştii pe unde să scoţi

---

* Veche familie, ramificată în mai multe ţări, de financiari evrei.

cămaşa. Gazetele încep îndată să facă tămbălău, să umble cu bîrfe. Atîta aşteaptă ele: să se agaţe de ceva şi să urle. Fac din ţînţar armăsar, născocesc tot soiul de primejdii, ridică în picioare întreaga poliţie. Cu toate că — îţi dezvălui un secret — poliţia de pretutindeni, ha-ha-ha, stă sluj în faţa noastră. Te-ai speria dacă ţi-aş spune cît ne costă numai într-un an. Pentru noi, de mă crezi ori nu, un şperţ de zece mii, de douăzeci de mii, de treizeci de mii e un nimic...

Zicînd asta, călătorul meu făcu o mişcare, de parc-ar fi aruncat un pachet cu „miare". În aceeaşi clipă, briliantul de pe inelul lui sclipi în lumină. Omul din Buenos Aires, deprins să se joace cu miarele, se opri din povestit pentru a vedea dacă m-au ameţit banii de care lui nu-i pasă. Apoi istorisi mai departe:

— Şi dacă vreodată şperţul trebuie să fie şi mai mare, crezi că stăm pe gînduri? Pe chestia asta sîntem înţeleşi cu şi tovarăşii mei. Cu oricîte mii ar unge poliţia unul dintre noi, e crezut pe cuvînt. De fapt, toate treburile firmei se bizuie pe încrederea ficăruia în ceilalţi. Nici unul — mă auzi? — n-o să facă un joc numai al lui. Dacă s-ar încumeta la asta, şi-ar frînge gîtul. Ne cunoaştem bine — mă auzi? — unul pe celălalt. Ficcare îşi are agenţii şi spionii lui. Altfel nu se poate într-o asociaţie întemeiată pe cuvîntul de cinste... Dar ce-ar fi să sărim din tren la staţia ce vine, să ne mai clătim puţin gîtlejurile?

Zicînd asta, călătorul mă luă de mînă şi mă privi drept în ochi. De bună seamă, n-am avut nimic împotrivă şi, cînd trenul s-a oprit, am coborît şi ne-am potolit setea. Dopurile sticlelor de limonadă săreau unul după altul, cu pocnete plăcute. Poftă cu care bea el era de-a dreptul molipsitoare. În timpul ăsta, s-au înmulţit întrebările pe care mi le puneam în sinea mea. Cum de poate el azvîrli cu miarele? Şi cum de are în buzunar poliţiile din întreaga lume? Şi de ce au nevoie de agenţi şi spioni?... O fi făcînd contrabandă?... Cu briliante false?... Cu mărfuri de furat?... Ori o fi un lăudăros, un fanfaron, unul dintre acei palavragii care mint de îngheaţă apele?... Noi, comis-voiajorii, cînd dăm de un asemenea trombonist care umflă totul fără să clipească, spunem că e un „angrosist". Cu alte cuvinte că taie piroane cu ghiotura.

Am fumat din nou cîte o havană şi ne-am întors la locurile noastre. Omul din Buenos Aires şi-a dat iar drumul:

— Îţi vorbeam despre tovarăşii mei de afaceri de azi, care mi-au fost înainte patroni. N-am să-i ponegresc spunînd că erau nişte stăpîni răi. Cum să se fi purtat ei urît, cînd eu le eram credincios ca un cîine? Păzeam — mă auzi? — fiecare cent al lor, de parcă ar fi fost al meu. De dragul lor mi-am cîştigat nişte duşmani de moarte. Odată, de mă crezi ori nu, era cît pe ce să mor otrăvit din pricina devotamentului faţă de stăpînii mei. Da, otrăvit. Mă pot mîndri — mă auzi? — că i-am slujit cinstit, cum nu se poate mai cinstit. E drept, nu am uitat nici de mine... Omul nu trebuie să uite niciodată de el însuşi. Astăzi trăieşti. Dar mîine?... Ha-ha-ha, nu e o socoteală să fii mereu slugă la alţii. Ce? N-am mîini? N-am picioare? N-am limbă? Mai ales că — ştiam asta — nu s-ar fi lipsit de mine nici măcar o zi. N-ar fi putut, chiar dac-ar fi vrut. Pentru că eram legaţi de nişte secrete — mă auzi? —, secrete peste secrete, ca de obicei în afaceri... Ce mi-a trecut prin gînd într-o bună zi? Să intru la patroni şi să le spun trei vorbe: „Adio, domnii mei!" S-au uitat la mine ca la un nebun: „Cum adică adio?..." „Adio — le-am răspuns — înseamnă: vă las cu bine..." „Dar ce s-a întîmplat?" zic ei. „Pînă cînd o să meargă tot aşa?" zic eu. Şi-au aruncat unul altuia priviri cu tîlc şi m-au întrebat: „Ce capital ai?..." „Oricît ar fi — făcui eu —, mi-e de-ajuns pentru început şi, dacă se va dovedi prea puţin, atunci Dumnezeu e mare, iar Buenos Aires un oraş în care nu te pierzi..." Sigur, m-au înţeles pe loc. Cum să nu mă-nţeleagă? Doar purtau capete pe umeri. Aşa am devenit de atunci tovarăşi de afaceri. Trei tovarăşi, trei stăpîni, cu părţi egale. Între noi nu încape „unuia mai mult, altuia mai puţin". Nu ne certăm niciodată. De ce ne-am certa, cînd, slavă Domnului, afacerea înfloreşte? Lumea se face tot mai mare, iar marfa se scumpeşte întruna. Fiecare dintre noi ia cît îi trebuie din fondurile firmei. Sîntem toţi trei foarte risipitori. Cu toate că n-am nevastă şi copii, eu, unul, de mă crezi ori nu, cheltuiesc de trei ori cît un bărbat cu familie. Un altul ar fi mulţumit să cîştige cît dau eu de pomană. Ce nu costă bani? O şcoală, un spital, o societate de ajutorare a imigranţilor, un concert

— Buenos Aires, mă auzi?, e un oraş mare, nu-i fie de deochi. Şi mai sînt şi alte oraşe. Vin apoi, de mă crezi ori nu, daniile pentru Ereţ-Israel*! Nu demult am primit o scrisoare de la o şcoală din Ierusalim. O scrisoare arătoasă, cu scutul lui David în cap, cu o semnătură şi o ştampilă rabinică. Scrisoarea, adresată mie personal, purta un titlu care mi-a mers la inimă: „Prea învăţatului, binecuvîntatului şi onoratului domn Mordehai...". Eeee! — mi-am spus —, dacă-i vorba de oameni atît de simţiţi, care-mi cinstesc numele, nu pot rămîne mai prejos. Şi le-am trimis un sutar.

Dar n-am terminat. Am şi un tîrg de baştină. Soşmaken! Ei bine, de mă crezi ori nu, Soşmakem mă uşurează în fiece an de o căciulă de bani. Una, două, îmi soseşte de la Soşmaken cîte o scrisorică. De fiecare dată, o suferinţă care trebuie alinată. Şi-apoi, an de an, de Pesah, un sutar pentru cei nevoiaşi. Asta-i lege. Uite, acum mă duc la Soşmaken şi ştiu bine că nici cu un miar n-am să scap. Ce zic un miar? Dea Domnul să mă descurc cu două mii, dacă nu chiar cu trei! N-am fost pe acasă de atîta amar de vreme, din copilărie. E ceva! Doar acolo m-am născut. Parcă văd cum se strînge, vesel, tot tîrgul: „A venit Motek, băiatul nostru, Motek din Buenos Aires"... Ca-n zi de sărbătoare! Mă aşteaptă, crede-mă, ca pe Mesia. Oameni săraci, vai de capul lor! Le trimit în fiece zi o telegramă: „Sosesc, Motek". Chiar şi cu, de mă crezi ori nu, aş vrea să ajung cît mai repede la Soşmaken. Să-l cuprind dintr-o privire, să-i sărut pămîntul. Şi praful am să i-l sărut. La naiba — mă auzi? — cu Buenos Aires-ul, cu Londra, cu Parisul! Ha-ha-ha! Eu la Soşmaken m-am născut!...

În timp ce rostea cuvintele acestea, călătorul parcă s-a schimbat la faţă. Arăta mai tînăr şi mai frumos. În ochii lui mici şi lucitori se mai aprinsese cîte o steluţă: străluceau de bucurie, de mîndrie, de dragoste. De o dragoste adevărată, nu una prefăcută.

Mă rodea că încă nu aflasem cu ce se ocupă. Dar nu m-a lăsat să mă tot întreb şi s-a pornit din nou:

---

* Denumirea teritoriului pe care a fiinţat statul evreiesc antic. Se foloseşte şi pentru actualul stat Israel.

— Te întrebi, nu-i aşa?, ce m-a împins la drumul ăsta. Să ştii că mi-e dor de tîrguşor. Mă cheamă acolo şi mormintele alor mei: mă aşteaptă la cimitir taică-meu şi maică-mea, fraţi şi surori — o întreagă familie. Şi, pe lîngă asta, am de gînd să mă-nsor. Pînă cînd să rămîn holtei? Da, la Soşmaken vreau să-mi găsesc perechea. O fată din locul meu de baştină, din soiul meu, de felul meu. Le-am scris neamurilor mele din Soşmaken să-mi găsească pe cineva potrivit... Mi-au răspuns să mă arăt la dînşii şi-o să se facă treaba... Ca să vezi ce-mi dă prin minte. Mi s-au propus la Buenos Aires, de mă crezi ori nu, frumuseţi pe capete. Aş putea — mă auzi? — să-l bag în cofă pe sultanul Turciei, cu tot haremul lui... Dar mi-am spus o dată pentru totdeauna: de însurat mă-nsor numai la Soşmaken! Îmi doresc o fiinţă cumsecade, bună, cuvioasă. Poate fi oricît de săracă, nu mă uit la avere. În aur am s-o îmbrac. O să-i îmbogăţesc pe ai ei, toată familia am să i-o fac fericită. La Buenos Aires am să-i pregătesc un palat, ca pentru o prinţesă. N-o să pună mîna-n apă rece. O să-i fie nespus de bine, de mă crezi ori nu, mai bine decît oricărei femei de pe lume. O singură grijă o să aibă: casa, bărbatul şi copiii ei. Pe băieţii noştri o să-i dau la învăţătură, unul să ajungă doctor, altul inginer, altul avocat. Pe fete am să le trimit la un pension evreiesc de elită. Ştii unde? La Frankfurt...

S-a oprit aici din istorisire, fiindcă se ivise conductorul pentru a cere biletele celor care trebuiau să coboare la prima staţie. Mi s-a întîmplat asta mereu şi mereu: dracu-l aduce pe conductor în clipa cea mai nepotrivită. În vagon s-a iscat o gălăgie, o întreagă harababură. Toţi s-au repezit la bagaje. Şi eu printre ei. Peste cîteva minute urma să schimb trenul. Omul din Buenos Aires m-a ajutat să-mi leg pachetele, dar în timpul ăsta n-am tăcut, nici el, nici eu. Iată ce ne-am spus, cuvînt cu cuvînt:

Omul din Buenos Aires: Păcat, păcat că nu mergi mai departe cu trenul ăsta! Cu cine-o să mai schimb o vorbă?

Eu: Ce să-i faci? Treburile-s treburi!

Omul din Buenos Aires: Bine spus: treburile-s treburi! Cred c-am să plătesc diferenţa şi-am să trec la clasa a doua. Slavă Domnului, aş putea trece şi la-ntîia. Că, dacă mă urc în tren...

Eu: Nu te supăra că te-ntrerup. Mai avem numai o jumătate de minut. Vreau să te-ntreb ceva.

Omul din Buenos Aires: Ce anume?

Eu: Da, vroiam să te-ntreb... Aoleu, şuieră locomotiva... Ce negoţ faci? Ce vinzi dumneata?

Omul din Buenos Aires: Ce vînd? Ha-ha-ha! Fii sigur, prietene, că nu baloane de săpun vînd, nu baloane de săpun!...

... Mi-am dat jos bagajele din vagon. Dar parcă-l mai aveam în faţa ochilor mei pe omul din Buenos Aires, cu obrazul lui neted şi mulţumit, cu ţigara lui plăcut mirositoare între dinţi. Şi-mi răsuna în urechi rîsul lui:

— Ha-ha-ha! Nu baloane de săpun, prietene, nu baloane de săpun!...

La mormintele celor dragi

— Dumneata abia pleci într-acolo, dar noi am şi fost, ne-am uşurat alcanul. Ai de vărsat lacrimi, îţi trebuie putere. Să-ţi facem loc; vino mai încoace, că nu stai bine.

— Mda.

Aşa vorbeau în vagon doi inşi din spatele meu. Adică unul vorbea, iar celălalt abia dacă mormăia din cînd în cînd.

— Fac întotdeauna drumul ăsta împreună cu bătrînica mea. Uite-o, e întinsă pe podea, a adormit. A plîns pentru tot neamul nostru. S-a prăbuşit pe mormînt şi a rămas lipită de el. Nu s-a mai lăsat dusă. Degeaba i-am tot spus: „De-ajuns, de-ajuns, n-ai s-o învii cu lacrimile tale". Parcă vorbeam la pereţi. Nu-i de mirare. Singura noastră fiică, ochii din cap... Un copil reuşit. Frumoasă ca o floare. Şi deşteaptă. Terminase gimnaziul... Sînt doi ani de cînd a murit. Crezi că au lăsat-o inima ori plămînii? Nu. Era sănătoasă. Singură, singură şi-a luat zilele...

— Cum?!

Ascultîndu-i, am înţeles despre ce era vorba. Mi-am amintit că tocmai intrasem în luna Elul*. Luna asta mult iubită care ne umple de

---

* Luna a douăsprezecea a calendarului ebraic (la sfîrşitul verii); în această lună se fac pelerinaje la cimitire.

jale. Ai noştri umblă dintr-un loc în altul, se duc să-şi plîngă părinţii de mult călătoriţi, surori şi fraţi, copii şi rubedenii. Mame cu inimile zdrobite, fete singure pe lume, surori nemîngîiate, tot felul de femei năpăstuite îngenunchează lîngă mormintele dragi şi bocesc, îşi strigă durerea, doar, doar s-or mai lumina sufletele lor amărîte.

Ciudat lucru! Sînt, slavă Domnului, de atîta vreme pe drumuri, dar pot spune că de mult n-a mai fost la noi atîta îmbulzeală de zi-ntîi Elul. Calea ferată vinde bilete cu nemiluita. Vagoanele sînt ticsite cu bărbaţi traşi la faţă şi femei cu ochii încercănaţi şi nasurile lucioase. Unii se îndreaptă spre cimitire, alţii se întorc. Toată firea miroase a zi-ntîi de Elul. E zi-ntîi de Elul şi-n inimile oamenilor. Că-ţi vine să-ţi iei lumea-n cap...

Fără să vreau, îi ascultam mai departe pe cei doi din spatele meu:

— Te gîndeşti la vreuna din nenorocirile de azi? Cămăşi negre, steaguri roşii, surghiun... Nu, Dumnezeu a ferit casa mea de aşa ceva*. Dar s-a stins lumina ochilor noştri. Singurul nostru copil, o fată cu toate darurile, frumoasă ca o floare, cu gimnaziul terminat. Am făcut tot ce-am putut: n-am scăpat-o din ochi — unde se duce, cu cine vorbeşte şi ce vorbeşte, ce fel de cărţi citeşte... „Fetiţo, i-am zis într-o zi, vrei să citeşti cărţi? N-am nimic împotrivă. Dar trebuie să ştiu şi cu ce citeşti"... Recunosc, în chestiile astea nu mă prea pricep. Dar, slavă Domnului, am un simţ al meu. Cînd deschid o carte, fie ca şi în franţuzeşte, îmi dau îndată seama încotro bate...

— Dacă zici.

— N-am vrut ca odrasla mea să se joace cu focul. Dar să nu crezi că am repezit-o, că m-am purtat ca un zbir. Nu, am luat-o cu binişorul, cu vorbe blînde: „Fetiţo, i-am zis, lasă roata lumii să se-nvîrtă aşa cum se-nvîrte. Nici eu, nici tu n-o s-o oprim". Dar crezi dumneata că mi-a răspuns? Nu, a tăcut ca o porumbiţă fără glas. A dat Dumnezeu şi a trecut vremea aceea tulbure, cu năpastele ei: revoluţii, constituţii, cămăşi negre, steaguri roşii, părul tuns, bombe şi mai ştie dracu' ce. Mi-au ieşit peri albi de cîtă spaimă am tras. Că

---

* V. nota *, p.27.

aveam un singur copil, fata asta, ochii din cap, cu toate darurile, gimnaziul terminat...

— Ei, ei?!

— Pe scurt, am scăpat, Domnul fie lăudat, de vremea aceea afurisită. Ne puteam gîndi în sfîrşit să măritäm fata. Zestre? Nici o grijă. Numai atît: Cel-de-sus să-i trimită perechea potrivită. Am intrat în horă: peţitori peste peţitori, cu tot felul de propuneri. Mă uitam la fata mea — ce crezi? Nimic. Să ne fi spus că nu vrea să se mărite... Dar a tăcut. De ce? O să auzi îndată. Am urmărit-o mai abitir ca înainte — şi ce mi-a fost dat să aflu? Se ascundea de noi cînd citea. Şi nu era singură, citeau în trei. Ea, cu o prietenă a ei, fata cantorului nostru — deşteaptă şi ea, cu gimnaziul făcut — şi cu un băiat din Navaredok. Ce să-ţi spun despre băiatul acela? Nu mi-a plăcut din capul locului. O faţă plină de coşuri, ochi înroşiţi şi fără sprîncene, dar cu ochelari de aur, urît şi murdar, o arătare de care ţi se făcea silă. Pe deasupra, era îndărătnic şi prefăcut — un vierme. Se spune de cîte unul că e un bou, sau un cîine, sau un porc. El semăna cu un vierme. Înţelegi?

— Îhî.

— Cum de-a ajuns viermele ăsta la fata mea? Prin fata cantorului. Îi era văr drept. Învăţa să se facă farmacist, ori jurist, ori dentist, dracu' mai ştie ce. Ceea ce ştiu este că el a fost piaza mea cea rea. Cum l-am văzut, i-am şi spus nevestei mele că n-am încredere în el. „Ce ţi s-a năzărit?" mi-a răspuns ea. Cînd se întîlneau, citeau, dar şi vorbeau, se înfierbîntau vorbind. Mă uitam pe furiş la ei, trăgeam cu urechea şi un nod mi se aşeza în gît... Odată, i-am spus fetei mele: „Fetiţo, ce citiţi voi în trei cu atîta plăcere?" „Nimic, mi-a răspuns, o carte." „Văd că citiţi o carte. Dar ce fel de carte?" „Şi dacă ţi-oi spune, ai să-nţelegi?" mi-a zis ea. „De ce, i-am răspuns, să nu înţeleg?" A izbucnit în rîs: „Nu-i ceea ce crezi. E *Sani,* un roman de Arţîbaşev*." „Care Arţi al Başei**? făcui eu. Am avut aici un învăţător orb cu numele ăsta. De mult nu mai trăieşte." Ea a izbucnit

---

* Mihail Arţîbaşev, scriitor rus (1878-1927).

** Arţi şi Başe (Base), nume evreieşti.

din nou în rîs. „Tu rîzi, fetiţo, i-am spus, tu rîzi, dar mie nu-mi vine deloc să rîd." Mi-a trăznit atunci prin minte că ne aşteaptă iarăşi necazurile dinainte. Aşa că m-am hotărît să aflu în amănunt ce spune cartea aceea.

— Aşa?!

— M-am ajutat cu un slujbaş de-al meu, vînzător în prăvălie, un tinerel dezgheţat care ştie ruseşte ca pe apă. Am luat într-o noapte cartea şi i-am dat-o vînzătorului: „Uite, Berl, i-am zis, ia cartea asta şi mîine să-mi povesteşti despre ce-i vorba-n ea." De-abia am aşteptat să se facă dimineaţă. Cînd s-a arătat Berl, m-am repezit la el: „Ei, băiete, ce-i cu cartea?" Berl plescăi din buze: „Ce mai carte!... N-am închis un ochi în noaptea asta, n-am putut s-o las din mînă." „Atunci, i-am zis, dă-i drumul, s-aud şi eu ce minunăţii povesteşte." Berl a-nceput să-mi spună o istorie învălmăşită, fără cap şi fără coadă. Ascultă şi dumneata: „... Era un rus pe care-l chema Sani. Trăgea la măsea şi îi plăceau gustările cu castraveţi muraţi. Avea o soră, pe nume Lida, care s-a-ndrăgostit de un doctor, dar a păcătuit cu un ofiţer. Mai era şi un student, Iura; ăsta s-a amorezat nebuneşte de o fată, o profesoară, căreia îi spuneau Krasaviţa*. Cu cine crezi că s-a nimerit ca, odată, într-o barcă, pe timp de noapte? Cu logodnicul ei? Nu! Era cu beţivul acela de Sani." „Şi asta-i tot?" l-am întrebat pe Berl. „Staţi, mi-a răspuns el, că n-am terminat. Mai era şi un profesor, Ivan, care s-a dus împreună cu beţivanul să privească fete goale la scaldă." „Ce-o fi vrînd să spună pînă la urmă?" am întrebat eu. „Asta vrea să spună, îmi răspunse Berl, că beţivul de Sani obişnuia să nechezе ca un cal chiar şi faţă de soră-sa Lida, cînd o găsea acasă." „Lua-te-ar naiba, i-am spus, că de-ajuns mi-ai împuiat capul cu chefliul ăsta. Spune-mi mai bine cum se încheie toată istoria." „La urmă, ofiţerul se-mpuşcă, studentul se-mpuşcă şi el, iar Krasaviţa se otrăveşte. Mai era acolo şi un evreu, Solovcicik, care s-a spînzurat." „Să te spînzuri şi tu, împreună cu ei!" i-am strigat eu lui Berl. „De ce mă ocărîţi, zise el. Ce v-am făcut?" „Cu tine n-am nimic, pe Arţe al Başei l-am crezut." Aşa i-am spus lui Berl, dar de

---

* Frumoasa (în limba rusă).

gîndit m-am gîndit la studentul acela din Navaredok, fi-i-ar de cap! Află că nu m-am sfiit să-l trag într-o zi deoparte pe băietanul acela.

— Da?!

— „Ia spune-mi, i-am zis, unde ai dibuit aiureala aceea?" El şi-a îndreptat ochelarii spre mine: „Care aiureală?" „Istoria aceea a lui Arţe al Başei, cu beţivanul de Sani..." „Sani — a sărit el — nu-i un beţivan." „Atunci, ce e?" „E, mi-a răspuns, un erou." „Poate fi erou, l-am întrebat eu, unul care bea rachiu dintr-un pahar de ceai, înghite castraveţi muraţi şi nechează ca un cal?" L-am văzut cum se aprinde, îşi scoate ochelarii şi se uită la mine cu ochii lui înroşiţi, fără sprîncene: „Surdul nu aude, dar le potriveşte, îmi zise el. Sani este un om al naturii, o fiinţă liberă. El spune ce crede şi face numai ce vrea." Şi dă-i, şi dă-i, de parcă necuratul vorbea prin gura lui: libertate şi dragoste, şi-ncă o dată libertate, şi-ncă o dată dragoste... În timpul ăsta îşi împingea înainte pieptul lui de păsărică, dădea din mîini şi se înflăcăra ca un predicator la tribună. Mă uitam la el şi ziceam în sinea mea: „Doamne-Dumnezeule, un prăpădit ca ăsta să vorbească despre asemenea lucruri!? Ce-ar fi să-l apuc de ceafă şi să-l azvîrl cît colo, ca să-şi culeagă măselele de pe jos?"... Dar ce m-am gîndit? E un prostănac; ar fi fost mai bine să vorbească despre bombe? De unde să fi ştiut că există ceva mai rău decît bombele şi că, din pricina aiurelii aceleia, o să-mi pierd fata, singurul nostru copil, lumina ochilor noştri? Cum să fi prevăzut că nevastă-mea aproape c-o să-şi iasă din minţi şi că eu, de durere şi de ruşine, o să-mi las prăvălia şi-o să mă mut în alt oraş? Sînt doi ani de atunci... Dar văd că am mers prea departe. Mai bine să-ţi povestesc pe rînd ce şi cum s-a-ntîmplat.

Totul s-a luat de la răzmeriţele ţărăneşti. Cînd au ajuns şi pe la noi, ne-a fost frică să nu se lase cu un pogrom împotriva evreilor. Am dus-o într-o spaimă. Dar s-a-ndurat Dumnezeu şi răul s-a-ntors în bine. De la gubernie au trimis la noi un regiment de soldaţi şi s-a făcut linişte. O fericire. Ba, mai mult, tot orăşelul s-a-nviorat mulţumită regimentului, cu plutonierii, felcerii, ofiţerii, companiile şi comandanţii lui.

— Aşa o fi.

— Numai că nimeni n-a fost proroc, să ştie că fata cantorului o să se-namorezc de un ofiţer şi c-o să vrea să se boteze, ca să-l poată lua de bărbat. Tot orăşelul s-a cutremurat. Dar, nu te teme, fata cantorului nu s-a botezat şi nu s-a măritat cu ofiţerul. Pentru că, de îndată ce răzmeriţele s-au potolit, regimentul a plecat, iar ofiţerul, pesemne de-ndrăgostit ce era de fata cantorului, a uitat să-şi ia rămas bun de la dînsa... Numai că fata cantorului nu l-a uitat pe ofiţer. Vai şi-amar de tatăl şi de mama ei, că multe au avut de îndurat! Tîrgul fierbea: fata cantorului şi iar fata cantorului... Au fost în stare să-i trimită nevestei cantorului o moaşă. Pe el l-au întrebat ce nume are de gînd să dea nepotului sau nepoatei... Se prea poate ca toate acestea să nu fi avut nici un temei. Multe pot meliţa gurile rele într-un orăşel!

— Urîtă treabă!

— Ţi se strîngea inima cînd te gîndeai la cantor şi la nevastă-sa. Ce vină aveau ei? Cu toate astea, i-am poruncit fiicei mele să rupă pentru totdeauna prietenia cu fata cantorului. Ce-a fost a fost... Şi cînd spun eu ceva, spus rămîne. Era singurul nostru copil, dar unui tată trebuie să-i porţi respect. Nu mi-a trecut prin minte c-o să se-ntîlnească-n taină cu dînsa. Am aflat-o cînd nu mai era nimic de făcut, mult prea tîrziu...

...Am auzit deodată în spatele meu o tuse şi un oftat de om care doarme. Povestitorul a tăcut o clipă, pe urmă şi-a depănat mai departe istoria, rostindu-şi însă cuvintele mai încet decît înainte.

— Începuseră rugăciunile din ajunul sărbătorilor de toamnă. Ţin minte de parc-ar fi fost azi. Cantorul nostru intona cuvintele sfinte cu atîta durere, că pînă şi pereţii ar fi putut plînge. Ştiam bine ce se petrece cu sufletul lui. Copiii din ziua de azi! Cît au de pătimit părinţii din pricina lor!... Fusesem tare devreme în acea zi la sinagogă. M-am întors acasă, am pus ceva în gură, am luat cheile şi m-am dus la piaţă, să deschid dugheana. Vînzătorul încă nu venise. A trecut o jumătate de ceas, a trecut un ceas — abia atunci s-a arătat. L-am întrebat: „De ce atît de tîrziu, Berl?" „Am fost la cantor", mi-a răspuns el. „De unde şi pînă unde la cantor?" „Păi nu ştiţi ce

s-a-ntîmplat cu Haike?" (Aşa o chema pe fata cantorului.) „Nu ştiu nimic. Ce s-a-ntîmplat?" Răspunsul lui m-a-nghe{at: „Haike s-a otrăvit!"

— Pe urmă, pe urmă?

— Auzind asta, am fugit glonţ acasă. „Ce-o să spună Etke?" mă gîndeam înainte de toate (pe fata mea o chema Etke). Ajuns acasă, am întrebat-o pe nevastă-mea: „Unde-i Etke?" „Etke mai doarme. Dar de ce mă-ntrebi?" „E de rău, i-am zis. Haike s-a otrăvit!"... Cum am spus asta, nevastă-mea s-a apucat cu mîinile de cap: „A nenorocit-o şi pe dînsa! Mi-e teamă, tare mi-e teamă!" „Care dînsa? Despre ce vorbeşti?" am strigat eu. „De Etke vorbesc! Chiar ascară a umblat împreună cu Haike vreo două ceasuri!" „Etke împreună cu Haike? Ce tot spui? De unde ai scos-o?" „Nu mă mai întreba, îmi răspunse nevastă-mea. A trebuit să-i fac pe plac. M-a rugat să nu-ţi spun că se vede cu Haike în fiecare zi. Dea Domnul să mă înşel, dar inima-mi spune că şi cu fata noastră s-a petrecut ceva", zise nevastă-mea şi se repezi spre odaia Etkei. Pînă s-o ajung din urmă, am auzit-o ţipînd şi căzînd pe podea. M-am apropiat de patul Etkei. „Etke!"... Degeaba am strigat. Degeaba! Degeaba!

— Cum degeaba?

— Etke era moartă. Pe masă, o sticluţă şi un bilet scris de ea în evreieşte. Avea un scris frumos, mai mare dragul să-l citeşti. „Dragii şi scumpii mei părinţi, spunea ea în bilet, iertaţi-mă că vă pricinuiesc o durere şi o ruşine atît de mare. Vă rog de o mie de ori să mă iertaţi. Eu şi cu Haike ne-am jurat să murim în aceeaşi zi, în acelaşi ceas şi de aceeaşi moarte, pentru că nu putem trăi una fără cealaltă... Ştiu, scria ea, că fac un mare păcat faţă de voi, dragii şi scumpii mei. Am stat mult pe gînduri. Dar e un lucru sortit... O singură rugăminte am, scumpii mei: să mă-nmormîntaţi o dată cu Haike, scria ea, mormînt lîngă mormînt. Vă doresc sănătate şi uitaţi, uitaţi că aţi avut o fiică Etke." ...Ai auzit? Să uităm că am avut o fiică Etke...

...Din spatele meu s-a auzit un sforăit uşor, o mişcare şi un suspin, apoi o voce răguşită şi adormită, aproape stinsă, de femeie:

— Avramel! Avramel!

— Da, ce e, Gitke? Ai tras un pui de somn? Vrei să bei un ceai? Ne apropiem de o staţie. Unde-i ceainicul? Unde-ai pus ceaiul şi zahărul?

Tîrîş-grăpiş

Ştiţi cu ce se călătoreşte cel mai uşor şi cel mai plăcut, fără tămbălău şi fără griji?

Cu Tărîş-grăpiş!

Aşa au poreclit evreii din Bohopoli trenul de pe linia îngustă care leagă un şir de orăşele: Bohopoli, Heisin, Teplik, Haşcevate şi alte asemenea binecuvîntate aşezări pe unde strămoşul nostru Adam nu a călcat niciodată.

Evreii din Bohopoli, cunoscuţi de toată lumea ca nişte mucaliţi, istorisesc despre Tîrîş-grăpiş tot felul de nostimade.

Mai întîi, zic ei, n-aveţi a vă teme că aţi putea vreodată pierde trenul. Îl găsiţi oricînd în gară. Pe urmă, e de nepreţuit faptul că sînt locuri berechet. Se-ntîmplă, zic ei, să rămîneţi singur în vagon ceasuri întregi; vă puteţi întinde boiereşte pe o bancă şi trage un somn lung, întorcîndu-vă de pe o parte pe cealaltă.

Aşa e! De vreo trei săptămîni circul cu Tîrîş-grăpiş pe acele meleaguri şi parcă stau pe loc. Ca într-o vrajă. Dar nu mă plîng. Dimpotrivă, sînt foarte mulţumit. Pentru că văd pe acolo lucruri atît de ciudate şi aud de atîtea întîmplări neobişnuite, că nu ştiu dacă vor mai încăpea toate în însemnările mele de călătorie.

Înainte de toate, trebuie să aflaţi neapărat cum s-a construit linia asta.

Cînd a venit de la Petersburg ştirea că se va aşterne o cale ferată prin ţinut, nu i s-a prea dat crezare. Tren? Cine are nevoie de tren la Teplik, ori la Golta, ori la Heisin? De asta le ardea... La Bohopoli, firește, oamenii au început să ia totul peste picior, cum le e obiceiul, şi să facă băşcălie arătînd palma: „Cînd o creşte aici păr"...

Dar uite că, după un timp, s-a ivit un inginer care s-a pus pe întocmit planuri. Neîncrezătorii au amuţit. Hîtrii din Bohopoli şi-au ascuns palmele (au ei o însuşire: cînd nu o nimeresc nu îşi fac inimă rea: „Se-ntîmplă uneori, zic ei, ca şi calendarul să se-nşele"...) şi toată lumea de pe acolo s-a năpustit asupra inginerului cu recomandări şi pile, cu scrisori şi rugăminţi: să le dea de lucru. Evreii alcargă după agoniseală. La Teplik, la Berşed, la Heisin, la Bohopoli se-auzise că se pot cîştiga bani buni la construcţia unei căi ferate. Dovadă: Poliakov*...

Au intrat în joc o sumedenie de inşi, nu numai dintre cei deprinşi cu lemnul şi cu piatra dar şi dintre cei care ştiau doar de grîu şi secară. Aşa au ajuns concesionari, antreprenori, „constructori de căi ferate"... „Poliakovii noştri", li s-a spus la Bohopoli. Parcă şi vedeau pleaşca ce va cădea peste dînşii. Se iscase printre ei un soi de nebunie. Gîndul la calea ferată îi înfierbîntase pe toţi. Nu te poţi împotrivi ispitei banului. Cine n-ar vrea să devină peste noapte un Poliakov?

Era atîta îmbulzeală de concesionari, antreprenori, „constructori de căi ferate", că treaba a fost împărţită, cică, la întîmplare. S-au înfipt de fapt cei cu noroc de la Dumnezeu şi care au ştiut să-i cadă inginerului cu tronc la inimă. E drept, au primit cîte o porţioară şi cei rămaşi mai la margine — că, de nu, au dat dînşii de înţeles, nu e pentru nimeni o taină cum se poate ajunge în capitală, cu o jalbă la stăpînire. Aşa că au amanetat perlele nevestelor şi veşmintele de sărbătoare, ca să facă rost de bani, şi s-au apucat de treabă. Au pus la bătaie şi ultima lor leţcaie. De ales, s-au ales cu o învăţătură, pe care au lăsat-o cu limbă de moarte urmaşilor: cînd o s-auziţi că se plănuieşte o cale ferată, să staţi cuminţi deoparte...

---

* Eroul real al unei mari afaceri în domeniul feroviar din acea epocă.

Una cu alta n-arc însă de-a face. Au sărăcit ei, dar visul li s-a împlinit. S-a făcut calea ferată. Şi cu toate că cei din Bohopoli au dat trenului porecla de Tîrîş-grăpiş, nu s-au mai putut dezlipi de el şi găsesc mereu de povestit isprăvi care mai de care mai năstrușnice.

Bunăoară, se fălesc că, de cînd Tîrîş-grăpiş e Tîrîş-grăpiş, nu i s-a întîmplat nici una din nenorocirile care pasc alte trenuri. Şi e la mintea cocoşului: cine merge încet, acela nu cade. Ce-i drept e drept: Tîrîş-grăpiş merge încet — poate chiar prea încet. Deşteptii din Bohopoli, gata să umfle totul, povestesc despre păţania unuia dintre ei: un gospodar din Bohopoli ar fi plecat cu Tîrîş-grăpiş la un cuscru al lui din Haşcevate, căruia tocmai i se născuse un fecior* şi a ajuns cînd băiatul şi-a luat adio de la copilăric** .

Şi mai spun ei o istorie despre o fată din Berşed şi un tînăr din Nemirov, care s-au înţeles să se vadă undeva la jumătatea drumului, cu gîndul de a se lua. Pînă s-au întîlnit, părul lui s-a făcut de culoarea turturelei, iar dînsa a rămas fără un dinte în gură. Vă daţi seama că nu a mai putut fi vorba de nuntă.

Sincer să fiu, nu-mi prea plac şugubeţii din Bohopoli şi scornirile lor. Eu, dacă istorisesc ceva, e numai ce am văzut cu ochii mei sau, cel mult, ce am auzit de la un om cinstit, de la un bărbat de ispravă.

Aşa, de pildă, am aflat de la negustor serios din Heisin că acum cîţiva ani era să se petreacă la ei o mare nenorocire, o adevărată catastrofă; toate orăşelele de pe linie, întreaga zonă au trecut prin clipe de încordare şi spaimă. Şi asta din pricina unuia dintre noi şi, n-o să vă vină să credeţi, a unui preot.

Vă redau povestea mai la vale, chiar cu vorbele auzite de la negustorul din Heisin. O să citiţi şi o să vă daţi seama că e o istorie adevărată. Din partea unui negustor din Heisin nu te poţi aştepta la gogoşi.

---

* În text: brit (termen ebraic = pact, legămînt), solemnitatea circumciziei, la care, în familiile evreieşti religioase, este supus fiecare băiat, la opt zile de la naştere.

** În text: bar-miţva (t. ebr. = fiul îndatoririi), festivitatea promovării băieţilor evrei în rîndul adulţilor la împlinirea vîrstei de treisprezece ani, ei devenind astfel responsabili de faptele lor.

O catastrofă care n-a avut loc

— „Minunea de Hoşana-Raba"*, aşa i s-a spus în tîrgul meu unei întîmplări care s-ar fi putut încheia cu o nenorocire — şi asta tocmai de Hoşana-Raba, după ce fusese pecetluită în ceruri soarta tuturor muritorilor în anul abia început. Minunea asta s-a petrecut la noi, în Heisin, de fapt nu chiar în Heisin, ci la vreo două staţii de el, într-o gărişoară cu numele de Sobolivka...

Cu aceste cuvinte a început să-mi povestească un negustor din Heisin — se vedea pe el că e un om la locul lui — despre cele întîmplate într-o zi de Hoşana-Raba cu trenul de linie îngustă căruia i se zice Tîrîş-grăpiş (v-am vorbit despre el mai înainte). Ne aflam chiar în acel tren, numai noi doi într-un întreg vagon. Şi cum Tîrîş-grăpiş are timp, negustorul din Heisin s-a descheiat la haină, s-a întins pe o bancă, de parc-ar fi fost pe moşia lui taică-său, şi s-a pus pe istorisit. Înşira potolit cuvintele şi, în timpul ăsta, îşi mîngîia pîntecele şi zîmbea mereu, semn că povestea îi făcea mare plăcere.

— Vasăzică, umblaţi de mai multe zile cu Tîrîş-grăpiş. Asta-nseamnă că ştiţi ce apucătură are: cînd ajunge într-o staţie, gata,

---

* Ziua a şaptea a sărbătorii de Sucot (v. nota*, p.17). Potrivit credinţei iudaice, de Hoşana-Raba divinitatea decide definitiv soarta fiecărei vieţuitoare în anul respectiv. Rigorile de sărbătoare sînt oarecum relaxate în această zi; sînt permise, de pildă, călătoriile (nu şi în ziua următoare, ce încheie Sucotul).

uită să mai spună „la revedere". În *Mersul trenurilor* scrie limpede cît trebuie să stea pe loc: bunăoară, în stația Zatkeviț are o oprire de un ceas și cincizeci și opt de minute, iar la Sobolivka, despre care vă povestesc, de un ceas și treizeci și două de minute, nici o clipă mai mult. Dar, mînca-l-ar rugina, atît la Zatkeviț, cît și la Sobolivka, rămîne nemișcat peste două ceasuri, cîteodată chiar și peste trei. Atîrnă de cît timp cere „manevra". Mai e nevoie să vă spun ce e cu „manevra" asta? Se dezleagă locomotiva, iar conductorul, mecanicul și fochistul, împreună cu șeful gării, cu jandarmul și telegrafistul, se aștern pe băut bere, sticlă după sticlă. Ce face lumea — călătorii, adică — în timpul „manevrei"? Ați văzut și dumneavoastră: e o plictiseală de moarte. Unul cască, altul se bagă-ntr-un ungher și trage un pui de somn, altul măsoară peronul cu mîinile la spate și fredonează un cîntecel.

Așadar, la Sobolivka, în timpul unei „manevre", s-a-ntîmplat ce s-a-ntîmplat într-o zi de Hoșana-Raba, înainte de amiază. În fața locomotivei dezlegate de tren se oprise un ins —nu, nu era dintre călători, ci un evreu localnic, un gospodar din Sobolivka. Ce treabă îl adusese acolo? Nici o treabă.

Fusese la slujba de la sinagogă, apoi se întorsese acasă și luase o gustare. Era pentru el și zi de sărbătoare, și zi obișnuită. Cel-de-sus semnase țidula cu ce-i era hărăzit pe tot anul. Ce să se mai frămînte? Cum pe acasă n-avea nimic de făcut, își luase bastonul și hai la gară, să-ntîmpine trenul.

Trebuie să știți că, pe la noi, toată lumea obișnuiește să iasă în întîmpinarea trenului. La ora sosirii lui, ceva te cheamă la gară. Mai știi? Poate dai cu ochii de careva. De cine oare? Un cunoscut din Teplik? Vreo cumătră din Obodivka? Preotul din Golovonievsk? Cam ăștia-s toți! Cu toate astea, ne ducem mereu la gară. De altfel, trenul mai era pe atunci o noutate, Tîrîș-grăpiș de-abia se arătase. Oamenii aveau încă ce vedea și auzi.

Cum a fost, cum n-a fost, fapt e că în gara Sobolivka, în acea zi de Hoșana-Raba, înainte de amiază, un evreu din partea locului, uitînd de orice griji, se oprise, cu bastonul într-o mînă, în fața

locomotivei trase la peron fără vagoane — şi o privea cu multă luare aminte.

Ei şi? veţi spune. Ce dacă un gospodar din Sobolivka stă şi se uită la o locomotivă? Să se uite sănătos! Dar ce face întîmplarea? Printre călătorii care aşteptau ca Tîrîş-grăpiş s-o ia din loc se afla şi un preot, chiar cel din Golovonievsk, un tîrguşor de lîngă Heisin. Ca să-şi omoare timpul, părintele se plimbase pe peron, ca tot omul, cu mîinile la spate, pînă a dat cu ochii de locomotivă. S-a oprit şi, zărindu-l acolo pe evreu, i-a venit chef să-l urzice:

— Ia ascultă, Iudko! Ce-ai văzut aici?

Evreul i-a răspuns îndată, cu oţărîre:

— De unde şi pînă unde Iudko? Nu mă cheamă Iudko, mă cheamă Berko.

— Fie şi Berko, făcu preotul. La ce te uiţi tu, măi Berko?

Fără a-şi întoarce privirile de la locomotivă, evreul i-a răspuns:

— Mă uit şi eu la minunea asta a lui Dumnezeu. Un fleac de învîrtitură, o roţiţă încolo, o roţiţă încoace — şi namila asta de maşină o porneşte pe şine.

— De unde ştii tu, îi zise preotul, că locomotiva se mişcă îndată ce răsuceşti nişte roţiţe?

— Dacă n-aş fi ştiut, n-aş fi zis, îi răspunse evreul, iarăşi oţărît.

Preotul atîta aştepta:

— Tu ştii numai să înfuleci piroşti!

Evreul s-a-nfuriat de tot (celor din Sobolivka le sare uşor ţandăra):

— Ce-ar fi, părinţele, să urci o clipă cu mine pe locomotivă, ca să-ţi arăt cum porneşte şi cum se opreşte?

Preotului îi pieri pofta de glumă: cum adică? Ovreiaşul ăsta să-l înveţe pe dînsul cum se mînă o locomotivă?

— Suie, Herşko, pe locomotivă, spuse el acru.

Evreul nu se lăsă călcat pe coadă:

— Nu mă cheamă Herşko, mă cheamă Berko!

Preotul, ce să mai spună?

— Fie şi Berko! Hai, caţără-te!

— Mă sui eu, zise evreul, dar mai întîi fă-o dumneata!

Preotul îi răspunse cu fiere în glas:

— Tu trebuie să urci cel dintîi, spui doar că te pricepi la locomotive.

Că hîr, că mîr, vă dați seama că, pînă la urmă, s-au trezit amîndoi pe locomotivă. Evreul s-a și apucat să-l dăscălească pe preot în tainele ei. A învîrtit un robinet spre stînga, apoi alt robinet spre dreapta și, înainte de a mai schimba o vorbă, și-au dat îngroziți seama că locomotiva s-a urnit din loc... și tulc-o pe șine!

Chiar dacă nu-i momentul cel mai nimerit, hai să uităm puțin de locomotiva pornită la drum pe nepusă masă și să ne întrebăm: cine-i evreul acela din Sobolivka și cum de-a-ndrăznit el să se protăpească împreună cu preotul pe locomotiva trasă lîngă peron?

I se spune Berl-oțetarul. De ce „oțetarul"? Pentru că trăiește din oțet, face cel mai bun oțet din colțul nostru de lume. Meseria a moștenit-o de la taică-său, dar el a mers mai departe și a născocit, cum zicea el, o mașină care scoate oțetul ăsta fără pereche. De-ar fi vrut, zicea tot dînsul, ar fi putut sătura cu oțet trei gubernii. Dar, mai zicea Berl, el nu se dă în vînt după bani, nu vînează averi. Așa soi de om e oțetarul nostru. N-are școală, dar se pricepe la orice treabă, oricît de migăloasă, știe să umble cu tot felul de mașinării. De unde îndemînarea asta a lui? Trebuie ținut seama, zicea el, că între a face oțet și a face rachiu e o legătură, că pentru rachiu e nevoie de o fabrică și că fabricile, zicea el, au aproape aceleași mărunțaie ca un tren: șuieră fabricile, șuieră și trenurile — care-i deosebirea? Ce-i mai de preț — zicea Berl, ridicînd arătătorul de la mîna dreaptă — e puterea, iar puterea o dau cărbunii, zicea el. Cărbunii aprinși înfierbîntă cazanul cu apă, iar apa, cînd dă în clocot, împinge, zicea el, o bară de fier, care face ca roțile să se-nvîrtească, zicea el, în ce parte dorești: vrei la stînga, atunci învîrți regulatorul la stînga; vrei la dreapta, învîrți regulatorul la dreapta... Simplu, mai simplu nici că se poate!...

Acum, după ce v-am făcut cît de cît cunoștință cu oțetarul din Sobolivka și v-am răspuns, aș crede, la multe nedumeriri, ne putem întoarce la istoria cu locomotiva.

Mai e nevoie să vă descriu zarva şi spaima care s-au iscat în staţia Sobolivka atunci cînd locomotiva a întins-o „de una singură"? D-apoi groaza care i-a cuprins pe conductor şi pe mecanic! La început, au luat-o la fugă după locomotivă, cu nădejdea c-o vor ajunge din urmă. S-au lămurit însă repede că degeaba gonesc. Locomotiva luase viteză, parcă pentru a le face în ciudă. Ai fi zis că zboară, nu alta. De cînd umblăm cu Tîrîş-grăpiş, nu s-a-ntîmplat niciodată ca locomotiva lui să alerge atît de iute. Conductorul şi mecanicul s-au întors cu buzele umflate şi, împreună cu jandarmul şi şeful staţiei, au întocmit un proces-verbal şi au bătut depeşă pe toată linia: „O locomotivă a fugit de una singură. Luaţi măsuri. Telegrafiaţi."

Vă închipuiţi ce panică a dezlănţuit depeşa asta! Mai întîi, nici n-a fost înţeleasă. Ce să-nsemne „o locomotivă a fugit de una singură"? Cum s-ar putea mişca o locomotivă „de una singură"? Apoi, ce noimă au cuvintele „luaţi măsuri"? Ce măsuri poţi lua în afară de a bate depeşe? Şi a început hora telegramelor. Telegrafiştii lucra îndrăcit. Staţiile îşi puneau întrebări una alteia, dar nimeni nu găsea vreun răspuns. Înfricoşătoarea ştire, vă daţi seama, s-a răspîndit în toate oraşele din jur. Ai fi zis că iadul a coborît pe pămînt. La noi, în Heisin, bunăoară, unii ştiau şi cîţi oameni au fost omorîţi. Cumplită moarte le fusese hărăzită! Şi cînd? Chiar în ziua cînd fusese hotărît, sub semnătură cerească, drumul fiecăruia în noul an...

Mi-este peste putinţă să vă înfăţişez încrîncenarea din inimile noastre. Să nu-i uităm nici pe bieţii călători rămaşi în staţie la Sobolivka, la mijlocul drumului, ca nişte oi fără păstori. Tocmai acum, de Hoşana-Raba! Pe seară, se intra în plină sărbătoare*. Să rămînă în Heisin? Ce sărbătoare o să mai fie şi asta?... Călătorii s-au strîns cu toţii în gară, să caute împreună o ieşire din impas şi să blesteme „năluca" (aşa i-au spus locomotivei îndată ce spălase putina). La cîte nu te puteai aştepta din partea ei! Nu era greu de prevăzut o ciocnire cu celălalt Tîrîş-grăpiş, care venea dinspre

* Încheierea sărbătorii de Sucot.

Heisin, prin Zatkeviţ spre Sobolivka, o ciocnire înfiorătoare, cu tot ce înseamnă o catastrofă de cale ferată: vagoane răsturnate, roţi strivite, capete sparte, picioare rupte, mîini smulse şi geamantane făcute ferfeniţă — şi sînge, peste tot sînge!...

Deodată — o depeşă! Sosise o depeşă de la Zatkeviţ. Ce spunea? „Adineaori a trecut prin Zatkeviţ, într-o viteză nebună, o locomotivă cu doi pasageri. Par să fie un evreu şi un preot. Amîndoi au făcut semne, dar nu s-a înţeles ce. Locomotiva a luat-o spre Heisin."

De-abia acum s-a stîrnit tămbălău. Cum vine asta: un evreu şi un preot pe locomotiva nărăvaşă? Unde vor să fugă? Şi pentru ce? Şi cine-o fi evreul? Dar preotul?... O vorbă, încă o vorbă, din întrebare-n întrebare s-a aflat că evreul e chiar din Sobolivka. Cine-i? Îl cunoaşteţi? Toată lumea îl cunoaşte pe Berl-oţetarul din Sobolivka! Dar de unde se ştie că-i el? Nişte evrei din Sobolivka se jurau că l-au văzut pe locomotivă împreună cu preotul şi că amîndoi le-au făcut semne cu mîna... Dar cum de-au ajuns ei pe locomotivă şi ce vroiau să arate dînd din mîini?

Era atîta fierbere în gară că, vă daţi seama, repede s-a auzit în Sobolivka despre amestecul lui Berl în tărăşenia asta. Cu toate că tîrgul nu-i departe de staţie, istoria, pînă a ajuns acasă la oţetar, s-a umflat întruna, fiecare adăugînd cîte ceva. Nevastă-sa, biata, s-a speriat atît de tare, că a leşinat de vreo zece ori şi a fost nevoie de doctor... În gară au năvălit îndată puzderie de evrei. Ca să scape de hărmălaie, şeful gării a poruncit jandarmului să-i alunge de acolo.

Aşa stînd lucrurile în staţie, să vedem acum ce s-a mai întîmplat cu cei doi călători — Doamne, cît de nepotriviţi! — de pe locomotiva-nălucă. Uşor de spus „să vedem ce s-a mai întîmplat cu cei doi..."! Cine poate şti ce s-a petrecut cu adevărat? N-avem încotro, trebuie să-i dăm crezare lui Berl-oţetarul. El povesteşte atîtea năzdrăvănii, că, de-ar fi numai pe jumătate adevărate, tot ar fi de ajuns. Îl cunoscusem bine şi mai înainte, dar niciodată nu l-am auzit înşirînd la gogoşi.

Cele întîmplate în primele clipe, povestea el, i s-au şters din amintire. Şi nu pentru că s-ar fi speriat, ci fiindcă nu putea pricepe, zicea dînsul, de ce locomotiva nu a mai vrut să-l asculte. Era de aşteptat ca, la o a doua învîrtire a regulatorului, locomotiva să se oprească. Cînd colo, şi-a dat drumul mai repede ca înainte. Parcă zece mii de draci ar fi împins-o din spate. Alerga, zicea Berl, cu aşa o iuţeală, că stîlpii de telegraf îi fugeau prin faţa ochilor ca muştele. Capul a început să i se învîrtă şi picioarele i s-au tăiat...

Ceva mai tîrziu, zicea el, cînd şi-a mai revenit din zăpăceală, şi-a amintit că locomotiva are şi o piedică pentru a o ţine în loc, o frînă, zicea el, de fapt două, o frînă de mînă şi una cu aer — o rotilă, care, de-o întorci cît trebuie, face ca maşina să se oprească ascultătoare. S-a repezit atunci spre rotilă, dar un braţ i s-a pus în cale: „Stai!" Braţul preotului, vă daţi seama. Alb ca varul, părintele abia putea vorbi.

— Ce vrei să faci? l-a întrebat pe Berl, cu tremur în glas.

— Să opresc locomotiva, i-a răspuns oţetarul.

— Ferească Dumnezeu să te mai atingi de maşină! strigă preotul cît putu. Dacă nu te astîmperi, te iau de guler şi te arunc din locomotivă. Ai să uiţi şi că te cheamă Moşko!

— Mă cheamă Berko, nu Moşko! făcu Berl şi încercă să-i desluşească rostul rotilei de frînă.

Preotul, om aprig, nu se lăsă înduplecat:

— De-ajuns ai învîrtit maşinăriile astea, învîrti-te-ar şi pe tine, ovrei afurisit ce eşti! Mai bine ţi-ai fi rupt gîtul înainte de a te juca cu viaţa mea!

— Crezi, părinţele, îi spuse Berl, că eu ţin la viaţa mea mai puţin decît ţii dumneata la viaţa dumitale?

— Viaţa ta? izbucni preotul. Ce preţ poate avea o viaţă de cîine?

Asta l-a supărat tare pe Berl. De aceea, zicea el, i-a dat preotului o porţie, să n-o uite toată viaţa.

— Mai întîi, îi spuse Berl, şi de un cîine ţi se face milă. După legea noastră, nici de un cîine n-ai voie să te atingi. E şi el o făptură a Domnului... Apoi, de ce ar pune Dumnezeu viaţa unuia mai prejos

de viaţa altuia? Nu ne tragem cu toţii din aceeaşi spiţă nobilă, din tata Adam? Şi nu mergem cu toţii în acelaşi pămînt? Vezi, părinţele, care-i deosebirea dintre noi? Eu fac ce pot să opresc locomotiva, vasăzică am grijă de amîndoi, iar dumneata ai fi în stare să mă azvîrli de pe locomotivă, adică să omori un om...

Şi i-a turnat multe asemenea cuvinte frumoase, l-a mustrat cu atîtea pilde dulci, că mai-mai să-l lovească damblaua pe preot.

În timp ce vorbeau, zicea Berl, au zărit staţia Zatkeviţ, cu şeful gării şi jandarmul uitîndu-se înspăimîntaţi la ei. Au început amîndoi să le facă semn cu mîna, dar aceia n-or fi înţeles nimic. Neavînd încotro, s-au lăsat purtaţi de locomotivă mai departe, spre Heisin adică. Atunci, povestea Berl, preotul s-a mai muiat. Dar tot nu l-a lăsat să se apropie de maşinării. Pe neaşteptate, îl auzi spunînd:

— Măi Leibko, vreau să te întreb ceva...

— Mă cheamă Berko, nu Leibko!

— Fie şi Berko! Ia zi-mi, Berko, ai fi în stare să te arunci o dată cu mine de pe locomotivă?

— Pentru ce? făcu Berl. Să ne căutăm înadins moartea? Doamne fereşte!

— Oricum, zilele noastre s-au sfîrşit, spuse preotul.

— Cine zice asta? îi răspunse Berl. De unde şi pînă unde? Dacă vrea Domnul, ohoho, multe mai poate el!...

— Ce vrei să spui? întrebă preotul.

Berl avea răspunsul pregătit:

— Părinţele, noi, evreii, avem azi o zi mare, Hoşana-Raba îi zice. În ziua asta, cerurile sortesc, cu iscălitură în regulă, fiecărui om, fiecărei vietăţi, viaţa sau moartea — chiar şi ce fel de moarte. Şi-atunci, dacă Dumnezeu a hotărît să mor, nu mai pot face nimic. C-oi muri sărind din locomotivă sau sub ea, ori de trăsnet — nu-i nici o deosebire. Chiar şi pe drumul drept, dacă asta-i voia Domnului, poţi aluneca şi muri. Dar dacă Atotputernicul a hotărît să rămîn în viaţă? De-abia n-ar avea rost să sar de pe locomotivă!

Povestind astea, Berl-oţetarul din Sobolivka se jura că spune adevărul — şi erau atît de fierbinţi jurămintele lui, că păgîn dac-ar fi fost, tot l-ai fi crezut.

Şi-a venit minunea. Cînd s-au apropiat de Heisin şi au zărit coşul fabricii din oraş, locomotiva a început să gîfîie obosită şi să-şi încetineze mersul puţin cîte puţin, pînă cînd, cu un oftat de uşurare, a stat locului. Berl a înţeles de ce: cazanul rămăsese fără cărbuni, apa se răcise şi nu mai era cine să pună roţile în mişcare. Cum i se întîmplă omului cînd nu mai pune nimic în gură, zicea el...

— Ce ţi-am zis, părinţele? făcu Berl. Dacă Dumnezeu n-ar fi scris în catastiful lui că trebuie să ne mai bucurăm de viaţă, cine ştie cît ar mai fi alergat locomotiva şi ce s-ar fi ales din noi pe cele meleaguri?

Preotul, povestea Berl, lăsase ochii în jos şi tăcea. Ce-ar mai fi putut spune? Abia mai tîrziu, cînd s-au despărţit, s-a apropiat de dînsul şi i-a întins o mînă:

— Iartă-mă, Iţko!...

Berl n-a înghiţit-o nici de data asta:

— Mă cheamă Berko, nu Iţko!

— Fie şi Berko, îi spuse preotul. Ştii ce, Berko? Nu m-am aşteptat să fii aşa un...

Ultimul cuvînt nu s-a mai auzit, pentru că preotul îşi suflecase poalele anteriului şi o luase la sănătoasa, pesemne spre casa lui din Golovonievsk. Dînsul, Berl vreau să spun, s-a îndreptat spre Heisin, că-i era mai aproape oraşul nostru.

Şi-a petrecut aici sărbătoarea, a mulţumit Domnului că a scăpat numai cu o spaimă şi a povestit de o mie de ori, de la cap la coadă, ceea ce i s-a întîmplat, adăugînd de fiecare dată noi amănunte uluitoare. Toţi localnicii din Heisin s-au ţinut de capul lui, rugîndu-l să le calce pragul, bineînţeles din dorinţa de a auzi chiar din gura lui povestea minunii de Hoşana-Raba...

Nuntă fără lăutari

«V-am făgăduit, mi se pare, să vă povestesc despre încă o minune care s-a petrecut... mai încape vorbă? tot cu drăguțul de Tîrîș-grăpiș. Mulțumită ei, am scăpat de un mare necaz. Dacă vreți să ascultați istoria asta, atunci, nu vă supărați, întindeți-vă pe banca asta, iar eu o să mă întind pe cealaltă. Aici nu mi-e la îndemînă.»

Așa mi-a vorbit odată același negustor din Heisin, în timp ce călătoream cu trenul de linie îngustă căruia cei de pe acolo îi zic Tîrîș-grăpiș. Și, pentru că ne aflam, ca mai întotdeauna, numai doi inși în tot vagonul, fiind și de-ajuns de cald, ne-am scos surtucele, ne-am descheiat la veste și ne-am tolănit ca la mama acasă, el pe o bancă, eu pe alta. Dînsul s-a pus pe povestit, cum îi era obiceiul, potolit, fără zor, iar eu îl ascultam cu mare atenție întipărindu-mi în minte fiece cuvînt, ca să pot apoi reda povestea întocmai.

«Asta a fost pe vremea de tristă amintire a „constituției"*, cînd au căzut pe capul evreilor tot felul de „fericiri". Aflați că noi, în Heisin, nu ne-am temut niciodată de un pogrom. Și știți de ce? Pentru că în tîrgul nostru nu existau ciomăgari. Dar, vă dați seama, s-ar fi găsit pînă la urmă niște haimanale gata să ne scuture oleacă, să ne rupă oasele adică. Dovadă, atunci cînd au început să ajungă la Heisin

* V. nota*, p.27.

veşti despre „bucuriile" din împrejurimi, nişte domni de pe la noi, în marea lor „bunătate", au trimis în secret o misivă acolo unde trebuia: întrucît, ziceau ei în misivă, ar fi drept ca şi la noi, în Heisin, să se facă ceva, dar nu e cu cine, vă rugăm cu plecăciune să ne săriţi în ajutor, trimiţîndu-ne „oameni"...

Şi, vă daţi seama, n-au trecut nici douăzeci şi patru de ceasuri că soseşte o ştire, tot în secret, precum că le vin „oameni". De unde? Din Jmerinka, din Kazatin, din Razdielna şi din alte asemenea locuri faimoase prin mardeiaşii lor. Chestia e: cum de s-a aflat de taina asta sfîntă? Vă daţi seama, avem şi noi o iscoadă. Îl cheamă Noch-aleargă. E şi el cineva în capătul nostru de ţară. Să vi-l descriu, ca să-l cunoaşteţi îndeaproape.

După poreclă aţi înţeles, nu-i aşa? că a crescut mai mult în înălţime decît în lăţime. Dumnezeu i-a dat o pereche de picioare ca să nu stea o clipă locului. Nu ştie ce e odihna şi rareori e de găsit acasă. E prins într-o mie de treburi, mai mult ale altora, decît ale sale. Ţine o tipografie; asta-i afacerea lui. Şi pentru că altă tipografie nu mai este în Heisin, are mereu de-a face cu stăpînirea şi cu moşierii de pe aici, se bate pe burtă cu toată funcţionărimea, aşa că nimic nu-i poate fi ascuns.

„Fericita" ştire ne-a venit prin iscoada asta a noastră. De fapt, Noch-aleargă a bătut darabana în tot tîrgul. Se-nţelege, i-a şoptit fiecăruia la ureche: „Ţi-o spun numai ţie. În nimeni altul n-am încredere". Aşa a aflat oraşul, de la o margine la alta, că vin huliganii şi că s-a făcut un plan cum să fie bătuţi evreii. Se ştia chiar ziua şi ceasul cînd va începe snopeala, de unde vor porni bătăuşii şi încotro se vor îndrepta — totul de-a fir-a-păr. Oraşul a încremenit de spaimă, vă daţi seama. Dar cine credeţi că s-a speriat cel mai mult? Sărăcimea! E de mirare, s-ar zice. Mă rog, bogătaşii au de ce se-ngrozi într-o împrejurare ca asta. E uşor de priceput: le e frică să nu rămînă pe drumuri cît ai bate din palme. Dar voi, calici din tată-n fiu, de ce tremuraţi? Ce mare lucru aveţi de pierdut? Cu toate astea, să-i fi văzut cum şi-au luat copiii în braţe şi, lăsînd totul baltă, au fugit care-ncotro să se ascundă. Unde se poate ascunde un evreu? În

beciul unui creştin cumsecade, ori în podul casei notarului, ori la directorul fabricii. Fiecare-şi găseşte un ungher.

Numai eu unul, aşa cum mă vedeţi, n-am vrut să mă ascund. O să spuneţi c-o fac pe viteazul, dar ascultaţi-mă şi-o să vedeţi că am dreptate. Mai întîi se pune întrebarea: poţi oare scăpa dintr-un pogrom? Pe urmă, recunosc, poate că nu m-aş fi arătat nepăsător şi m-aş fi ascuns şi eu în clipele grele. Dar unde să te ascunzi? Cum poţi fi sigur că acel creştin cumsecade, ori notarul, ori directorul fabricii... atunci cînd ne va ajunge cuţitul la os... mă-nţelegeţi? Şi, pe lîngă asta, cum să laşi oraşul aşa, de izbeliştc? Să dai bir cu fugiţii nu-i mare scofală. Trebuia pus ceva la cale. Dar, Dumnezeule-Doamne, ce pot face evreii? Tot la stăpînire e nevoie să ajungă. Veţi fi avînd şi în comunitatea dumneavoastră vreun fruntaş cu uşi deschise la stăpînire. La noi, în Heisin, e unul dintr-ăştia, îi zice Nahmen Kasoi. Un antreprenor cu barba tunsă rotund, cu vestă de mătase, cu o casă a lui. Fiind antreprenor de drumuri, se cunoaşte bine cu primarul. Bea cu el ceai, la aceeaşi masă. S-a potrivit ca primarul nostru de atunci să fie un om de treabă, să-l pui la rană, zău aşa. Vreau să spun că se lăsa plătit. Lua un ban, cu precădere prin Nahmen Kasoi. La drept vorbind, lua de la oricine. De ce nu? Dar prin Nahmen o făcea cu mai multă plăcere. Deh, mă înţelegeţi, nu o dată au bătut ei palma...

Aşadar, s-a stat de vorbă cu Nahmen şi s-a-ntocmit o listă. Au ieşit bani, vă daţi seama, o sumă frumuşică, pentru că, în asemenea timpuri, nu te poţi duce la un domn din ăştia mari fără a-i pune în palmă ceva care să-i frigă degetele... Bineînţeles, primarul ne-a liniştit pe dată. Puteţi fi fără grijă, ne-a spus el, n-are să se-ntîmple nimic. Iar e bine!... Numai că noi, în Heisin, avem o iscoadă care vede tot şi ştie tot, pe Noch-alergă. Ce-a făcut el? A împrăştiat, firesle în taină, prin tot oraşul, zvonul cum că s-a primit o depeşă de la ciomăgarii aşteptaţi, pe care, se jura pe ce are mai sfînt, a citit-o cu ochii lui — şi care spunea doar atît: „Venim!" Un singur cuvînt, dar în stare să ne bage-n sperieţi. Cîţiva dintre noi am dat fuga la primar:

— E de rău, Înălțimea voastră!

— Ce e de rău? a întrebat el.

— A sosit o depeșă, i s-a răspuns.

— De unde?

— Știți dumneavoastră de unde.

— Și ce spune depeșa?

— „Venim!" Asta spune depeșa.

Primarul a izbucnit în rîs:

— Mari prostovani mai sînteți! Chiar ieri am cerut să mi se trimită de la Tolcin o companie de cazaci.

Cînd am auzit de cazaci, parcă a crescut o piele nouă pe noi. Un evreu, cînd simte lîngă el un cazac, prinde dintr-o dată puteri și nu-i mai pasă de nimeni și nimic... Toată chestia era: cazacii de la Tolcin vor păși în Heisin înaintea bătăușilor din Jmerinka? S-ar fi zis că bătăușii vor fi primii, pentru că ei puteau lua trenul, în vreme ce cazacii umblă călări. Dar ne-am pus nădejdea în trenișorul nostru. Marc-i Dumnezeul evreilor și el poate face ca Tîrîș-grăpiș să-ntîrzie cîteva ceasuri... La urma urmei, asta-i o treabă obișnuită, i se-ntîmplă-n fiece zi...

N-o să vă vină să credeți, dar de data asta n-a mai întîrziat. A trecut parcă înadins, prin toate stațiile, după orar. Vă dați seama cît ne-a tremurat inima cînd s-a aflat — firește, de la iscoada noastră — că s-a primit o depeșă de la stația vecină, Kriștopovka: „Venim!" Dar nu numai „venim!", ci: „Venim, uraaa!" De bună seamă, o delegație a alergat cu știrea la primar și l-a rugat în genunchi să nu se bizuie pe cazaci, c-or veni ei odată și odată, ci să trimită la gară polițiști, măcar de sămînță, să nu se creadă că țara-i în pradă, că legile nu fac nici cît o ceapă degerată. Primarul nu s-a lăsat prea mult rugat. Ne-a făcut pe plac, ba chiar a întrecut așteptările noastre. Anume? Și-a-mbrăcat uniforma, cu toate decorațiile, și, punîndu-se în fruntea întregii poliții a orașului, s-a-ndreptat spre gară „să-ntîmpine trenul".

Numai că neoamenii porniți împotriva noastră n-au stat nici ei, vă dați seama, cu mîinile-n sîn. Și-au pus și ei straie de sărbătoare, cu decorații, au luat cu ei cîțiva preoți și au ieșit și ei „în întîmpinarea

trenului". Primarul nu s-a sfiit să-i întrebe: „Ce faceţi dumneavoastră aici?" I-au răspuns cu aceeaşi întrebare: „Dar ce faci dumneata aici?" — cuvînt cu cuvînt. Primarul le-a spus atunci că degeaba încearcă ei să tulbure apele: cîtă vreme va sta în fruntea oraşului, la Heisin n-o să fie pogrom. Da, aşa le-a vorbit, foarte tăios. Dar dumnealor i-au rîs în nas şi i-au răspuns: „Vedem noi îndată"...

De-abia au spus asta, că s-a auzit de departe un şuierat. Nouă tuturor, vă daţi seama, ne-a îngheţat sîngele în vine. Venea Tîrîş-grăpiş, veneau huliganii... Aşteptam încremeniţi un al doilea şuierat, urmat de un „uraaa!". Ce va fi după aceea? O ştiam din cele petrecute în alte locuri... Într-adevăr, s-a mai auzit un şuierat, dar n-a fost să fie cum ne-am aşteptat. S-a-ntîmplat ceva de pomină, cum numai cu Tîrîş-grăpiş se putea întîmpla. Ascultaţi...

În gară, mecanicul a oprit locomotiva, a coborît liniştit din ea şi s-a dus de-a dreptul la bufetul gării, ca de obicei: Lumea se uita uluită la el. Cineva i-a ţinut calea:

— Dom' mecanic, unde-s vagoanele?

— Care vagoane?

— Nu vezi c-ai venit numai cu locomotiva, fără vagoane?

Mecanicul a făcut ochii mari şi a răspuns:

— Ce, e treaba mea? Vagoanele-l privesc pe şeful de tren...

— Dar unde-i şeful de tren?

La care mecanicul a răspuns ca mai înainte:

— Ce, e treaba mea? Conductorul îmi dă un semnal cu fluierul că e gata; eu, cu sirena, îi dau de înţeles că şi maşina-i gata — şi o pornesc. N-am două perechi de ochi, ca să văd ce-i la spatele meu...

După cîte spunea, avea dreptate. Ce mai încoace-ncolo. Tîrîş-grăpiş sosise, dar fără pasageri. Vasăzică, nuntă fără lăutari...

Mai tîrziu, s-a aflat că plecase spre noi o bandă de zdrahoni, aleşi pe sprînceană, unul şi unul, cu bîte, furci şi alte scule de cotonogit. Băuseră votcă, erau cu chef şi, de-atîta veselie, în gara vecină, Krişţopovka, au făcut-o de oaie: i-au îmbătat pe conductor, pe fochist şi pe jandarm. Aşa se face că, înainte de plecarea din staţie, le-a scăpat un fleac: să lege vagoanele de locomotivă.

Mecanicul a dat drumul locomotivei spre Heisin după ceasornic, dar toate vagoanele au rămas la Krištopovka. Şi, ceea ce-i mai frumos, nimeni — nici din trupa de mardeiaşi, nici dintre ceilalţi călători, nici conductorul — nu s-a sinchisit că stăteau pe loc.

Au tot golit la sticle şi doar într-un tîrziu a băgat şeful gării de seamă că vagoanele mai erau în staţie, dar locomotiva... Unde-i locomotiva? S-a luat cu mîinile de cap. Abia atunci au văzut cu toţii în ce încurcătură au intrat. S-a iscat o hărmălaie asurzitoare. Se învinuiau unii pe alţii: banda de bătăuşi a sărit cu gura la conductor, conductorul s-a năpustit asupra bandei — şi s-au tot bruftuluit între ei pînă cînd au înţeles că trebuie să-şi ia picioarele la spinare ca s-ajungă la Heisin. N-aveau de ales. S-au aşternut, prin urmare, la drum, şi au sosit cu bine la noi, în cîntece şi urale.

Numai că era prea tîrziu... Pe străzi se plimbau căzăceii din Tolcin pe căluţii lor, aşa că, vă daţi seama, într-o jumătate de ceas, din haita de huligani n-a mai rămas nici urmă. S-au risipit ca şoarecii pe vreme de foamete — şi duşi au fost, ca zăpada într-o zi de vară...

Ei, vă întreb: nu s-ar cuveni oare să-l polcim cu aur? De trenul nostru vorbesc, de Tîrîş-grăpiş...

Sau măcar să se povestească în cărţi despre dînsul!»

Iarnă. În faţa mea şade un evreu de vîrstă mijlocie, cu o bărbuţă gălbuie, niţel încărunţită. Gulerul de blană al paltonului, cam ros. Intrăm în vorbă.

— Nici duşmanul cel mai hain, îmi spune, nu e în stare să-ţi facă răul pe care ţi-l poţi singur pricinui, mai ales cînd îşi caută de lucru şi o femeie, adică nevasta. De ce zic asta? Uită-te la mine. Sînt un evreu ca mulţi alţii. Nu-mi stă scris pe faţă cît de bogat sînt ori dacă am scăpătat. Am avut cîndva bani, dar nu e vorba numai de bani. Crede-mă, pînă la urmă banii nu fac două parale. Obrazul e totul. Eram un om liniştit, la locul lui. Nu-mi plăcea să stîrnesc zarvă în jurul meu, ca aţiţia gălăgioşi plini de ei. Nu! Îmi vedeam fără tămbălău de treburile mele, era să dau faliment de cîteva ori tot fără tămbălău, m-am înţeles iarăşi fără tămbălău cu creditorii şi am luat-o de la capăt din nou fără tămbălău. Numai că există pe lumea asta şi un Dumnezeu, care m-a binecuvîntat cu o nevastă...

Nu-i de faţă, aşa că putem vorbi deschis. O femeie cum sînt aţîtea. Nu fără calităţi. Bine făcută, nu-i fie de deochi, de două ori cît mine, şi deloc urîtă, ba chiar frumoasă aş zice, şi deşteaptă, cap de bărbat. Ei, aici e buclucul. Nu-i bine, ascultă-mă, nu-i deloc bine ca femeia să se socoată bărbat. Cel-de-sus a chibzuit bine cînd l-a făcut pe Adam înaintea Evei. Dar înţelege-te cu nevastă-mea!

— Că Dumnezeu, zicea ea, l-a făcut mai întîi pe Adam şi pe urmă a făcut-o pe Eva — asta-i treaba lui. Dar ce vină am eu că numai unul din călcîiele mele are de zece ori mai multă minte decît ai tu în cap?

— De unde şi pînă unde ai mai scos-o şi pe asta? o întreb

— Cum de unde? îmi răspunde. Omule, totul trebuie făcut cu judecată. Care dintre noi, zice, s-a gîndit că băiatul trebuie dat la gimnaziu? Eu sau tu?

— Dar de ce neapărat la gimnaziu? zic. Poate-învăţa foarte bine *Tora** acasă!

— N-ai să mă îndupleci niciodată, zice, pe chestia asta. Aşa face astăzi toată lumea, aşa vreau să fac şi eu: băiatul trebuie dat la gimnaziu.

— După mine, zic, lumea a înnebunit.

— Ai rămas numai tu, zice, cu mintea întreagă. Noroc că nu te ia nimeni în seamă.

— Ficcare om, zic, are părerea lui.

— Dea Domnul, zice, ca duşmanii mei şi duşmanii prietenilor mei să aibă în buzunare, şi în dulapuri, şi în casele de bani atîta cît ai tu în cap! Altfel ar arăta atunci lumea!

— Vai de bărbatul, zic, căruia nevasta-i suflă-n borş!

Ce mai tura-vura! Tu-i spui una, ea-ţi răspunde alta. Tu-i spui o vorbă, ea-ţi toarnă o mie. Iar dacă taci, se pune pe bocit, ba mai şi leşină, că ţi se face lehamite de viaţă. Ce să mai întind vorba? A rămas pe-a ei. Cînd vrea dînsa ceva, nu începe nu...

Uşor de spus: gimnaziu. Nu intri cu una, cu două. E un hop mare de sărit. Mai întîi trebuie să treci prin „cursurile pregătitoare". Ei şi? Sînt un fleac pentru feciorăşul nostru. Îi are pe toţi în buzunar. Poţi cutreiera toată împărăţia şi nu dai de unul ca el. Vei spune că mă laud, ca orice tată. Nu, nu mă laud. Are un cap fără pereche. Ce s-o lungesc? S-a prezentat la „cursurile pregătitoare" şi... a căzut. Luase un 2 la aritmetică. E slab, mi s-a spus, la socoteli, are de furcă la matematică. Poftim! Băiatul e un cap neîntrecut în toată împărăţia şi

---

* Cele cinci cărţi ale lui Moise — *Pentateuhul* —, cu care se deschide Biblia.

ei îmi umblă cu poveşti... Matematică! Fapt e că nu l-au primit. Cum să nu mă doară·asta? Pînă la urmă, cu mintea mea de bărbat, nu de femeie, ce mi-am spus? Mai bine aşa! Încă un evreu fără gimnaziu. Nu-i nici o nenorocire.

Ce te faci, însă, cu nevastă-mea, cu ideea ei fixă: gimnaziu şi iar gimnaziu.?

— Să-mi fii sănătoasă, îi zic. Leapădă-te de nebunia asta! Ce-are nevoie de gimnaziu? La recrutare? Nici o grijă: e doar singur la părinţi — şi pe ăştia nu-i ia la armată. Te gîndeşti la carieră? Şi ce dac-o să fie negustor ca mine şi ca alţi evrei? I-o fi sortit să se-mbogăţească, să ajungă chiar bancher. Ar fi o nenorocire?

Dar vorbeam la pereţi.

— E mai bine, zice ea, că n-a intrat la „cursurile elementare de pregătire". O să fie primit la „cursurile superioare".

— Nu înţeleg, zic eu.

— Iac-aşa! „Cursurile superioare" sînt „cursurile superioare". Cu mintea lui fără pereche în toată împărăţia, acolo e locul băiatului nostru.

Cînd la o adică, iarăşi un 2. Dar nu la matematică. Un alt ponos: nu stă bine cu ortografia. Dar nu cu toată ortografia; numai o literă îi dă de furcă: „iati". O pune el pe hîrtie, dar nu acolo unde trebuie... Mie puţin mi-a păsat. Ce? N-am să nimeresc eu la iarmaroacele din Poltava sau Lodz fiindcă fiu-meu nu ştie unde să pună litera „iati"? Dar ea, nevastă-mea, cînd a aflat că băiatul a fost trîntit pentru un fleacuşteţ de literă, a dat buzna la director: „Vă rog, mai ascultaţi-l o dată, de la cap la coadă, şi-o să vedeţi: e bine pregătit, ştie carte". I-au făcut pe plac — şi iar i-au dat un 2, dar nu un simplu 2, ci un 2 minus. Crezi, cumva, că s-a terminat cu asta? Deloc. A ieşit iarăşi cu nervi, cu strigăte, cu tărăboi: iar nu l-au primit! Nu se poate, nu se poate!

— Asta-i situaţia, zic. Ce vrei? Să ne luăm zilele? Evreul e-nvăţat cu alde-astea...

Te pui cu nevastă-mea? S-a aprins şi mai mult şi a dat drumul la blesteme, cum numai ea ştie. Asta ca asta. Dar mi-era tare milă de cel

mic: ceilalţi băieţi vor îmbrăca surtuce cu nasturi albi, iar el nu! Am încercat să-l mîngîi:

— Tare eşti prostuţ! îi zic. Unde stă scris că toţi trebuie să intre? Mai rămîne cîte unul şi pe acasă. Cît despre recrutare, mai e pînă atunci...

Nevastă-mea, auzindu-mă, s-a năpustit asupra-mi ca o leoaică:

— Te-a apucat mila? Vrei să se aleagă din el un bleg şi un nevolnic? Mai degrabă, zice, caută-i un preparator ca lumea, un rus, pentru gramatică!

Ai auzit? Îi ţineam pînă atunci un preparator de matematică şi un învăţător pentru cele sfinte evreieşti. Nu, îi mai trebuia un dascăl, de gramatică! Firește, i-am făcut pe plac. Cînd vrea dumneaei ceva, nu începe nu...

Aşadar, ne-a intrat în casă şi un preparator de gramatică, un rus, fireşte: nu, ferească Dumnezeu, un evreu. Nu-i de glumit cu gramatica în clasa-ntîi. Gramatica-i ceva iute, ca hreanul. Cu gramatica şi cu litera „iati" nu te joci! Mi-e ruşine să-ţi povestesc ce-am îndurat de la noul preparator, ce zile fripte ne-a făcut. Ne batjocorea de la obraz. Bunăoară, arde-l-ar focul, n-a găsit alt cuvînt decît „usturoi", pe care băiatul să-l turuie potrivit gramaticii: „usturoiul — al usturoiului — usturoiului — pe usturoi...", naiba să-l ia! De n-ar fi fost nevastă-mea, l-aş fi luat de guler şi l-aş fi azvîrlit cît colo, cu usturoiul lui cu tot. Ei nu-i păsa. Băiatul să ştie unde să-l pună pe „iati" şi unde nu — asta contează. L-au chinuit toată iarna. Abia spre vară a intrat în foc.

Ai să zici, poate, că iar a venit acasă cu un 2. Nu, a adus un 4 şi chiar un 5. Bravo! Să fie într-un ceas bun! Felicitări!... Află că ne-am grăbit cu felicitările. Abia prin august urma să se ştie dacă va fi primit în gimnaziu. De ce nu acum? Fără întrebări! Evreul e-nvăţat cu alde-astea...

A venit şi luna august. Nevastă-mea n-avea astîmpăr. Mereu pe drumuri: de la director la inspector, de la inspector la director.

— Ce tot alergi ca turbată, îi zic, de la un ştab la altul?

— Cum adică „de ce alerg"? Uiţi pe ce lume trăim? Nu ştii ce se întîmplă azi cu procentele în gimnazii?

Avea dreptate. Pînă la urmă nu l-au primit. Vrei să ştii de ce? Fiindcă n-a avut doi de 5. Dac-ar fi căpătat doi de 5, ne-au spus, atunci *poate* c-ar fi intrat. Auzi? *Poate!...* Îmi era jale de el, de cel mic: îşi înfundase capul în pernă şi plîngea de-ţi rupea inima. N-am găsit altă ieşire decît să-i luăm încă un preparator, de astă dată chiar un elev al gimnaziului, dar am schimbat macazul: băiatul să intre de-a dreptul în clasa a doua. Şi asta de-abia nu era o joacă. Pe lîngă matematică şi gramatică, alte cazne: geografie, caligrafie şi mai ştiu eu ce! O fi greu, nu zic nu. Dar de desluşit o filă din *Talmud** e şi mai greu — şi dai acolo de mai multă înţelepciune. Dar ce să-i faci? Evreul e-nvăţat cu alde-astea...

Lecţiile se ţineau lanţ. Se trezea dis-de-dimineaţă — lecţii! Îşi făcea rugăciunea şi îmbuca ceva — lecţii! Ziua-ntreagă — lecţii! Îl auzeam tocind pînă spre miezul nopţii: nominativ, dativ, conjugare, declinare — că-mi ţiuiau urechile. Bietul băiat: nici tu somn ca lumea, nici tu mîncare ca lumea...

— Îi scoţi sufletul fără nici un rost, îi zic nevestei mele. O să-l bagi în boală, Doamne fereşte!

— Muşcă-ţi limba! îmi zicea ea.

Şi iar a intrat în foc. Cînd ne-am uitat la note poate n-ai să crezi: numai de 5! Nu-ţi spuneam? Un cap ca al lui nu-i în toată împărăţia. Cu toate astea, degeaba l-am căutat pe lista celor reuşiţi. Nu-i şi nu-i! Disperare! Urlete! E o crimă! Cum de-i cu putinţă! Doar a luat 5 pe toată linia! Nevastă-mea ştia unde să alerge, la ce uşi să bată, pînă ce a fost rugată să-i mai lase în pace; de fapt, între noi să rămînă, au dat-o pur şi simplu afară. Şi, tocmai pentru că au dat-o afară, a intrat ca o furtună în casă, răzbunîndu-se pe mine:

— Tată eşti tu? Dac-ai fi, zice, un tată adevărat, te-ai face luntre şi punte să ajungi la director cu o pilă!

Poftim, încă o corvoadă pe capul meu! Nu-mi erau de-ajuns aiştea angarale, poliţele neachitate, umblatul pe la iarmaroace şi celelalte belele negustoreşti?

---

* Vastă culegere de scrieri juridico-morale şi literare evreieşti (sec. 3 î. de H. – sec. 5 d.h.).

— Vrei să dau faliment, îi zic, din cauza gimnaziului tău şi a claselor tale? Uite, îmi stau aici, în gît!

Nu sînt decît un om şi mă temeam c-o să crape fierea-n mine. Dar a fost tot pe-a ei. Cînd vrea dînsa ceva, nu încape nu...

Aşa c-am început să caut un fir, să descopăr pile. Mi-am pus obrazul în joc şi am primit destule afronturi.

— Dumneata, reb Am, îmi zice unul, eşti, slavă Domnului, un om cu stare şi ai un singur fecior. De ce-l tot canoneşti? Ce vrei să scoţi din el?

Să-i fi spus că am o nevastă cu o idee fixă: gimnaziu, gimnaziu, gim-na-ziu? Dar m-am abţinut şi eu, că doar nu-s un fiştecare. Cu ajutorul lui Dumnezeu am dibuit o cale şi am pătruns în biroul spăimosului aceluia de director. I-am spus tot ce aveam de spus: aşa şi aşa şi aşa... Sînt în stare, slavă Domnului să discut cu un dregător din ăştia, nu e nevoie să mi se înţepe limba...

— Ce doriţi? m-a întrebat.

— Domnule director, îi zic eu cu glas potolit, nu sînt un bogătaş, dar am un singur băiat, tare bun la învăţătură. Eu ca eu, zic, nevată-mea ţine, însă, cu tot dinadinsul să intre în şcoală...

Dînsul se face că nu pricepe şi mă întreabă iar:

— Şi ce doriţi?

M-am tras mai aproape de el şi i-am spus din nou povestea, cu glas îndulcit:

— Cucoane, îi zic, n-am avere, dar mi-a dat Dumnezeu un băiat, singurul meu copil, cu minte dezgheţată. Vreau să-l dau la învăţătură; mă rog, eu mai puţin, dar nevastă-mea-i *tare* dornică...

Am apăsat pe *tare* ca să mă-nţeleagă. Degeaba. Ba dădea şi semne de enervare:

— Şi totuşi ce vreţi de la mine?

Am băgat atunci încetişor mîna în buzunar, am scos de-acolo tot încetişor ceea ce-i pregătisem şi i-am spus la fel de încetişor:

— Iertaţi-mă, domnule director, Dumnezeu nu m-a răsfăţat cu bănet, dar mi-a dăruit un fecior deştept... cu ca eu... dar nevastă-mea...

Şi i-am împins plicul. A priceput, în sfîrşit, ce doresc. A deschis atunci un catastif şi m-a întrebat cum îl cheamă pe băiat şi în

ce clasă vreau să intre. Asta aşteptam. I-am spus că mă cheamă Kaţ, Aron Kaţ, şi că pe fecioru-meu îl cheamă Moise, adică Moşke, şi că vrem să-l înscriem în clasa a treia. Ştii ce mi-a răspuns? Dacă mă cheamă Kaţ şi pe băiat îl cheamă Moise, adică Moşke, şi dacă vreau să intre în clasa a treia, atunci să vin cu el în ianuarie; atunci o să intre la sigur... Vezi? Se înmuiase. Cînd ungi roata, se învîrte mai uşor. Dar tot m-a amînat. Ce să fi făcut? Evreul e-nvăţat cu aldeastea...

A venit şi luna ianuarie. Din nou clocot, din nou pe drumuri. Azi-mîine se vor strînge la o şedinţă directorul şi inspectorul şi profesorii gimnaziului şi de-abia după aceea se va şti dacă a intrat ori nu. În ziua şedinţei, nevastă-mea m-a lăsat fără de-alde gurii şi cu samovarul rece. Unde era? La gimnaziu, mai încape vorbă? Se învîrtea de dimineaţă, în ger, prin ograda gimnaziului, aşteptînd să se sfîrşească şedinţa. Frigul o pătrunsese pînă la oase, viscolul spulbera zăpada, dar dînsa aştepta vestea cea mare. Ce rost avea? Doar mi se făgăduise, mi se dăduse cuvîntul după ce-mi golisem buzunarul... A aşteptat un ceas, a aşteptat două ceasuri, trei, patru. Copiii plecaseră acasă, dar ea tot aştepta. În sfîrşit, s-a deschis uşa şi a ieşit unul din profesori. I-a sărit în faţă şi l-a întrebat dacă nu ştie cum s-a terminat şedinţa.

— Cum să nu ştiu? i-a răspuns profesorul. Au fost primiţi optzeci şi cinci de copii, optzeci şi trei creştini şi doi evrei.

— Cum îi cheamă, rogu-vă, pe cei doi evrei?

— Pe unul Şepselzon, zice profesorul, şi pe celălalt Kaţ.

Auzind *Kaţ*, nevastă-mea a luat-o la fugă. Cînd a intrat în casă, abia mai putea răsufla:

— Să fie într-un ceas bun! Slavă bunului Dumnezeu! L-au primit! A intrat!

Îi curgeau din ochi lacrimi de bucurie. M-am bucurat şi eu, dar n-am sărit în sus de fericire. Ce dracu'! Sînt bărbat, nu femeie.

— Văd, zice ea, că puţin îţi pasă.

— De unde, zic, ai mai scos-o şi pe asta?

— Eşti un tată fără inimă, zice. Stai nepăsător, în loc să-i şi

comanzi uniformă, chipiu, ghiozdan. Şi-ar trebui să ne chemăm prietenii la o petrecere.

— O petrecere? mă mir eu. Ce? A împlinit treisprezece ani ori l-am logodit?

I-am vorbit liniştit, fără a vrea s-o supăr, dar dînsa a amuţit de furie. Şi cînd o femeie amuţeşte, e de-o•mic de ori mai rău decît atunci cînd ţipă. Nu-ţi rămîne decît să vorbeşti la lampă. Aşa că iar a fost pe-a ei. Cînd dînsa vrea ceva, nu încape nu...

Aşadar, am pus la cale o petrecere. Am invitat neamurile şi prietenii, iar pe băiat l-am echipat din cap pînă-n picioare: un surtuc de toată frumuseţea, cu nasturi albi, şi un chipiu cu o stea ca a generalului. Copilul era în culmea fericirii. Faţa-i strălucea ca soarele de vară. Oaspeţii au închinat în cinstea lui şi i-au urat spor la învăţătură: să-şi termine cu bine gimnaziul şi să meargă apoi la şcoli mai înalte...

— Ce-i mai trebuie? am zis eu. Să facă gimnaziul şi pe urmă-l însor, cu ajutorul lui Dumnezeu.

Nevastă-mea s-a uitat strîmb la mine. Apoi, adresîndu-se chipurile celorlalţi:

— Spuneţi-i, zice, că se-nşală amarnic. Dumnealui a rămas un om de modă veche...

— Spuneţi-i, zic eu, că moda veche era mai bună decît cea nouă...

Dînsa nu s-a lăsat:

— Spuneţi-i, zice, că e un... să mă ierte Dumnezeu!

Oaspeţii s-au pus pe rîs: „Straşnică nevastă ai, reb Arn. Întrece zece bărbaţi"... S-a ciocnit pahar după pahar, s-au înveselit cu toţii, s-a dansat, s-au prins în horă, înconjurîndu-ne pe mine, pe nevastă-mea şi pe băiat. Şi-au ţinut-o tot aşa, în chiote, pînă în zori. Dimineaţa, hai cu toţii la şcoală. Am ajuns acolo prea devreme. Poarta şi uşile încuiate. Nici măcar un cîine nu ne-a luat în primire. Alaiul nostru a îngheţat zdravăn pînă a dat Domnul şi s-a putut intra. Au început să se arate şi mititeii cu ghiozdanele în spinare. Huiet, rîsete — ca la iarmaroc. S-a apropiat atunci de noi un personaj cu

nasturii aurii, un profesor al gimnaziului de bună seamă, cu un dosar în mînă şi s-a interesat ce-i cu noi. I-am arătat băiatul:

— Vi l-am adus la şcoală, zic, la gimnaziu.

— În ce clasă?

— Într-a treia, zic. Acum a fost primit.

— Cum îl cheamă? zice profesorul.

— Kaţ, Moise Kaţ, adică Moşke Kaţ.

— Moşke Kaţ? Nu avem în clasa a treia nici un Moşke Kaţ. E un Kaţ, dar îl cheamă Morduh Kaţ.

— Care Morduh? zic. Moşke, nu Morduh!

— Morduh! se răsteşte el la mine şi-mi bagă sub ochi dosarul.

Şi uite aşa: eu — Moşke! el: Morduh! Moşke-Morduh! Morduh-Moşke! Pînă cînd ni s-au încurcat limbile în gură: el — Moşke, eu — Morduh... Da, fusese admis un Kaţ, dar un altul, nu al meu. În tîrgul nostru trăiesc două familii Kaţ...

Ce să-ţi mai spun? Ai fi plîns de mila băiatului cînd i s-a cerut să dea jos steaua de pe chipiu. Nici măcar miresele, în ziua nunţii, nu plîng atîta. Nu l-am putut potoli nici cu binele, nici cu răul.

— Vezi, îi zic nevestei mele, în ce bucluc ne-ai băgat? Ţi-am spus c-o să-l omori cu gimnaziul tău. Dea Domnul să nu cadă la pat de-atîta ruşine şi durere!

— Să cadă la pat duşmanii noştri! Băiatul meu, zice, *trebuie* să intre la gimnaziu! N-a intrat acum? Cu voia Domnului, o să intre la anul! şi dacă n-o intra aici, o să intre în alt oraş — numai să nu închid eu ochii pe veci!

Ai auzit? Şi cine crezi că a izbîndit? Eu — sau ea? Să nu ne înşelăm. Cînd vrea dînsa ceva, nu încape nu...

Să nu mai lungesc povestea. M-am cărat cu băiatul pînă la capătul lumii, oriunde era un oraş cu gimnaziu. A dat concurs, a reuşit, ba n-a reuşit, ba a reuşit — dar de intrat n-a intrat. De ce? Tot din cauza locurilor puţine pentru evrei. Te rog să mă crezi: de-un milion de ori mi-am spus că sînt un smintit: ce-i goana asta dintr-un oraş în altul? Şi dac-o să intre, ce mare scofală? O să te miri, dar deodată m-a apucat şi pe mine o ambiţie: da, vreau şi eu să intre! Şi

Dumnezeu mi-a scos atunci în cale un gimnaziu în Polonia, unul „comercial", unde regula e „juma-juma". Asta-nseamnă că la fiecare şcolar creştin se primeşte şi un evreu. Dar cu o condiţie: fiecare evreu care vrea ca băiatul să-i fie primit în gimnaziu trebuie să aducă şi un băiat creştin — şi, dacă băiatul creştin reuşeşte să intre, atunci poate că şi evreul are o şansă... Ai înţeles? Te încarci cu două poveri. Creierul ţi se usucă nu numai pentru al tău, ci şi pentru celălalt: dacă ăsta cade la concurs, s-a zis şi cu odrasla ta. Aşa a şi fost. Am dibăcit un fecior de cizmar, Holiava îl cheamă, nu-ţi mai spun cu cîte greutăţi. Şi a binevoit să cadă. Luase o notă proastă, la ce crezi? La „religie"! Aşa că băiatul meu — el, nu altcineva — s-a apucat să-i dea lecţii de „religie". O să mă întrebi: de unde şi pînă unde se pricepe el, un ovreiaş, la cele creştineşti? Ţi-am mai spus: capul lui e fără pereche în toată împărăţia. Ei, a ajutat Dumnezeu şi a venit clipa fericită: au reuşit amîndoi.

Dar stai că n-am terminat. Cînd să-i înscrie în condică, feciorul cizmarului nu s-a arătat. Ce s-a-ntîmplat? Apăruse în tîrg chiar cizmarul, plin de mofturi: nu vrea în ruptul capului ca băiatul lui să se amestece printre atîţia evrei! Ce nevoie are de asta, zice, cînd toate uşile îi sînt deschise şi poate intra oriunde? Şi avea dreptate...

— Atunci, zic, ce pretenţii mai ai, domnule Holiava?

— Nici o pretenţie! face el pe sfîntul.

Dar oameni sîntem. Am intrat cu el într-un local, am băut un păhărel, două, trei... Cît cu băuturica, dar mai mult cu altceva, l-am îmbunat... Pînă am văzut dovada că fecioru-meu e gimnazist, mi-au ieşit ochii din cap. Am avut pentru ce-i mulţumi lui Dumnezeu.

Întors acasă — iar năduf. Pe nevastă-mea o rodea un gînd; cum vine asta? avem un singur copil, sufletul nostru, şi să stea departe de noi? El — acolo, noi — aici?

— Şi ce mai vrei? o întreb.

— Te faci că nu înţelegi? zice. Vreau să fim cu dînsul.

— Bun, zic, dar casa noastră-i aici.

— Casa-i casă, zice, şi copilu-i copil.

Aşa că s-a urcat în tren cu băiatul de mînă, lăsîndu-mă singur. Pentru mine casa nu mai era casă, prăvălia nu mai era prăvălie, viaţa nu mai era viaţă. Primeam din cînd în cînd o scrisoare. Am pus şi eu mîna pe toc şi am încercat s-o sperii: „Pentru Dumnezeu, se duce totul de rîpă. Şi pe lîngă asta sînt şi cu un biet bărbat... păcatele mele." Nu mi-a mers. A fost din nou pe-a ei. Cînd dînsa vrea ceva, nu încape nu...

Nu mai am multe de spus. Am făcut totul praf. Am desfăcut casa, am închis prăvălia, am vîndut ce a fost de vîndut şi am rămas aproape lefter. Iată-mă-s împreună cu ei. Mă uit în jur, să ştiu pe ce lume mă aflu, poate încropesc ceva. Mi-am găsit, cu chiu, cu vai, un asociat, varşovian de obîrşie, de pe Nalevka. Părea om de treabă, era şi în conducerea sinagogii. În fapt, era un şmecher, un pungaş, un hoţ de buzunare — cît pe ce să mă nenorocească de tot. Eram într-un hal fără de hal. Mă mîngîiam cu gîndul că măcar cu băiatul ajunsesem la un liman. Şi uite că vin o dată acasă şi-l văd cam încurcat, roşu la faţă şi fără stea la chipiu.

— Unde ţi-e steaua, Moişele? îl întreb.

— Care stea?

— Cea de pe chipiu. Cît e de cînd ţi-am luat şapca asta?

Băiatul s-a înroşit şi mai tare:

— Am smuls-o, zice.

— Ceee?

— Nu mă mai duc la şcoală, zice.

Am înmărmurit:

— Nu te mai duci la şcoală? Cum vine asta?

— Aşa am hotărît cu toţii, zice. Vrem să fim liberi.

Eu — să-nnebunesc.

— Ce-nseamnă că v-aţi înţeles cu toţii? Ia te uită! De asta am alergat ca turbat de colo-colo, de asta m-am închinat peste tot, de asta m-am distrus? Ca tu să te laşi de şcoală? Pînă la urmă, ai să vezi, tot noi, evreii, o să ieşim vinovaţi de răzmeriţa asta, că aşa-i obiceiul peste tot. Doamne fereşte!

L-am luat tare la refec, cum se cuvenea. Nevastă-mea, ce crezi? mi-a dat dreptate? Nicidecum! A început să mă ponegrească tot pe mine, că m-am ramolit, că habar n-am ce se petrece pe lumea asta.

— Lumea de astăzi, zice, s-a schimbat, e o lume cu judecată, o lume deschisă, o lume liberă, în care toţi sînt egali. Gata cu bogaţi şi săraci, cu stăpîni şi sclavi, cu lupi şi oi, cu dulăi şi căţei, cu motani şi şoricei!

— Bravo, bravo! zic. De unde ai mai scos-o şi pe asta, nevestico? Poate că dai drumul şi găinilor din coteţ. Să fie şi ele libere...

S-a mîniat cumplit, de parcă aş fi opărit-o cu apă clocotită. Mi-a tras o pleaftură pe care n-am s-o uit niciodată.

— Gata, i-am spus, gata! Am greşit. Uite mă bat cu pumnul în piept, ca la sinagogă. Linişteşte-te o dată!

Degeaba.

— Nu, zice ea. N-am să tac. Vreau să ştiu de ce, şi pentru ce, şi cum vine treaba asta, şi cum e cu putinţă...

Şi dă-i, şi dă-i, şi dă-i!

...Zău că uneori îmi vine să ridic mîinile spre cer şi să strig: Doamne, de ce-ai adus pe lumea asta nevestele?

De la recrutare

— Vrei să ştii de unde vin?

Întrebarea mi-a pus-o un evreu înalt, uscăţiv, bărbos, cu pălărie de catifea. Tocmai îşi terminase rugăciunea de dimineaţă şi, pesemne, simţea nevoia să-şi descarce sufletul.

— ...Vrei să ştii de unde vin? E o poveste încurcată. De la recrutare vin, de la recrutare. Cu băiatul ăsta, uite-l aici, întins pe bancă. Am fost la Iehupeţ, să mă sfătuiesc cu avocaţii. Într-un drum, am consultat şi nişte doctori, să văd ce zic ei. M-a binecuvîntat Dumnezeu cu o recrutare. A trecut de mai multe ori pe la comisie, dar nu i-am dat de capăt, cu toate că-i singurul meu fecior. Singur-singurel, ţi-o jur. De ce mă priveşti aşa? Nu-ţi vine să crezi? Mai bine ascultă întreaga istorie.

Ce mai încoace-ncolo, e o poveste întortocheată, cu toate că-i limpede ca lumina zilei. De locuit, locuiesc la Mezerici, dar sînt născut la Mazepevka. În catastife sînt înscris la Vorotilevka, pentru că am stat o vreme — nu mi-aş mai aminti de ea! — la Vorotilevka. Acum, ţi-am mai zis, sînt stabilit la Mezerici. La drept vorbind, n-are nici o importanţă cine sînt şi cum mă cheamă. Dar numele băiatului trebuie să-l afli. Îl cheamă Iţic, adică Avram-Iţhac, dar i se spune Alter. Aşa l-a alintat nevastă-mea, să-mi fie sănătoasă, pentru că-i este tare drag, e doar unicul nostru copil. De fapt, am mai avut

un băiat, mai mic decît el cu un an, un an şi jumătate. Îl chema Aizic şi s-a-ntîmplat cu el o mare nenorocire. Stăteam pe atunci la Vorotilevka, nu mi-aş mai aminti de tîrgul ăsta! A rămas odată singur acasă, de Aizic vorbesc. Şi ce i-a venit? Să se bage sub samovar. Samovarul s-a răsturnat peste el şi l-a opărit din cap pînă-n picioare. Aizic s-a prăpădit pe loc, să vă păzească Dumnezeu de-o încercare ca asta. De atunci, Iţic, adică Avram-Iţhac, a rămas singurul nostru copil — şi dînsa, nevastă-mea, să-mi fie sănătoasă, îi zice Alter.

O să-mi zici: dacă n-aveţi decît un băiat, legea îl scuteşte de armată; atunci, cum vine chestia cu recrutarea? Ei, aici e aici. Crezi, poate, că-i un flăcău zdravăn, cum se-ntîmplă în familiile care-şi îndoapă odraslele cu bunătăţi? Te înşeli dacă-ţi închipui asta. E firav, nu dai un ban pe el. Nu-i bolnav, ferească Dumnezeu, dar nici sănătos nu-i. Acum doarme şi nu vreau să-l trezesc. Dar cînd s-o scula, ai să vezi: o arătare, numai piele şi oase, cu faţa uscată — şi lung-lung, Doamne iartă-mă, ca o prăjină. E leit ca, nevastă-mea, să-mi fie sănătoasă, care-i înaltă şi sfrijită, gingaşă vreau să spun... Şi, dacă aşa stau lucrurile, mă întreb şi eu: de ce toată tărăşenia asta cu recrutarea? E deşirat şi plăpînd, că de-abia se duce pe el însuşi — dar, oricum, fiind unul la părinţi, pe bună dreptate, nu poate fi luat la armată.

Cînd s-a-nfăţişat la comisie, ca să-i dea drumul acasă cu bilet de scutire, ce să vezi? Nici vorbă de scutire. De ce? Nici un „de ce"! Celălalt băiat al meu, Aizic, cel care, să vă păzească Dumnezeu, murise opărit, nu fusese scos din matricole. Am dat îndată fuga la comunitatea evreiască şi l-am luat în focuri pe gogomanul care ţine socoteala născuţilor şi a morţilor:

— Ce-ai cu mine, nătărăule? De ce nu l-ai şters pe Aizic din condica celor vii?

— Despre care Aizic vorbeşti? mă-ntreabă el.

— Te prefaci că nu ştii? zic. Băiatul meu, cel care a răsturnat samovarul cu apă clocotită peste el!

— Ce samovar, care samovar? face el.

— Pe ce lume trăieşti? zic. Ai o căpăţînă că aş putea sparge nuci cu ea. Cine nu-şi mai aminteşte de băiatul meu care s-a opărit cu apa din samovar? Nu ştiu de ce te mai plăteşte tîrgul, că doar avem un rabin, da-i-ar Dumnezeu multe zile, şi are cine se îngriji de cele sfinte! Ce ai de făcut decît să ştii cînd moare cineva?

Pînă la urmă, s-a văzut că vorbisem cu păcat. Nenorocirea cu samovarul nu se petrecuse la Mezerici, unde stau acum, ci pe vremea cînd locuiam, nu mi-aş mai aminti!, la Vorotilevka. Pur şi simplu, îmi ieşise din cap.

Ce mai încoace-ncolo, pînă să mă mişc, Avram-Iţhac al meu, adică Iţic, căruia-i mai spunem şi Alter, a pierdut termenul şi n-a căpătat scutirea. Degeaba m-am rugat, degeaba am protestat. Că e singurul la părinţi, unicul nostru copil... Cui să-i pese? Totul părea pierdut.

Dar bunul Dumnezeu a avut grijă de noi. Cînd Alter, adică Iţic, a tras la sorţi, cum se face cînd îi ia pe băieţi la armată, ştii ce număr i-a ieşit? 699! S-a minunat chiar şi comisia. Pînă să-i vină lui rîndul, mai era timp berechet. Preşedintele comisiei în persoană l-a bătut pe umeri: „Bravo, Iţko, ai avut baftă!“ Vuia tot tîrgul. Ce noroc! Numărul şase sute nouăzeci şi nouă! Să fie într-un ceas bun! Să vă pască norocul şi mai departe! De parc-aş fi cîştigat lozul cel mare la loterie...

Dar te pui cu ai noştri? Cînd s-a trecut la vizita medicală, Doamne, mulţi betegi au mai găsit doctorii! Unul era strîmb într-o parte, altul în altă parte. Numai şi numai schilozi...

Ce mai încolo-ncoace, s-a ajuns destul de repede la numărul 699, adică la fecioru-meu Iţic, de-i mai zicem şi Alter. A intrat la rînd cu toţi croitorii şi cu toţi cizmarii. Acasă, balamuc, plînsete, blesteme. Nevastă-mea, să-mi fie sănătoasă, era la capătul puterilor. Noră-mea leşina întruna. Cum de se poate una ca asta? E doar unul la părinţi, alţi copii nu mai sînt în casă. Singurul, singurul... Iar dînsul, fecioru-meu, nimic! Parcă nu despre el ar fi fost vorba. Ba, mai făcea şi glume: „Ce-o fi cu ceilalţi, o să fie şi cu mine!“... De fapt, tremura carnea pe el, dar nu voia să se vadă.

Bunul Dumnezeu nu ne-a lăsat nici de data asta. L-au băgat pe Iţic, pe Alter adică, la doctor, dezbrăcat la piele, să-mi fie cu iertare, cum l-a făcut maică-sa. Mai întîi, doctorul l-a privit de sus şi pînă jos, după care a-nceput să-l pipăie, să-l ciocănească, să-l măsoare-n lung şi-n lat, să-l chinuie ca pe hoţii de cai. Şi şi-a dat seama că nu-i bun de nimic (de militărie, vreau să spun, că în alte treburi se descurcă el). Pînă la urmă, a rostit cuvîntul mult aşteptat: „inapt"! Aşa că i-au dat bilet alb, de lăsare la vatră... Iar mare bucurie în casă: într-un ceas bun! să fie cu noroc! S-au strîns toate neamurile la noi, am ciocnit cîte un păhărel. Slavă Celui-de-sus, n-o să mai auzim de recrutare!

Dar te pui cu ai noştri? Crezi că nu s-a găsit un turnător care să şoptească „sus" cum că aş fi „uns" comisia? S-a găsit! N-au trecut nici două luni şi ne-am pomenit cu o hîrtie care-i cerea lui Iţic, lui Alter adică, să binevoiască a se prezenta la gubernie, pentru revizuire. Vestea asta fericită a căzut ca un trăsnet în casă. Nevastă-mea, să-mi fie sănătoasă, bocea de-ţi rupea inima. Noră-mea iar a leşinat. Nu se poate! Nu se poate! E singurul nostru băiat, unic la părinţi!...

Ce mai încoace-ncolo, dacă te cheamă la gubernie, nu poţi fi gros de obraz şi te duci... Cum am ajuns, am început să alerg pe la unii, pe la alţii, după o vorbă bună. Cine să mă audă? Le-am spus că am un singur băiat şi că nici zdravăn nu e... Zîmbeau sub mustaţă. Cît despre feciorul-meu, era tare speriat, se îngălbenise la faţă, arăta mai rău decît un mort. Nu din pricina recrutării, zicea el făcînd pe grozavul. De recrutare, cică, puţin îi pasă. Dacă-i este sortit să facă armată, atunci o s-o facă. Dar se gîndeşte la suferinţa noastră; nu poate îndura mai ales lacrimile femeilor. Da, zicea, nu e o joacă să ajungi în faţa comisiei la gubernie. Dar mai ştii? Poate c-o să aibă noroc, zicea. Ţine de soartă, viaţa e o loterie...

Bunul Dumnezeu iar ne-a scos din încurcătură. Iţic, Alter adică, a intrat la comisie gol-goluţ, cer iertare pentru vorba necuviincioasă, şi a luat-o de la început: l-au măsurat din nou în lung şi-n lat, l-au pipăit şi l-au ciocănit, l-au tras în toate părţile ca şi-ntîia oară. Ei şi?

Dacă nu-i bun, nu-i bun (de soldat, vreau să spun, fiindcă altfel nu-i de lepădat). Dar n-a mers uşor. Unul din comisie s-a oprit în faţa lui — şi ce crezi că a spus? „Apt!" Noroc că doctorul era pe aproape şi i-a tăiat-o: „Inapt!" Celălalt nu s-a lăsat: „Ba apt!" Doctorul iarăşi: „Inapt!"... Apt-inapt, apt-inapt... pînă cînd s-a ridicat de la locul lui chiar guvernatorul, a aruncat o privire asupra lui Iţic şi a rostit două cuvinte: „Absolut inapt!" , altfel spus: o sîrpitură... Am sărit în sus de bucurie şi am trimis îndată o telegramă acasă, bineînţeles în doi peri: „Să fie cu noroc! Marfa n-a fost primită..."

Cu telegrama asta a fost o poveste şi veselă, şi tristă. Poţi s-o asculţi. În loc s-o ducă la mine acasă, poştaşul a predat-o unui văr al meu, fiindcă avem acelaşi nume. O rubedenie cu care nu mă pot lăuda: are el mulţi bani, dar e şi un mare porc de cîine. Şi nu-i de mirare, meseria lui fiind negoţul cu boi. Dumnealui tocmai trimisese la gubernie un transport de vite şi aştepta o telegramă, că-i ieşeau ochii din cap de nerăbdare. Îţi dai seama că numai plăcere nu i-a făcut telegrama mea: „Să fie cu noroc! Marfa n-a fost primită..." Ar fi fost în stare să mă înghită de viu cînd m-am întors de la gubernie. Uite ce-i în stare un porc de cîine căptuşit cu bani! Nu-i de ajuns că deschide telegrame ce nu-l privesc, dar mai are şi pretenţii...

Acum, să ne întoarcem la vremea — de nu mi-aş mai aminti de ea! — cînd locuiam la Vorotilevka. Pe atunci, fecioru-meu Iţic, adică Alter, era un băieţel. Într-o zi, are loc în oraş un... cum îi zice?... un recensămînt: se mergea din casă în casă şi toată lumea era trecută pe nişte hîrtii: fiecare în parte, cu mic, cu mare, bărbaţi şi femei, cum îi cheamă şi cîţi copii au... Cînd au ajuns la Iţic, au întrebat de nume. „Alter", răspunde nevastă-mea, să-mi fie sănătoasă. Slujbaşul care făcea înscrierile a luat-o de bună. De unde să ştie el că Alter e de fapt Iţic? Şi a trecut în scripte: „Alter".

Să vezi ce-a ieşit de-aici. La un an după ce fecioru-meu Iţic, dezmierdat de maică-sa şi cu numele de Alter, a fost declarat a doua oară „inapt", ne-am trezit cu o nouă hîrtie. Alter era chemat să recruteze la Vorotilevka. O bombă să fi explodat în casă, şi tot n-ar fi iscat atîta jale. Nevastă-mea, să-mi fie sănătoasă, se bătea cu pumnii

în cap. Noră-mea— mai trebuie să-ţi spun? — a leşinat. Iar o recrutare? De-ai străbate lumea de la un cap la celălalt, n-ai să auzi de una ca asta. E doar singurul copil la părinţi, unicul băiat... Cum vine asta: să recruteze a treia oară?... Aveau dreptate, dar cu ce eram eu vinovat? Am alergat la comisia din Mezereci, oraşul unde stau acum, şi m-am tot rugat de ei pînă cînd, cu chiu, cu vai, au încuviinţat ca zece evrei să semneze un act precum că Iţic e de fapt Avram-Iţhac şi că Avram-Iţhac e de fapt Alter — prin urmare că Alter, Avram-Iţhac şi Iţic sînt una şi aceeaşi persoană.

Cu hîrtia asta în mînă, am plecat la Vorotilevka. Cei de pe acolo m-au recunoscut îndată:

— Bun venit! Ce vînt te aduce pe aici, reb Iosl? (Iosl mă cheamă.)

Să le fi spus adevărul? Mai bine nu. Ar fi făcut haz pe seama mea.

— Mai nimic. Am o vorbă cu un moşier.

— Ce vorbă?

— Despre nişte mei, zic. Ne-am înţeles ce şi cît, i-am dat o arvună şi nu văd nimic. De parcă l-ar fi înghiţit pămîntul.

Am dat fuga la comisie. Intru, văd pe unul scriind la o masă şi-i întind hîrtia. O citeşte, se încruntă, îmi aruncă hîrtia în nas şi strigă: „Ieşi afară!", altfel spus: dracu' să vă ia cu toate numele şi tertipurile voastre evreieşti. „Fugiţi de recrutare, jidove", zice. „Miroase de la o poştă! Din Avram a ieşit Iţhac, din Iţhac — Iţic şi din Iţic — Alter. N-o să-ţi meargă aici cu şahăr-mahăr!"... Dac-a pomenit de şahăr-mahăr, mi-am spus eu, e limpede că vrea ceva... Am scos din buzunar o monedă şi am încercat să i-o strecor, şoptindu-i: „Iartă-mă, Înălţimea ta!"... La care dînsul mi-a răspuns răcnind: „Umbli cu şperţuri?!"... S-au strîns şi alţi contopişti de pe acolo şi, îţi dai seama, n-am ştiut cum s-o şterg mai repede... Nenorocul meu: să dau de unul care nu ia un ban. Dar m-am liniştit repede: las' că găsesc eu pe cineva care o să ia! N-a fost să fie aşa. A rămas că mai am un fecior, pe care-l cheamă Alter. Şi să binevoiască Alter ăsta al meu, care-i de fapt Iţic, să se prezinte la Vorotilevka pentru recrutare. Nebunie curată!

Greu a trecut anul acela. Cu toate că, la drept vorbind, n-aveam, prostul de mine, de ce mă teme. N-au decît să-l cheme şi de-o mie de ori la recrutare. Dacă nu-i bun, nu-i bun (de armată, vreau să spun, că la alte treburi mişcă el). Mai ales că pînă atunci fusese scos ca „inapt" în două rînduri. Pe de altă parte, nu trebuia să uit că e vorba de un oraş străin şi că în comisia de acolo sînt inşi care fac pe mironosiţele. Eram într-un impas.

Dar există şi un Dumnezeu pe lumea asta. Alter, adică Iţic, a mai tras o dată la sorţi, s-a mai prezentat o dată la vizita medicală şi Dumnezeu a făcut minunea: comisia din Vorotilevka a spus şi ea „inapt" şi i-a eliberat un bilet alb. Aşadar, aveam acum două bilete albe...

M-am întors acasă în culmea bucuriei. Am pus iar la cale o sindrofie, la care am poftit mai tot oraşul. Au ciocnit, au chiuit şi au dansat pînă-n zori. Scăpasem de orice grijă. Priveam lumea de sus, ca un împărat!

Să ne-amintim acum de Aizic, odihnească-se-n pace, băieţelul meu care a răsturnat samovarul peste dînsul. Că de-abia începe povestea. La comunitatea evreiască din Vorotilevka nu l-au şters din catastife cînd a murit opărit, sărăcuţul de el, şi se cheama că mai am un fecior, Aizic, care trebuie să se prezinte anul ăsta la recrutare! Ce zici de surpriza asta? Doamne-Dumnezeule, Aizic e de mult pe lumea cealaltă!

— Cum scap de belcaua asta? îl întreb pe arhivarul de la comunitate.

— Nu văd cum, îmi răspunde.

— De ce?

— Pentru că, zice el, Iţic şi Aizic sînt unul şi acelaşi nume.

— Acelaşi nume? Dumnezeu să te înţeleagă.

— Ascultă-mă, zice. Iţic e totuna cu Iţhac, Iţhac e totuna cu Isac şi Isac e totuna cu Aizic...

Era o aiureală, dar mai ştii?...

Ce mai încoace-ncolo, îl căutau de zor pe Aizic. Să se prezinte la recrutare! În casă, iar bocete, dar ce bocete! Ca la dărîmarea

Templului de la Ierusalim. Nevastă-mea, să-mi trăiască, şi-a amintit mai întîi de puişorul acela ucis de apa clocotită a samovarului. I s-a redeschis o rană veche. „Mai bine-ar fi trăit şi ar fi recrutat acum, decît să-i putrezească oasele în pămînt..." Şi-apoi, se temea că, într-adevăr, Itic e Ithac, Ithac e Isac şi Isac e Aizic. O seca plînsul. Noră-mea, după obiceiul ei, a leşinat. Nu-i cu putinţă, strigau amîndouă. Singurul copil la părinţi, unicul băiat! A recrutat de trei ori, are două bilete albe... Şi-acum s-o ia de la început?

Trebuia să fac ceva. Hai, mi-am zis, la Iehupeţ, să văd ce spune un avocat. L-am luat cu mine şi pe băiat, să-ntreb şi un profesor dacă-i bun ori nu (de soldăţie, că altfel nu-i de lepădat). Numai după ce m-oi dumiri cu un avocat şi cu un profesor, mi-am zis, o să pot şi eu dormi liniştit şi-am să uit de recrutare. Cu ce crezi că m-am ales pînă la urmă? Nici avocaţii şi nici profesorii nu prea ştiu pe ce lume trăiesc. Ce spune unul se bate în cap cu ce zice altul. Curată babilonie!

Primul avocat era un grăsan, cu o chelie pe toată căpăţîna, de te puteai oglindi în ea. Era atîta de deştept, că n-a putut pricepe în nici un chip cine-i Alter, şi cine-i Itic, şi cine-i Avram-Ithac, şi cine-a fost Aizic. I-am mai spus o dată şi încă o dată că Alter, Itic şi Avram Ithac sînt una şi aceeaşi persoană — şi că Aizic a răsturnat peste el samovarul, de unde i s-a tras şi moartea, pe vremea cînd stăteam la Vorotilevka. La urmă, ce crezi că m-a-ntrebat?

— Stai puţin, care dintre ei e mai mare: Itic sau Alter sau Avram-Ithac?

— Na-ţi-o bună că ţi-am dres-o, zic. V-am spus de cincisprezece ori pîn-acum că Itic şi Avram-Ithac şi Alter sînt una şi aceeaşi persoană, că numele adevărat este Itic sau Avram-Ithac, dar că pe băiat îl strigă şi Alter, că aşa l-a alintat maică-sa — iar Aizic e cel care a răsturnat samovarul, zic, încă pe vremea cînd locuiam la Vorotilevka.

— Atunci, zice avocatul, în ce an a fost chemat la recrutare Avram-Alter, adică, pardon, Ithac-Aizic?

— N-aţi priceput nimic, zic. Aţi făcut din borş găluşte şi din găluşte borş. V-am lămurit doar (aici, din enervare, am cam încurcat-o şi eu) că Iţhac şi Avram-Iţhac şi Aizic şi Alter sînt unul şi acelaşi. Un singur om!...

— Mai domol, zice el, ce-s strigătele astea?

Ai auzit? Învălmăşise totul şi mai făcea pe supăratul.

L-am dat naibii şi m-am dus la alt avocat, unul cu mintea ascuţită, chiar prea ascuţită. Şi-a frecat fruntea, a deschis nişte cărţoaie, a scotocit prin legi şi a găsit o dezlegare: cum că, pe baza articolului cutare, comisia din Mezerici nu trebuia să-l înscrie pe băiat în controalele ei, dar, dacă tot l-a înscris, s-ar fi cuvenit ca după aceea să-l şteargă. Şi mai este o lege, zicea el, care cere comisiei care l-a înscris, dar nu l-a scos apoi din scripte, să comunice comisiei care l-a scos... Şi mai este o lege prin care comisia care nu l-a scos... şi uite aşa pînă m-a zăpăcit de tot.

Ce să fi făcut? M-am dus la un al treilea avocat şi am nimerit tot la un încurcă-lume, un tinerel care abia terminase Dreptul. Nu zic, era tare binevoitor şi vocea îi suna ca un clopoţel: ţiling, ţiling... Abia învăţa să vorbească şi-i plăcea mult să se audă. S-a-nflăcărat şi mi-a ţinut o cuvîntare lungă şi încîlcită, că am fost nevoit să-l opresc: „Foarte bine, zic, aveţi toată dreptatea. Dar la ce-mi foloseşte că mă căinaţi? Mai degrabă daţi-mi un sfat: ce fac cu băiatul meu, că-l cheamă iar la recrutare..."

Ce mai încolo-ncoace, am căutat un al patrulea avocat, unul adevărat, cu greutate, din şcoala veche, în stare să intre în miezul lucrurilor. I-am istorisit toată povestea, de la „a" la „z". M-a ascultat cu ochii închişi tot timpul şi la urmă mi-a zis:

— Gata? Ai terminat? Du-te, omule, acasă şi vezi-ţi de treburi. E-un fleac. O să ai de plătit o amendă de vreo trei sute de ruble.

— Asta-i tot? zic. Ehei, dac-ar fi vorba numai de o amendă de trei sute de ruble! Dar mi-e teamă că fecioru-meu...

— Care fecior? face el.

— Nu v-am spus? Alter, adică Iţic.

— Ce-are a face asta cu Iţic?

— Cum n-are a face? zic. Dacă-l bagă iarăşi la comisie?

— Dar spui că are un bilet alb, de lăsare la vatră...

— Are, zic, chiar două bilete albe.

— Şi-atunci ce mai vrei?

— Ce să vreau? Nu vreau nimic. Mi-e frică numai de un lucru: ei îl caută acum pe Aizic, dar Aizic nu există. Şi, fiindcă Alter, adică Iţic, e trecut ca Avram-Iţhac, iar Iţhac, cum mi s-a spus la comunitate, e totuna cu Isac şi Isac e totuna cu Aizic, s-ar putea pretinde că Iţic, adică Avram-Iţhac, pe care-l strigăm şi Alter, este de fapt Aizic...

— Ei şi ce? face dînsul. Dimpotrivă, e mai bine. Dacă Iţic e Aizic, n-o să mai plăteşti amenda. Are, cum spui, bilet alb.

— Are două bilete albe, zic. Dar sînt ale lui Iţic, nu ale lui Aizic...

— Dar abia mi-ai spus că Iţic e Aizic.

— Cine-a spus, zic, că Iţic e Aizic?

— Chiar dumneata ai spus-o adineauri, face avocatul.

— Eu am spus-o? Cum aş putea, zic, să spun aşa ceva, cînd Iţic e de fapt Alter, iar Aizic e cel care a răsturnat samovarul pe vremea cînd stăteam la Vorotilevka?

Avocatul a făcut ochi mari, s-a aprins la faţă şi s-a răstit la mine:

— Ia cară-te de aici, pisălogule, că mi-ai făcut capul calendar!

Ai auzit? „Pisălogule!" După ce nu înţelege nimic, mă mai şi batjocoreşte: pisălogule!!!

Să nu fii bun !

— Cumsecădenia e o prostie! face către mine un evreu impozant, cu un neg mare pe nas, şi-mi cere o ţigară. Ascultă-mă pe mine: să nu fii niciodată bun. Uite, eu, din pricina firii mele blajine şi darnice, mi-am nenorocit casa — şi asta nu o singură dată, ci de două ori! Merită să auzi ce-am păţit.

După ce m-a pedepsit lăsîndu-mă fără copii, Dumnezeu s-a-ndurat de mine şi m-a ajutat să fac o mare pomană, dîndu-mi în grijă o orfană şi un orfan. I-am luat la mine, i-am crescut şi am făcut oameni din ei. Acum mi-o plătesc aruncînd cu pietre în mine.

Mai întîi să-ţi povestesc despre orfană, cum de-a ajuns pe seama mea. Nevastă-mea a avut o soră, mai tînără decît ea, Perl o chema. Era o fată frumoasă, ca şi soră-sa, adică nevastă-mea, care-i şi acum o femeie arătoasă. Tocmai pentru că erau tare frumoase, mulţi le-au cerut mîna şi le-ar fi îmbrăcat în aur. Dar stai să vezi...

Cînd s-a măritat cumnată-mea, lumea spunea că a nimerit-o straşnic, cum se întîmplă numai o dată la o sută de ani. Luase un băiat dintr-o familie înstărită: avea un bunic cu bani, un tată cu avere şi un unchi holtei, bine căpuşit şi el. Îl aştepta, aşadar, o moştenire grasă. O adevărată fericire. Pe deasupra era şi drăguţ, fără ifose, pus pe glume. Dar ce să vezi? Îl rodea un năravi. Să mă ierte acolo unde-i acum, în lumea celor drepţi, că-l pomenesc. Îi plăcea la nebunie

jocul de cărți. Pentru un joc de cărți, n-ar fi pregetat să lase totul baltă: și-ar fi dat și sufletul. La început se mulțumea cu un „66", cu un „stos", cu un „tabinet", în serile lungi de iarnă. Pe urmă s-a înhăitat cu tot soiul de neisprăviți, de golani, de paraziți. Cine apucă pe calea asta nu mai știe ce-i rușinea, uită de familie, de rugăciune, de ziua de sîmbătă, nu mai vrea să știe că-i evreu. Perl, nevastă-sa, femeie cu inimă curată și temătoare de Dumnezeu, suferea cumplit de pe urma apucăturilor lui. Zăcea zi și noapte cu fața înfundată în pernă și-și plîngea nenorocul. Pînă s-a-mbolnăvit. O vreme, a mers cum a mers. Pe urmă boala s-a agravat și într-o zi a doborît-o. S-a prăpădit Perl. Dar stai să vezi...

Perl avusese o fetiță, de vreo șase-șapte ani. Lui taică-său puțin îi păsa de copil. Se aciuise pe undeva, la Odesa, și se spunea că făcuse praf, la cărți, și banii lui, și banii lui taică-său, și moștenirea lăsată de bunicu-său. Ajunsese o zdreanță de om. Se zvonea că făcuse și închisoare. S-a pripășit după aceea pe undeva, a căpătat o boală rușinoasă și a fost înmormîntat ca un cerșetor. Asta s-a ales, în două vorbe, din Perl și bărbatul ei. Nenorocita de orfană, Reizl o cheamă, a rămas la noi. Să crească și în casa noastră un copil, mi-am zis. Dar am greșit, am fost prea bun cu ea. Altul în locul meu ar fi trimis-o la bucătărie, ar fi pus-o la curățenie, să aprindă samovarul, să facă și cîte un drum prin oraș sau alte treburi din astea. Eu, însă, am ținut-o ca pe propriul meu copil. Purta rochii și pantofi ca ai nevestei mele. Mînca ceea ce mîncam și noi, la masa noastră. Dar stai să vezi...

Mai tîrziu, i-am tocmit un dascăl, s-o învețe a scrie. Ce-i drept e drept: avea darurile ei; era deșteaptă, bună, cuviincioasă și tare frumușică. O iubeam de parc-ar fi fost carne din carnea noastră. Copiii, știi bine, cresc văzînd cu ochii și te trezești, deodată, c-a venit vremea să-i căsătorești. Parc-o și vedeam mireasă pe nepoată-mea: o mîndrețe de mireasă, un trandafir. Nevastă-mea îi pregătise cu timpul o mică zestre: ceva lenjerie, cearșafuri, fețe de pernă. Aveam de gînd să-i dau și niște bănuți. Și s-au ivit pețitorii. Dar ce i se poate propune unei orfane? Pe lîngă asta, taică-său fusese, Dumnezeu să mă ierte, un om pătat, iar de la mine nu erau de

aşteptat mii de ruble, chiar dacă sînt un negustor cu avere. Nu putea visa un mire bogat. Îi trebuia un băiat de seama ei, care să-i pună o pîine pe masă, vreun meseriaş bunăoară. Dar ea — să n-audă. Îmi era, totuşi, rudă, nepoată de-a nevestei mele. Nu-mi dădea pace gîndul că trebuie s-o mărit. Şi mi-a trimis Dumnezeu un tînăr de vreo douăzeci de ani şi ceva, funcţionar comercial, care cîştiga binişor, ba avea şi ceva bani puşi deoparte. Am stat de vorbă cu el: da, fata îi plăcea. Cînd să discut cu ea — nu şi nu! M-am lovit de un zid: nu-l vrea, nu-l vrea, nu-l vrea! „Cine crezi c-o să te ia? Nepotul baronului Hirş?" Nu mi-a mai răspuns. Se uita în jos şi tăcea. Dar stai să vezi...

Opresc aici povestea asta, ca să-ţi spun o altă poveste. De fapt, se leagă între ele, pînă la urmă sînt una şi aceeaşi poveste. Am avut şi eu un frate, Moişe-Herşl îl chema. Şi i-a fost dat un sfîrşit cumplit. S-a dus într-o vineri dimineaţă la baia cu aburi şi, la un moment dat, încins cum era, a vrut să se răcorească. A pus mîna pe o găleată cu apă şi şi-a turnat-o peste cap. Dar găleata nu era plină cu apă rece; de-abia o umpluse băieşul cu apă clocotită. Frate-meu s-a opărit de sus şi pînă jos. După opt zile de chinuri şi-a dat sufletul. Nevasta i-a rămas cu un băieţel de şase ani, Peisi îl chemă. N-a trecut nici o jumătate de an şi văduva a început să dea semne că vrea să se recăsătorească. M-a fript la inimă, pentru că mă gîndeam la băiat. Şi-atunci, i-am spus: „Dacă vrei să te măriţi, dă-mi mie băiatul". Mai întîi, a făcut fasoane: nu voia, chipurile, să audă de aşa ceva. Dar, în scurtă vreme, mi-a adus băiatul. A plecat pe urmă în Polonia, s-a remăritat şi se zice că n-o duce rău. Dar stai să vezi...

Prin urmare, Dumnezeu m-a binecuvîntat şi cu un fecior. Zic „un fecior", pentru că l-am înfiat, cu acte în regulă. Un băiat minunat. Nu pentru că mi-e nepot de frate. Mă poţi crede pe cuvînt. N-am să spun că în toată lumea, dar, sigur, în oraşul meu şi în multe alte oraşe ori gubernii nu mai dai de unul ca dînsul. E neîntrecut în toate: la învăţătură, la scris, la socotit... Vorbeşte franţuzeşte şi cîntă la vioară. Şi-apoi, nu-i fie de deochi, e înalt şi zvelt, de-ţi ia ochii. Te farmecă atunci cînd vorbeşte... şi... şi... şi... Pe deasupra, l-am înzestrat cu cîteva mii de ruble. Mi-i doar nepot de frate şi l-am şi

înfiat, e ca şi băiatul meu. Pe lîngă asta, slavă Domnului, nu se trage din oameni de rînd. Merita, nu-i aşa?, o mireasă pe măsura lui. I s-au oferit cele mai ispititoare partide din lume. Am avut de unde alege. Nu dai uşor din mînă un băiat ca ăsta. Dar stai să vezi...

Cum spuneam, l-au năpădit cereri în căsătorie de unde vrei şi de unde nu vrei: din Kameneţ, din Ielisavet, din Gomel, din Moghilev, din Berdicev, din Brod. Fete cu dote mari: zece mii de ruble, douăsprezece mii, cincisprezece, optsprezece mii — aveam de unde alege. Ce mi-am zis? N-are rost să-mi însor băiatul undeva la mama dracului. Să-l am lîngă mine. Ce-i în mînă nu-i minciună, vorba ceea. E-n oraşul nostru un bogătaş cu o singură fată; îi dă şi el o zestre de cîteva mii de ruble. Cuminte, la locul ei — de ce să nu-mi placă? Cei doi peţitori de meserie din oraş alergau amîndoi, cu limba scoasă, încoace şi-ncolo — de la mine la tatăl fetei, de la tatăl fetei la mine. Peţitorii vînează un ban, au şi ei fete de măritat — şi nu mai sînt prea tinerele... Dar stai să vezi...

Am pus la cale o „vedere". Astăzi nu mai e ca odinioară. Atunci, părinţii se înţelegeau între ei, după care veneau acasă şi-şi vesteau copiii: te-am logodit, să fie într-un ceas bun! Acum e altă modă. Fata şi băiatul trebuie mai întîi să se „vadă" şi să se placă. Ba se-ntîmplă să se-ntîlnească şi fără ştirea părinţilor... Aşa că l-am întrebat pe Peisi: „Ce zici? Vrei să vezi fata?" S-a făcut roşu la faţă şi n-a scos un cuvînt. „Tăcerea e şi ea un răspuns", i-am zis. S-a-nroşit şi mai tare. Am crezut că-i e ruşine să spună „da". A rămas să vizităm noi mai întîi familia fetei; pe urmă vor veni ei la noi. Mă şi vedeam gustînd tot felul de bunătăţi. Dar stai să vezi...

Într-o dimineaţă, de-abia mă dădusem jos din pat, mi s-a predat o scrisoare. O aduse un cărăuş. Desfac scrisoarea, încep să citesc — şi mi s-a făcut negru înaintea ochilor. Era de la Peisi, băiatul meu, că doar îl înfiasem. Să nu mă supăr, îmi scria, că a plecat împreună cu Reizl, nepoata noastră, fără a ne anunţa dinainte. Gîndul lor este să se căsătorească. Mai spunea că n-are nici un rost să-i caut, c-au ajuns departe, departe... Auzi vorbe?... După cununie, adăuga, se vor întoarce cu ajutorul lui Dumnezeu acasă... Am înlemnit.

Nevastă-mea a leşinat de trei ori. Se simţea vinovată, cel puţin aşa am crezut eu: Reizl era doar nepoata ei, nu a mea. I-am şi zis: „Ai crescut un şarpe la sînul tău!“ Tot năduful mi l-am vărsat asupra ei, cum i se şi cuvenea. Dar stai să vezi...

Furia creştea în mine. Cum adică? Iei în casă un copil străin, o orfană săracă, fără cămaşă pe ea, o hrăneşti, o îngrijeşti, vrei s-o faci fericită — iar dînsa, drept mulţumire, îţi ademeneşte nepotul şi fuge cu el. Îmi venea să urlu, să-mi smulg părul din cap, simţeam că-nnebunesc. După cîteva ceasuri, m-am mai liniştit şi mi-am zis: trebuie să fac ceva! Poate dau de ei. Primul meu drum a fost la poliţie, cu un plocon pentru şef. I-am povestit că a stat la mine o nepoată, o poamă bună, care m-a furat, mi-a amăgit şi băiatul şi a fugit cu el nu ştiu unde. Fără să-mi pese de bani, am trimis telegrame peste tot, în oraşele şi orăşelele din împrejurimi. Şi Dumnezeu m-a ajutat. I-au prins. Unde crezi? Nu departe de noi, într-un tîrguşor. Buun!

M-am urcat îndată cu poliţaiul într-o trăsură şi hai acolo. Am tremurat pe tot drumul. Nu cumva să se cunune pînă ajungem noi — şi-atunci ce mă fac? Vorba ceea, rămîn cu buzele umflate. Slavă Domnului, n-a fost aşa. Dar, altă nenorocire! Declarasem la poliţie că m-au furat, aşa că, pînă una-alta, i-au arestat. Am început să mă bîlbîi: nu, de furat m-a furat numai ea, nepoată-mea; el, fiu-meu, că doar îl adoptasem cu acte în regulă, era nevinovat. Am cerut să-i dea drumul — şi ştii ce-a spus dînsul? „Dacă-i vorba de furat, atunci am furat amîndoi.“ Auzi, domnule? Ea, ticăloasa aceea, l-a învăţat să vorbească aşa. Căţeaua dracului!... Ei, te întreb din nou: e cazul să fii mărinimos, să te milostiveşti de o orfană săracă? Ce s-o lungesc? M-a costat sînge pînă i-am scos. De dragul lui, am iertat-o şi pe dînsa — şi ne-am întors acasă. Dar stai să vezi...

Bineînţeles, nepoatei i-am făcut vînt. Am dat-o în gazdă într-un sat, la un neam de-al meu, un om din topor, Moişe-Meier îl cheamă, iar pe băiat l-am luat la dăscălit:

— Cum vine asta? Te-am adus la mine, te-am înfiat, ţi-am pregătit cîteva mii de ruble pentru însurătoare, te-am făcut moştenitorul meu— şi uite în ce scandal m-ai băgat.

Ştii ce mi-a răspuns?

— Şi ca-i nepoata voastră, cum vă sînt eu nepot. Care-i deosebirea?

— Te compari cu ea? îi zic.Taică-tău mi-a fost frate şi era un om de treabă, iar al ei era, Dumnezeu să mă ierte, o puşlama, un cartofor.

Vorbele mele au scos-o din sărite pe nevastă-mea. Cică n-am voie să răscolesc trecutul. Soră-sa şi bărbatul ei sînt de mult morţi. Să-i las în pace. Auzi, domnule?

De-abia m-am înfuriat.

— A fost, totuşi, un nemernic.

Nevastă-mea, ca de obicei, a leşinat. Poftim, să nu poţi scoate o vorbă în casa ta! Dar stai să vezi...

Nu-mi mai luam ochii de pe băiat. Eram atent la tot ce face, ca nu cumva să repete isprava. El se arăta ascultător, cuminte ca un miculşel. A tăcut şi cînd i-am spus că vreau să-l logodesc. Îi găsisem o fată nu prea-prea, dar oricum... Viitorul cuscru avea o bună reputaţie, zestrea nu era de lepădat— şi aşa mai departe... Asta-mi doream. Pluteam în al şaptelea cer. Buun! Dar ai răbdare, să vezi ce s-a mai întîmplat.

Vin odată acasă la prînz, mă spăl pe mîini, mă aşez la masă, binecuvîntez pîinea — şi cînd mă uit: unde-i Peisi? O întreb pe nevastă-mea: „Unde-i Peisi?" „Nu ştiu", îmi răspunde. Mi-a trecut îndată prin cap: iar şi-o fi luat tălpăşiţa? Am mîncat şi am tras o fugă prin oraş. Întreb pe unul, pe altul... nimeni nu-l văzuse. Am trimis un om la Moişe-Meier, rubedenia mea de la ţară, să afle ce-i cu Reizl. Moişe-Meier mi-a răspuns printr-un bilețel că fata plecase cu o zi înainte la oraş, să se roage la mormîntul maică-sii. Îţi dai seama, m-au apucat năbădăile şi iar mi-am vărsat focul pe nevastă-mea, că doar ea-i vinovată de toate nenorocirile. Dar stai să vezi...

Am alergat din nou la poliţie, am dat iarăşi telegrame şi am trimis oameni peste tot, am aruncat iar cu parale. Degeaba! Parcă-i înghiţise pămîntul. Turbam, nu altceva, doar om sînt. Au trecut aşa trei săptămîni. Eu, în pragul nebuniei. Deodată, primesc o scrisoare

cu felicitări. Să fie într-un ceas bun!... Se cununaseră şi nu le mai era frică de mine. Să nu mai umblu cu scorneli pe seama lor. S-au iubit din copilărie şi, slavă Domnului, li s-a împlinit visul. Auzi, domnule?... Din ce vor'trăi? Să nu le port de grijă: el se pregăteşte să intre la universitate, la medicină, iar dînsa o să se facă moaşă. Deocamdată, dau amîndoi meditaţii şi, cu ajutorul Celui-de-sus, cîştigă pînă la cincisprezece ruble pe lună; chiria îi costă şase ruble şi jumătate, opt plătesc pentru masă, de celelalte o să se-ngrijească Dumnezeu. Auzi, domnule?

Ce mi-am zis? Las' c-or să se-ntindă ei de foame şi tot la mine or s-ajungă. O să-i învăţ cu minte. „Uite, îi zic nevesti-mii, ce-nseamnă sămînţă rea! Dintr-un tată stricat nu putea ieşi decît ce-a ieşit." Şi-am mai început-o cu multe vorbe din astea. Nu mi-a răspuns nimic. „Înainte, zic, leşinai cînd pomeneam de cumnăţelul tău. Acum de ce nu mai leşini?" Ea, tot mută. „Ştiu, îi zic, că ţii cu dînşii. V-aţi înţeles între voi. Tu porţi toată vina." Nici la asta nu mi-a răspuns. Ce? Să-mi fi zis că am dreptate? Că bunătatea mea a fost călcată în picioare? Dar stai să vezi...

A trecut un an. Ne scriau din cînd în cînd, dar n-au cerut niciodată bani. Şi într-o zi ne-am trezit din nou cu felicitări. Li se născuse un băieţel şi ne invitau la ceremonia tăierii împrejur. Îi zic nevesti-mii: „Să fie într-un ceas bun! Bucură-te! Or să-i dea numele drăguţului tău de cumnăţel". N-a scos o vorbă. S-a făcut numai albă la faţă. Pe urmă, s-a-mbrăcat şi a plecat de-acasă. Se-ntoarce ea repede, mi-am zis. Am aşteptat-o un ceas, două, au mai trecut două ceasuri şi s-a-nnoptat. Ea — nu-i şi nu-i! Ştii ce mi-a făcut? S-a dus la copii şi de atunci, sînt aproape doi ani, nu s-a mai întors acasă şi nici nu are de gînd să se-ntoarcă. Mai întîi, am crezut c-o să-mi scrie. Văzînd că nu-mi scrie dînsa, i-am scris eu: „Se poate? Ce-o să zică lumea?" Mi-a răspuns că nu vrea să ştie de altă lume decît de copiii ei. Că nepoţelul — i-au dat numele după frate-meu, Herşl — e pentru ea mai scump decît o mie de lumi. Că un Herşele ca al lor nu găseşti de-ai umbla de la un capăt la altul al pămîntului. Şi că-mi doreşte să fiu fericit pînă la adînci bătrîneţe, dar fără dînsa. Auzi, domnule?

I-am scris mereu şi de fiecare dată cît se poate de tăios: nu vor căpăta niciodată bani de la mine. Mi-a răspuns că n-au nevoie de banii mei. I-am scris din nou că-i voi dezmoşteni pe toţi şi c-o să-mi las averea altora. Ştii ce mi-a răspuns? Că n-are nici o pretenţie. Auzi, domnule? Că e foarte mulţumită de traiul ei alături de copii, fiindcă Peisi a intrat la universitate, iar Reizl e aproape moaşă. Cîştigă amîndoi vreo şaptezeci de ruble pe lună. Cît despre dezmoştenire, zice, n-am decît să dau de îndată oricui vreau întreaga avere, fie chiar şi unei biserici. Auzi, domnule? Şi-ncheia zicînd că-s nebun de-a binelea, că m-am făcut de rîs în ochii tuturor. „Băiatul fratelui tău a luat-o de nevată pe fata surorii mele. De ce-ar fi asta o nenorocire, prost îndărătnic ce eşti?" Auzi, domnule? „De-ai fi aici şi ai arunca o privire asupra lui Herşele şi ai vedea cum arată cu degetul spre portretul tău zicînd «deadea»*, ţi-ai trage singur trei palme"... Aşa-mi scria dumneaei. Dar stai să vezi...

Trebuie să fiu mai tare ca fierul. Inima mi se strînge cînd vin acasă şi mă învîrt singur între patru pereţi. Îmi zic: ce viaţă mai e şi asta? De ce mi se cuvine o asemenea bătrîneţe? De ce să-mi închei zilele singur ca un cîine? De ce, de ce şi iar de ce? Pentru bunătatea mea? Pentru că mi-a fost milă de ei şi m-am jertfit pentru dînşii?... Vorbesc cu dumneata şi mă podidesc lacrimile de necaz. Iartă-mă. S-o ştii de la mine: cumsecădenia e o mare prostie! Să nu fii niciodată bun! Cu nimeni!

---

* „Nenea"- în l.rusă.

Rămăşagul

— Pentru că aţi adus vorba de focurile care mistuie casele atîtor oameni, cu v-aş spune o istorie hazlie despre un bogătaş care i-a ajutat pe nişte sinistraţi cu o sumă frumuşică, deşi era un mare cărpănos, un hapsîn nemaipomenit, care nu a dat la viaţa lui o para vreunui nevoiaş.

Aşa mi-a vorbit în vagon un călător aşezat în faţa mea, într-o dimineaţă, după ce îmbucase ceva. Îşi aprinsese o ţigară şi mi-a dat şi mie una. Era limpede că povestea pe care călătorul din faţa mea voia să mi-o spună îi făcea plăcere, foarte mare plăcere. Dovadă, încă înainte de a-ncepe să istorisească, a izbucnit în rîs. Şi a rîs cu atîta poftă, că, la un moment dat, s-a-necat. Pe un om care hohoteşte aşa, e bine să-l laşi în pace pînă se linişteşte, altfel din povestea lui nu se va alege nimic.

Cînd s-a potolit, călătorul din faţa mea şi-a dres glasul şi i-a dat drumul precum urmează:

— V-am înfăţişat pînă acum destui inşi din tîrgul meu. Dar mai e unul pe care s-ar cuveni să-l ştiţi. Îl cheamă Ioil Taşker. De l-aţi vedea, n-aţi da pe el nici două parale. Mic, uscat, prăpădit, cu o bărbuţă rară, cu mers repezit. Umblă îmbrăcat ca vai de lume, deşi-i om cuprins. Ce spun „om cuprins"? E un mare bogătaş, un milionar. La drept vorbind, vă daţi seama, nu i-am numărat milioanele. S-ar putea să aibă un milion, după cum, tot aşa de bine, s-ar putea să-i

lipsească mult pînă la o jumătate de milion. Dar, oricît ar avea, e păcat de bănetul lui. Pentru că omul ăsta e o jigodie. Mai uşor ţi-ar fi să muţi din loc un munte, decît să-i smulgi lui o pomană. Printre cerşetorii de la noi, nici unul nu ţine minte să fi căpătat de la dînsul măcar o coajă de pîine. Tot tîrgul îl ştie. De aceea, ne-am făcut un obicei: cînd vreun pomanagiu se arată nemulţumit de obolul primit, i se spune: „Du-te la Ioil Taşker şi-o să-ţi dea mai mult". Din soiul ăsta de bogătaşi face el parte. Dar să nu vă-nchipuiţi că-i pus numai pe rele. Se trage dintr-o familie cumsecade şi se descurcă bine în cărţile sfinte. E, în felul lui, un om cinstit. Nu caută nimănui nod în papură, dar cere să fie lăsat şi el în pace. Ce-i al meu e-al meu, ce e-al tău e-al tău. Ce treburi învîrte? E cămătar, proprietar de case şi face afaceri cu moşierii din ţinut. N-are niciodată astîmpăr, e mereu pe drumuri, nu mănîncă, nu doarme, nu-şi îngăduie să plătească un slujbaş, totdeauna-i singur cuc, fără copii, făr-un suflet lîngă el. De fapt, a avut copii, dar, după ce i s-a stins nevasta, şi-au luat lumea-n cap. Se zice că sînt în America. Unii cred că nevastă-sa a murit de foame. S-ar putea să fie o minciună, dar cine ştie dacă n-o fi adevărat? Pentru că s-a mai însurat o dată şi a dat divorţ după numai două săptămîni. Ia ghiciţi de ce! Din pricina unei căni cu lapte. Ha-ha-ha, vă rog să mă credeţi. Şi-a prins femeia bînd lapte şi atîta i-a trebuit: „Una din două — i-a spus: dacă bei lapte pentru că suferi de plămîni, n-am nevoie de tine; dacă bei lapte, aşa, de florile mărului, înseamnă că eşti risipitoare"...

Nu există om care să aibă numai cusururi. Ioil Taşker e credincios. Asta ar fi partea lui frumoasă, dacă n-ar întrece măsura. Da, e din cale-afară de habotnic şi vrea ca toată lumea să fie ca dînsul. Nu înghite să te vadă cu creştetul descoperit*, se-nfurie pe femeile tinere care nu poartă peruci*, se ia la harţă cu părinţii care-şi trimit copiii la gimnaziu* — şi alte chestii din astea.

---

* Acoperirea capului este o normă de cult pentru bărbaţii evrei (v. şi nota *, p.21); în familiile evreieşti foarte evlavioase, femeile îşi tund părul şi poartă peruci; de asemenea, odinioară, se manifesta o anumită reticenţă faţă de învăţămîntul laic; prescripţiile cultului mozaic interzic fumatul în zi de sîmbătă şi în alte zile de sărbătoare.

Dumnezeu pesemne a făcut ca în curtea lui Ioil Taşker să stea cu chirie un avocat, din cei de pe vremuri, cît jălbar, cît apărător, şi ăstuia să nu-i prea pese de regulile sfinte. Nu poartă pălărie, îşi rade barba, fumează în zi de sîmbătă, face totul pe dos, ai spune că înadins. Îl cheamă Kompanievici. E înalt, lat în umeri, puţin adus de spate, cu obrajii lăsaţi şi ochii drăceşti. Nu-i zurbagiu, de obicei tace. Un individ ascuns. De trăit, trăieşte mai mult din jocul de cărţi decît din avocatură. Se strîng la el toţi dezmăţaţii cărora le sînt pe plac jocurile de cărţi, salamul* şi alte lucruri de soiul ăsta.

Aşadar, Ioil Taşker are un vecin care-i departe de a fi un înger. Ei şi? Doar nu trebuie să se-nsoare cu dînsul. Cu toate astea, el — de Ioil Taşker vorbesc — nu are linişte din pricina lui Kompanievici. De ce se aprinde în casa lui samovarul în zi de sîmbătă**? De ce se găteşte de Tişa-Beav***? De ce, cînd îşi ia veselă nouă pentru Pesah, nu trece mai întîi cu ea pe la baia comunităţii****? Păcate peste păcate! E foc pe Kompanievici, îl încondeiază faţă de toţi, în gura mare, cu vorbe cumplite: „Ce neruşinat, ce nelegiuit, oameni buni! Stă în coasta mea şi aprinde samovarul în zi de sîmbătă!" Auzind asta, în sîmbăta următoare Kompanievici a pus să se aprindă două samovare. Pe Ioil Taşker, să-l lovească damblaua, nu altceva... Dacă-i aşa, scoate-l, omule, din casă, şi ai scăpat de necaz. Dar lui Ioil Taşker nu-i venea să-l alunge pe Kompanievici. „Îşi plăteşte chiria la timp, nu-mi face greutăţi", zicea el. Ha-ha-ha...

După aceşti doi inşi, să vă fac cunoştinţă cu un al treilea. I se zice Froike-Obrăznicătură. E şi el o figură — şi joacă un rol în povestea pe care v-o spun. În fapt, de la el se trage totul. E un tînăr

---

* Preparat care de obicei nu respectă regulile alimentare rituale evreieşti (kaşer).

** Potrivit prescripţiilor de cult, evreilor le e interzis să umble cu focul în zi de sîmbătă şi de unele sărbători.

*** În ziua a noua a lunii ebraice Av (Tişa-Beav) — cînd se comemorează distrugerea primului templu de la Ierusalim (de către armatele lui Nabucodonosor, 586 î. de H.) şi a celui de-al doilea templu (de către armatele romane conduse de Titus, viitorul împărat, 70 d. H.) — evreii religioşi ţin post negru.

**** De Pesah (v. nota **, p.21), în casele evreieşti riguroase în ce priveşte respectarea tradiţiei se folosesc oale, veselă şi tacîmuri anume, care, după cumpărare, trebuie spălate la baia rituală a comunităţii evreieşti

oarecum aparte. Cum să zic? Pe jumătate evlavios şi pe jumătate cretic. E-mbrăcat într-un caftan lung, dar capul şi-l acoperă cu o pălărie modernă; poartă cămaşă albă şi cravată roşie, dar la brîu îi iese afară un ciucure al pieptarului în patru colţuri*. Tîrgul bănuieşte că ar avea legături cu o femeie măritată; mă rog, e un zvon... Dar la sinagogă e printre primii. Într-un cuvînt, face parte din tagma celor care-l păcălesc pe Dumnezeu. Ca meseric, e zaraf, schimbă bani, mijloceşte împrumuturi. Îi trec prin mîini parale cu ghiotura.

În nimeni nu avea Taşker încredere ca-n Froike ăsta. Îndeobşte, cînd i se cerea un împrumut, se lăsa tare greu. Dar cînd îl îndemna Froike, nu pregeta nici o clipă. Credeţi poate că Froike e o-ntruchipare a cinstei? N-aş zice. E deştept, trecut prin multe, al dracului de şiret şi, vă daţi seama, de-o mare obrăznicie. Nu degeaba i se spune Froike-Obrăznicătură, cînd, de fapt, ha-ha-ha, îl cheamă Efraim Kaţ.

Acum îi ştiţi pe toţi trei. Să vă spun şi ce s-a-ntîmplat cu dînşii. Într-una din verile trecute, a bîntuit o secetă nemiloasă şi au izbucnit focuri peste tot. A ars şi un tîrg întreg de pe la noi, Drajna, Dumnezeu să vă ferească de o pacoste ca asta! Ne-am trezit îndată cu scrisori, depeşe, cu rugăminţi şi lacrimi, să le trimitem ajutoare, cît ne stă în putinţă şi cît mai repede, pentru că nu-i om în tîrg care să fi rămas sub un acoperiş şi toţi se usucă de foame. Poţi rămîne nesimţitor la atîta jale? Ne-am sucit, ne-am învîrtit şi s-a hotărît alcătuirea unei delegaţii care să strîngă ofrande în tîrg. În afară de mine, au intrat în delegaţie vreo doi-trei gospodari din cei mai răsăriţi; nu putea lipsi nici Froike-Obrăznicătură, pentru că, vă daţi seama, în treburi din astea îţi trebuie şi unul care trece prin ziduri... Am luat o basma şi am pornit să strîngem bani. Unde mergem mai întîi? Firește, la bogătaşi. Aşa am ajuns şi la Ioil Taşker. „Bună dimineaţa, reb Ioil." „Bună să vă fie inima. Intraţi, luaţi loc. Ce vă aduce la mine?" Foarte frumos, nici nu se putea mai frumos. Taşker ştie să se poarte cînd i se bate în uşă. Se arată bucuros de oaspeţi, îţi

---

* Piesă vestimentară purtată sub cămaşă de evreii religioşi; la cele patru colţuri sînt prinşi ciucuri de lînă (expresie a respectului pentru un comandament biblic).

dă un scaun şi stă de vorbă cuviincios cu tine cîtă vreme nu pomeneşti de bani. Dacă rosteşti cuvîntul „bani", faţa lui îşi schimbă deodată culoarea, un ochi i se închide şi obrazul stîng, fereşte-ne Doamne de aşa ceva, i se strîmbă, de parc-ar fi damblagit. Te apucă atunci mila de el. Ăsta-i Ioil Taşker!

Aşadar, delegaţia s-a-nfiinţat la dînsul. „Bună dimineaţa, reb Ioil" şi aşa mai departe. Cînd i s-a spus că e vorba de o binefacere, ştiţi ce a urmat: i s-a-nchis un ochi şi chipul i s-a strîmbat. „O binefacere? De unde şi pînă unde, aşa, deodată, o binefacere?" Cine să-i răspundă cum i se cuvenea, dacă nu Froike-Obrăznicătură? „Da, reb Ioil, o binefacere, trebuie să ajutăm nişte oameni nenorociţi, poate c-ai auzit că un oraş întreg a ars, să ne păzească Dumnezeu de o năpastă ca asta! Drajna..." „Aoleu, a ars Drajna? Am băgat acolo mulţi bani într-o afacere. Praful s-o fi ales din ei!"

Froike s-a grăbit să-l liniştească, spunîndu-i că tovarăşii lui de afaceri n-au păţit nimic. Dar degeaba. Ioil Taşker nu mai voia să asculte. Îşi frîngea mîinile, alerga prin încăpere ca un ieşit din minţi şi striga întruna: „Sînt la pămînt! Sînt la pămînt! Lăsaţi-mă-n pace! S-a zis cu mine!"

Am înţeles că n-are rost să mai rămînem acolo: „Cu bine, reb Ioil". Am sărutat mezuza* şi am ieşit. Dincolo de uşă, Froike-Obrăznicătură izbucni: „Să nu-mi spuneţi mie Efraim Kaţ dacă nu storc de la cîinele ăsta o sută de ruble pentru nenorociţii din Drajna!" „Fugi de-aici, Froike. Aiurezi!" „Ce vă pasă? O să vedeţi că ştiu eu ce spun. Îi storc sutarul! Nu uitaţi cine-i Efraim Kaţ."

Aşa a şi fost. După cîteva zile, bogătaşul nostru a plecat la iarmarocul din Tolcin. În vagon, mare înghesuială: evrei din Tolcin, din Uman, de prin alte părţi — şi, ca de obicei, vorbeau toţi deodată. Ioil Taşker, nevrînd să aibă de-a face cu ei, s-a băgat într-un ungher, a scos o cărţulie despre cele sfinte şi a-nceput să citească din ea cu un singur ochi (era încă o meteahnă de-a lui). Cînd să-ntoarcă o filă, a ridicat puţin capul — şi pe cine a zărit? Pe Kompanievici! Venise

---

* Cutiuţă din metal, lemn sau sticlă, fixată pe uşorul uşilor în casele locuite de evrei religioşi şi care conţine un pergament cu un text biblic.

pesemne după el şi i se aşezase drept în faţă. Ioil Taşker simţi că i se urcă sîngele la cap. Să stea nas în nas cu necredinciosul ăsta? Cum să scape de dînsul, Doamne-Dumnezeule? Putea trece în vagonul de clasa a doua, ar fi fost însă păcat de banii pentru supliment. Dar nici să-i vadă mereu mutra fără barbă şi ochii de diavol n-ar fi fost în stare. Numai o minune dumnezeiască îl putea scoate din impas. Şi minunea a venit: la prima staţie a intrat în vagon... (n-o să ghiciţi cine): Froike-Obrăznicătură în persoană.

Văzîndu-l, Ioil Taşker a răsuflat uşurat. O să aibă cu cine schimba o vorbă şi-o să uite că derbedeul de Kompanievici s-a înţepenit la un pas de el... „Încotro?" „Dar dumneata?" Au trecut apoi la una, la alta, pîn-au ajuns la o chestie pe care Ioil Taşker o avea la inimă: „Copiii de azi, băieţi nerușinaţi, fete desfrînate... Lumea a luat-o razna..." Froike-Obrăznicătură a dezgropat o istorie mai veche despre o nevestică din Uman care a fugit cu un ofiţer. Şi o altă istorie, despre un mire de profesie care s-a-nsurat cam în acelaşi timp cu două fete din oraşe deosebite. Pe urmă, o poveste despre un băiat care n-a vrut să-şi pună filacterele*, ba a şi sărit la taică-său, cînd ăsta l-a luat din scurt... „A sărit la taică-său? La taică-său!?" strigă Ioil Taşker, atît de tare, că-l auzi tot vagonul. Froike spuse din nou, pentru ceilalţi călători, povestea despre nemernicul care-a-ndrăznit să dea în tatăl său...

„He, he! Tinerețul nu mai vrea să se roage lui Dumnezeu, nu se mai atinge de filactere!..." zise Ioil Taşker, mai mînios decît toţi ceilalţi. „Filactere ca filactere — se auzi, parcă răspunzîndu-i, glasul lui Kompanievici, care tăcuse mîlc pînă atunci. — Filacterele poţi să ţi le pui sau să nu ţi le pui. Mai mult mă supără că tinerii noştri nu poartă pieptarul în patru colţuri. Mă rog, filacterele, că le pui sau nu le pui, asta se vede. Dar cine vede că porţi sub cămaşă un pieptar?"

Kompanievici vorbise cu atîta durere, că, de-ar fi căzut un trăsnet ori s-ar fi răsturnat vagonul, Ioil Taşker ar fi fost mai puţin

---

* Două cutiuţe de piele de care sînt fixate cureluşe şi care conţin scurte fragmente biblice; evreii religioşi şi le prind pe frunte şi respectiv pe braţul stîng la rugăciunea de dimineaţă din zilele de lucru.

uluit. Ce nerușinare! Tocmai Kompanievici, lepădătura asta care nu are nimic sfînt, să-i judece pe cei care nu poartă pieptar?! Și-atunci, întorcîndu-se, bineînțeles nu spre Kompanievici, ci spre Froike, spuse: „Ce ai de zis despre lupul ăsta în blană de oaie? He, he! El să cuteze a pomeni de pieptar?!"... Îl aștepta însă a doua mare surpriză: „De ce nu — îi răspunse Froike —, nu-i și dumnealui evreu?".

Asta n-a mai putut îndura Ioil Tașker. Mai întîi, de unde și pînă unde „dumnealui"? E un cuvînt prea frumos pentru Kompanievici. Apoi, ce fel de evreu este el? „Halal evreu! Care aprinde sîmbăta samovarul! Care se ospătează de Tișa-Beav! Căruia nu-i pasă în ce veselă mănîncă de Pesah!" „Și ce dacă? — îi răspunse Froike. — Să nu amestecăm lucrurile, reb Ioil! O fi Kompanievici așa cum spui, dar s-ar putea să poarte pieptar sub cămașă." „Cine? Păgînul ăsta? — strigă furios Tașker. — Pramatia asta? Lighioana asta care-și rîde de Dumnezeu?"

Călătorii tăceau cu toții și-l priveau pe Kompanievici. Tăcea și Froike-Obrăznicătură. Pe neașteptate, fața i se lumină — lui Froike, de el vorbesc — de un gînd. „Am să-ți spun ceva, reb Ioil. Niciodată nu poți ști ce se ascunde într-un suflet de evreu. Uite, dumnealui are ce are cu cei care nu poartă pieptar în patru colțuri. De ce n-aș crede atunci că el își pune pieptar? Ba, aș face și rămășag pe un sutar, pentru ajutorarea sinistraților din Drajna, că are pieptar sub cămașă. Pune și dumneata la bătaie o sută de ruble — și să-l rugăm să-și descheie caftanul și cămașa. Și vom vedea îndată dacă poartă sau nu pieptar..." „Are dreptate, are dreptate!" se auzi în vagon și călătorii începură să șușotească și să scoată chiote vesele. Numai Kompanievici rămînea străin de frămîntarea asta. Tăcea nepăsător, ca și cum nu despre el ar fi fost vorba. Dar Ioil Tașker? El avea parte de chinurile iadului. Nu făcuse de cînd se știa vreun rămășag, fie și pe o para chioară. Și acum, netam-nesam, să se joace cu un întreg sutar? Dar dacă, oricît nu-i de crezut, șnapanul ăsta poartă totuși pieptar? Nu, nu se poate, își dădu singur răspunsul. Kompanievici nu e-n stare decît să ia totul în rîs... Și, prinzînd curaj, Ioil Tașker își desfăcu cingătoarea și scoase o sută de ruble.

Au fost aleşi dintre călători doi oameni cunoscuţi prin cinstea lor şi li s-au încredinţat cele două sute de ruble. Pe urmă, au început să-l roage pe Kompanievici să-şi descheie nasturii la caftan şi la cămaşă. Dar el, nu şi nu! „Ce sînt eu? Un şoltic? Un comediant? Să mă dezbrac aici, ziua-n amiaza mare, în vagon, de faţă cu atîţia oameni?"... Auzind asta, Ioil Taşker se linişti pe deplin. „Ei — făcu el către Froike, umflîndu-se în pene —, cine a avut dreptate? Tu sau eu? Îmi cunosc eu marfa! Uite cine vorbeşte despre pieptarul în patru colţuri! He, he!"

Kompanievici o ţinea însă pe a lui, deşi călătorii îl rugau întruna: „Gîndeşte-te bine. Nu poţi spune nu. Ce fel de inimă ai? E doar vorba de o sută de ruble pentru nenorociţii din Drajna!" „... Pentru nenorociţii din Drajna!" îi îngîna Ioil Taşker, fără a arunca o privire lui Kompanievici. „Au rămas bieţii oameni cu nevestele şi copiii de izbelişte!" adăugau călătorii. „De izbelişte!" îi îngîna iar Ioil Taşker. „Nu uita că Dumnezeu vede totul!" ziceau oamenii. Şi Ioil după ei: „Dumnezeu vede totul!"

Greu, tare greu s-a lăsat Kompanievici înduplecat să-şi descheie veşmintele. Şi ce credeţi că s-a ivit de sub ele? Un pieptar de toată frumuseţea! Larg, din pînză mătăsoasă, cu ciucuri mari din fire de lînă împletite în opt, ha-ha-ha! Un pieptar cum rar găseşti.

Se-nţelege că totul fusese pus la cale de Froike-Obrăznicătură. E adevărat, l-a pierdut de client pe Ioil Taşker. Nu s-a mai putut arăta niciodată în faţa lui. Dar a scos de la dînsul o sută de ruble pentru necăjiţii din Drajna? A scos! Să-nvele minte hapsînul ăsta fără suflet, care n-a dat la viaţa lui nimic de pomană, nici măcar o coajă de pîine, unui om sărman!

Ei, nu-i dat dracului? De Froike vorbesc, firește, că doar el i-a venit de hac cărpănosului de Ioil Taşker...

Fără noroc !

«Vorbiţi de hoţi?» se amestecă în vorbă un personaj îmbrăcat îngrijit, care strîngea în mîini o geantă, semn că trebuia să aibă multă grijă de ea (asta se întîmpla noaptea, într-o sală de aşteptare de clasa a doua; eram trei inşi, furioşi pe un tren local care avea o întîrziere de un ceas şi un sfert, şi vorbeam despre hoţi şi hoţii)... «De hoţi vorbiţi? Îi ştiu foarte bine. În nici o meserie de pe lumea asta nu-s atîţia hoţi ca în branşa mea. Cu briliantele nu te joci. Ispita e atît de mare, că pînă şi clienţii te fură cîteodată. Şi nu atît clienţii, cît clientele. Mai ales cînd avem de-a face cu una pe care n-o ştim, sîntem cu şaptezeci şi şapte de ochi pe ea. Şi nu-i uşor să-l jefuieşti pe un bijutier. Mă pot lăuda că n-am păţit-o niciodată. Dar, dacă-ţi este sortită o mare spaimă... O să vedeţi îndată ce se poate întîmpla.

Eu unul sînt şi nu sînt giuvaergiu, cu toate că mă ocup de giuvaeruri. Să zicem că sînt negustor de bijuterii: umblu de obicei din oraş în oraş, pe la bijutieri, cu marfă luată pe garanţie de la angrosişti. Bineînţeles, dibui cîteodată şi cîte un om cu stare, dornic să bage nişte bani în podoabe de preţ. Îmi iau atunci geanta — asta pe care o vedeţi —, mă urc în tren şi-mi încerc norocul.

Uite-aşa s-a-ntîmplat să aflu că un bogătaş din Ichupeţ* îşi mărită o fată. O fi vrînd s-o-nzestreze cu nişte briliante, mi-am zis.

---

* Numele Kievului în folclorul evreiesc, utilizat şi în scrieri.

Știu, Ichupețul are destui bijutieri, poate chiar mai mulți decît îi trebuie. Ei și?! Pot fi optsprezece mii de bijutieri, dar dați-mi un client și vă arăt eu cine-și vinde marfa: eu sau ei? La briliante trebuie să te pricepi bine. Nu-i totul ce arăți, ci cum arăți și cui arăți. Nu fac pe grozavul, nu-mi stă în fire. Dar, dacă o să aduceți vorba despre mine printre bijutieri, toți o să vă spună că nu le e ușor să mă întrecă. Îmi cunosc meseria.

Așadar, am plecat spre Ichupeț. Am luat cu mine, vă închipuiți, destulă marfă — o avere, cu toate că încăpea în geanta asta. Mi-am găsit un loc în vagon și acolo am rămas. Se-nțelege, cu geanta lipită de mine. De dormit, nici vorbă. Cînd pleci la drum cu o marfă ca a mea, n-ai voie să dormi. Ori de cîte ori intra în vagon un alt călător, îmi sărea inima: n-o fi un hoț? Că nu-i stă scris nimănui pe chip ce este...

O zi și-o noapte, cît am fost pe drum, n-am mîncat și n-am dormit. Și-a dat Dumnezeu de-am ajuns la Ichupeț, la bogătașul meu. Am deschis geanta în fața lui, mi-am lăudat marfa pîn-am făcut spume la gură — și, ca mai întotdeauna, nu cu bani m-am ales, ci nu noduri în gît.

Ce-i și cu bogătașii ăștia! N-am nimic cu ei, dar să-i ia dracu'! Te fierb fără milă. Cîntăresc din ochi fiecare articol, îl pipăie, strîmbă din nas, plescăie din buze și, pînă la urmă, îți întorc spatele. Zi ceva! Ai făcut vînzare, n-ai făcut vînzare, n-ai de ales: alergi mai departe. De ce goneam întruna? Spre ce goneam? Nimeni nu știe... Așa și eu. Am plecat cu buzele umflate de la bogătașul din Ichupeț și am luat o droșcă, să mă ducă repede-repede la gară. Deodată am auzit strigăte din spate: „Opriți! Opriți!" Am întors capul și am zărit un bărbat tînăr alergînd după droșcă; ținea în mînă o geantă ca a mea. Am oprit și tînărul mi-a întins geanta:

— Poftim! Ați pierdut-o...

Am rămas trăsnit. Da, era geanta mea. Dumnezeule, pe unde-o rătăcisem? Numai printr-o minune o găsise tînărul acela. Ce să mai vorbim? I-am strîns mîna, l-am îmbrățișat: „Îți mulțumesc din tot sufletul. Dumnezeu să-ți dea sănătate și să te binecuvînteze!" „N-aveți pentru ce" îmi răspunde el. „Cum n-am pentru ce? Doar

mi-ai salvat viaţa. Ţi-ai făcut o pomană atît de mare, că nici pe lumea asta, nici pe lumea cealaltă, n-ai putea fi răsplătit îndeajuns. Spune-mi — l-am întrebat — cît îţi datorez? Vorbeşte, nu te codi!" şi am şi băgat mîna în buzunar. Ce credeţi că mi-a răspuns? „De vreme ce, cum spuneţi, mi-am făcut o mare pomană, cum aş putea primi bani pentru ea? Nu, vă rog..." Auzind ce spune, l-am cuprins cu braţele şi l-am sărutat: „Numai Dumnezeu poate preţui binele pe care mi l-ai făcut... Hai, măcar, să îmbucăm ceva împreună şi să bem un pahar de vin..." „Un pahar de vin? Da, bucuros, de ce nu?"

A urcat şi el în droşcă, iar eu am uitat de gară. Ne-am dus la un local, să ne punem stomacurile la cale. Am cerut o odaie aparte, am comandat tot felul de bunătăţi şi am început să-l descos pe salvatorul meu. Mi-a plăcut tare mult. Era simpatic, avea o faţă drăguţă, ochi negri, adînci. Era şi sfios, nespus de sfios. Aşa că l-am rugat să nu se simtă stingherit şi să ceară chelnerului tot ce-i pofteşte inima, făr-a ţine seama de preţ. Şi, cînd comanda ceva, aveam eu grijă să i se servească de două ori pe atîta. Am băut şi am mîncat amîndoi zdravăn. Nu, ferească Dumnezeu, nu ne-am îmbătat. Evreii nu prea trag la măsea. Numai „inima împăratului era prididită de vin..."*

L-am întrebat după ce-am ciocnit de cîteva ori: „Ştii dumneata ce ai făcut pentru mine? Ştii ce avere e în geantă? De-am avea amîndoi cît face marfa asta! E, toată, mai întîi a lui Dumnezeu şi apoi a creditorilor mei. De m-aş fi întors acasă fără geantă, ăştia ar fi socotit, de bună seamă, că umblu cu şmecherii, cum mai fac bijutierii. Ascund marfa şi strigă că au fost furaţi. În ce mă priveşte, nu mi-ar fi rămas decît să-mi cumpăr o frînghie şi să mă spînzur de cel dintîi copac. Hai noroc! Dumnezeu să-ţi dea tot ce-ţi doreşti. E timpul să plec. Să ne îmbrăţişăm..." Ne-am luat rămas bun, am plătit consumaţia şi am dat să iau geanta... Dar geanta nu era nicăieri. Invitatul meu se făcuse şi el nevăzut...

Am leşinat.

---

* Citat de autor, în ebraică, din Biblie, *Cartea Esterei*, I, 10 (traducerea reprodusă aici aparţine versiunii româneşti realizate de Vasile Radu şi Gala Galaction. E vorba de Ahaşver - regele persan Xerxes I).

M-am trezit din leşin şi iar am leşinat. Cînd m-am trezit din nou, am început să urlu ca un nebun şi am ridicat în picioare toată poliţia din Iehupeţ. Le-am făgăduit un plocon gras şi am alergat cu ei peste tot, prin toate vizuinile hoţilor; am dat cu ochii de tot soiul de tîlhari, dar pe omul meu parcă-l înghiţise pămîntul. Căutarea asta zadarnică m-a istovit. Mi s-a făcut lehamite de tot şi de toate. Am căutat un han, am închiriat o cămăruţă şi m-am aşezat deznădăjduit pe pat. Nu-mi rămînea decît să-mi iau zilele. Să-mi bag un cuţit în inimă, sau să mă spînzur, sau să mă arunc în Nipru... Şi cum zăceam aşa, cuprins de gînduri negre, am auzit bătăi în uşă. Veniseră să mă cheme la poliţie: puseseră mîna pe îngeraşul meu şi găsiseră geanta cu tot ce era în ea!

Să vă mai spun ce s-a petrecut în sufletul meu cînd mi-am revăzut geanta cu bijuterii? Am leşinat încă o dată. Aşa-i cu mine: una-două leşin. Cînd mi-am revenit, l-am luat pe hoţ la forfecat: „M-ai scos din minţi. Fă-mă să-nţeleg şi eu ceva! Cînd mi-ai găsit geanta, ai alergat după mine şi n-ai vrut să primeşti nici o răsplată. Pe urmă, cînd am întors capul pentru o clipă, mi-ai furat tot ce aveam, pînă şi sufletul. Erai gata-gata să mă-nfunzi, să mă trimiţi pe lumea cealaltă!" El s-a uitat la mine cu ochii lui adînci şi cuminţi şi mi-a răspuns rostind rar cuvintele: „De ce vă miraţi? O pomană e-o pomană — şi hoţia-i meseria mea"... „Mare-i grădina lui Dumnezeu! — am izbucnit eu. — Ce fel de om eşti tu? Unde-ai să ajungi?" „Sînt — mi-a răspuns — un necăjit de evreu, am de hrănit cîţiva copii mici şi la tot pasul mă lovesc de ghinioane. Toate-mi merg pe dos. Nu spun, de furat am ce fura, chiar din belşug, slavă Domnului! Necazul e că, mai întotdeauna, pun îndată mîna pe mine. N-am noroc, asta-i".

Abia mai tîrziu, în tren, mi-am dat seama cît de multă minte-mi lipseşte. L-aş fi putut scoate pe mai nimic din mîna poliţiei. Da trebuie dezvăţat de apucăturile lui. Dar de ce să pomească asta de la mine? S-ar fi găsit un altul...

Şi-acum, n-aţi vrea să vă arăt o pereche de cercei cu briliante? Nu cer mult pe ei. Ia uitaţi-vă! Nici în vis n-aţi văzut aşa briliante. Calitatea prima-ntîia!...»

În faţa mea, la fereastră, şedea un omuleţ cu faţa zîmbitoare şi ochi sfredelitori. Aştepta de mult să-i spun o vorbă, dar eu nu mă grăbeam. I s-o fi făcut lehamite să stea în vagon cu încă un călător şi să tacă tot timpul. Deodată, a izbucnit în rîs şi mi-a spus:

— Vreţi să ştiţi de ce rîd? Mi-am amintit de-o ispravă de-a mea: cum am păcălit cu odată Iehupeţul. Ha-ha-ha!... Da, aşa cum mă vedeţi, eu, Moişe-Kalmen din tîrgul Kenele, un evreu chinuit de astmă şi de tuse, am jucat Iehupeţului o festă, ha-ha-ha, că o să mă ţină minte cît lumea. Lăsaţi-mă să tuşesc cîteva clipe — of, ce tuse! i-aş da-o oricînd lui Purişkievici*... să-mi trag răsuflarea şi-o să vă povestesc cum i-am dus de nas...

Aşadar, am plecat într-o zi la Iehupeţ. Ce caută acolo un om ca mine, care suferă de astmă şi de tuse? Bineînţeles, trebuia să mă vadă un profesor. Vă daţi seama, cu astma şi tusea mea, sînt deseori oaspetele Iehupeţului. Un oaspete cam nepoftit, fiindcă eu, Moişe-Kalmen din Kenele, n-am autorizaţie de a rămîne peste noapte în oraş**. Or, cînd pătimeşti de astmă şi de tuse şi ai nevoie de un profesor, o singură zi nu-ţi ajunge. Degeaba ţi se spune să vii de

* V. nota **, p.27.

* În unele oraşe şi zone ale Rusiei ţariste era interzisă, cu cîteva excepţii, rezidenţa evreilor.

dimineaţă şi să te cari pe înserat. Şi-atunci, nu-ţi rămîne decît să te-ascunzi. Totu-i să nu te prindă şi să nu fii trimis la urmă cu jandarmii, din post în post. Nu, n-aş putea îndura să fiu purtat între baionete. Aş muri de ruşine. Pentru că, aşa cum mă vedeţi, una peste alta, sînt şi eu cineva, slavă Domnului, în tîrgul meu: am casa mea, o văcuţă şi două fiice, una măritată, cealaltă gata de măritiş. Ţin la obrazul meu...

Şi iată-mă la Iehupeţ. De data asta nu doar pentru un profesor, ci pentru un consult de trei profesori. Voiam, vă daţi seama, să aflu o dată pentru totdeauna ce-i cu mine; e laie ori bălaie! Trăiesc sau mor? Că sufăr de astmă era limpede pentru toţi. Dar ce-i de făcut ca să scap de ea? Asta, mă-nţelegeţi, era altceva. Se frămîntau bieţii doctori, îşi storceau creierii şi parcă se loveau de un zid. Bunăoară, profesorul la care m-am dus mai întîi — o bijuterie de profesor, îl cheamă Striţel — mi-a prescris „Codeini sahari pulverati", ceva care nu costă mult şi-i dulce la gust. Al doilea profesor mi-a scris pe reţetă „Tinctura opie", nişte picături atît de amare, că-ţi vine să urli. Şi cel de-al treilea profesor mi-a dat picături cu acelaşi gust afurisit, dar nu se mai chemau „Tinctura opie", ci „Tinctura tebiaca". Staţi că n-am terminat. M-am mai dus la un profesor; ăsta mi-a prescris o băutură, amară şi ea, cu numele „Morfium aqua amigdalarium". Vă miraţi că ştiu latineşte? Ştiu latineşte cît ştiţi dumneavoastră englezeşte, dar, dacă te-a binecuvîntat Dumnezeu, una peste alta, cu astmă, şi tuse, şi oftică, nu-i de mirare că ajungi să-nveţi şi latineşte.

Prin urmare, la Iehupeţ mă aştepta un consult de profesori. Unde trage un evreu ca mine cînd ajunge la Iehupeţ? De bună seamă nu la un hotel şi nici măcar la un han. Mai întîi, ăştia te jupoaie. Pe urmă, cum să mă arăt într-un hotel, cînd n-am dreptul de-a-nnopta în oraş? Aşa că stau la un cumnat. Da, am la Iehupeţ un cumnat, un prăpădit de învăţător, un calic între calici — ce n-aş da să-l văd pe Purişkievici în locul lui! Şi are cumnatu-meu ăsta o droaie de copii, să te sperii, nu alta. Dar Dumnezeu nu şi-a-ntors ochii cu totul de la dînsul. L-a ajutat să capete permis de şedere în oraş, un permis cinstit, adevărat. O să mă-ntrebaţi: cum vine asta? Şi-o să vă răspund:

Brotki*! E slujbaș la Brotki. Nu-i, ferească Dumnezeu, director de fabrică. Treaba lui este să citească din *Tora*** la sinagoga croitorilor, patronată de Brotki. E, cum ar veni, „față bisericească". Și, fiind „față bisericească", are dreptul să stea pe Malovasilkovski, nu departe de casa unui fost șef al poliției. Stă el pe Malovasilkovski, în vecinătatea unei foste mărimi, dar o duce tare greu, abia-abia își scoate pîinea. Toată nădejdea lui eram — și am rămas — eu. Care va să zică, eu aș fi bogătașul familiei, Doamne iartă-mă!...

Așa că trag la ei cînd vin în Iehupeț; iau și un prînz, o cină; nu le iese mare lucru, una peste alta, cîțiva gologani, atîta să-i rămînă lui Purișkievici!... De data asta, cînd le-am intrat în casă, am băgat de seamă că umblă-ntunecați, că-i roade ceva. „Ce s-a-ntîmplat?" „E de rău!" „Cum adică?" „Razii!" „Phe, haideți că m-ați speriat! Raziile-s o bubă veche, de la facerea lumii". „Nu, mi-au zis ei, sînt razii și razii. Acum, nu-i noapte fără razie. Și, dacă prind un evreu, gata, îl și trimit din post în post". „Bine, dar dacă le dai de înțeles că..." „De-abia te nenorocești". „Poate vor mai mult?" „Nici cu un milion nu-i înduplecî." „Dacă-i așa — le-am zis —, stăm prost". „Prost e prea puțin spus, mi-au răspuns ei. Mai întîi te amendează, apoi te trimit din post în post. Și, pe urmă, scandalul pe care ni l-ar face Brotki!" „Mă rog, Brotki ca Brotki, le-am zis. De dragul lui nu m-aș juca cu cu sănătatea mea. Am venit pentru un consult de profesori și nu pot face acum cale-ntoarsă..."

Vorbe-ncoace, vorbe-ncolo, dar timpul aleargă. Trebuie s-ajung la profesori pentru consult. Dar nu s-a ales nimic. Unul din profesori nu era liber decît miercuri înainte de masă, al doilea luni după-amiază, iar al treilea abia joia viitoare. De joi pînă mai apoi, cum ar fi. Ce le pasă lor că pe Moișe-Kalmen din Kenele îl muncesc astma și tusea și că nu doarme noptile, da-i-ar Dumnezeu lui Purișkievici bucurii din astea!

M-am întors necăjit la gazdele mele. S-a lăsat seara. Am cinat și ne-am dus la culcare. Abia am aținit, că am auzit ciocăniturî în ușă.

---

* Financiar și industriaș evreu.

** V. nota *, p.83.

Am deschis ochii. Cine-o fi? „Sîntem pierduţi!" mi-a şoptit nepricopsitul de cumnatu-meu, care intrase în odaie şi stătea aplecat peste mine, tremurînd ca varga. „Ce ne facem acum?" l-am întrebat. „Mai bine spune tu ce avem de făcut" mi-a răspuns dînsul. „Nu ştiu ce să spun. E jale!" El, după mine: „Jale, mare jale!" În timpul ăsta, bătăile-n uşă nu conteneau. Copiii cei mici s-au trezit din somn şi ţipau speriaţi: „Ma-mă!" Ea le punea mîna la gură, să nu li se audă strigătele. Frumoasă comedie! Bravo ţie, mi-am spus, bravo ţie, Moişe-Kalmen din Kenele, ai încremenit şi tu de frică, vedea-l-aş pe Purişkievici în halul ăsta!...

Şi chiar în clipa aceea mi-a fulgerat un gînd prin minte: „Ştii ce, Davide? i-am spus cumnatului meu. Ce-ar fi să ne schimbăm între noi? Eu să fiu tu şi tu să fii eu..." S-a uitat la mine ca viţelul la poartă nouă: „Cum vine asta?" „Tu-mi dai actele tale şi eu ţi le dau pe-ale mele. Pe tine o să te cheme Moişe-Kalmen şi pe mine-o să mă cheme David. O să mă descurc mai bine decît tine cînd le-oi deschide uşa..." Cap sec! Se uita neajutorat la mine. „Cum de nu înţelegi? i-am spus. Tu ai să le arăţi actele mele, iar eu, una peste alta, am să le arăt pe-ale tale. Ei, te-ai lămurit? Ţi-am dat mură-n gură..."

Greu, dar a înţeles. I-am dat actele mele, mi-a dat actele lui. În vremea asta izbiturile în uşă s-au înteţit: poc-poc-trosc! poc-poc-trosc! „Îndată! Îndată! am strigat eu. Aveţi răbdare, că nu vin turcii!"... Le-am deschis uşa: „Bine-aţi venit! Intraţi!" Era o haită de zdrahoni. Iar eu trebuia să mă prefac bucuros de oaspeţi! Vorba ceea: e sărbătoare pe uliţa noastră...

Bineînţeles, mai întîi s-au repezit la nevolnicul de cumnat al meu. De ce la dînsul? Pentru că eu mă ţineam bine; mă sileam chiar să şi zîmbesc. Iar el... de-ar arăta Purişkievici cum arăta el! L-au luat la refec: „De unde eşti, jupîne?". Cumnatul meu rămăsese fără grai. Mi-am luat atunci inima-n dinţi şi i-am strigat: „De ce taci, momîie? Zi-le că eşti Moişe-Kalmen din Kenele!" Şi-ntorcîndu-mă către ei, le-am spus cu umilinţă: „Înălţimea voastră, e un neam de-al meu, un om amărît, venit din Kenele. Nu ne-am văzut de-amar de ani". Vorbindu-le aşa, parcă-mi trecuse frica. Ba-mi venea să şi rîd.

Ha-ha-ha! Numai că scorneala asta a mea ne-a ajutat ca toporul pădurea...

Da, l-au înhăţat pe cumnatul meu, fără ca el să zică pîs, şi l-au purtat cu alai pînă la poliţie. Au vrut să mă ia şi pe mine. Am încasat destui ghionţi, dar n-au reuşit. Doar aveam permis în regulă, eram un fel de „faţă bisericească" la sinagoga croitorilor oblăduită de Broţki. Una peste alta, mă-nţelegeţi, le-am strecurat şi ceva în palmă. „Haraşo, părinţele, mi-au zis ei, acum du-te acasă şi haleşte-ţi găluştele. N-avea grijă, te-om învăţa noi minte, să nu mai faci contrabandă pe Malovasilkovski." Chipurile, să mă bage în sperieţi. Ha-ha-ha!...

Consultul, vă daţi seama, a căzut baltă. Cui îi mai ardea de doctori, cînd cumnatul meu trebuia scos din ghearele poliţiei? Totul era să nu fie trimis din post în post pînă la Kenele. Dar n-am izbutit. S-a canonit tare pe drum. Zău, un drum ca ăsta i-ar sta bine lui Purişkievici! Ne-au ieşit ochii din cap pînă l-am văzut la Kenele pe cumnatul meu. Dar aici îl mai aştepta un necaz. S-a băgat de seamă că, una peste alta, avea acte străine şi purta numele altuia. Nu vă mai spun cît am alergat şi am năduşit — şi cît m-a costat. Dac-aş strînge — mă auziţi — o dată la trei luni, banii aceia, nu mi-ar mai trebui nimic. Pe lîngă asta, m-am ales cu o grea povară: cumnatul meu trăieşte, pînă-n ziua de azi, cu nevasta şi copiii, pe socoteala mea. Zice că l-am nenorocit, că din pricina mea şi-a pierdut slujba la Broţki şi autorizaţia de a sta la Ichupeţ. S-ar putea să aibă oleacă de dreptate.

Dar mult mai mult cîntăreşte altceva, ha-ha-ha!... Scornirea mea, combinaţia aceea! Mă-nţelegeţi? Eu, un ovreiaş din Kenele, blagoslovit, una peste alta, cu tuse, şi cu astmă, şi cu oftică, dărui-le-aş pe toate lui Purişkievici, vin la Ichupeţ şi, cu toate că n-am permis, trag în gazdă pe strada Malovasilkovski, nu departe de fostul şef al poliţiei, şi... mai departe ştiţi totul...

Eram numai nouă în tot vagonul. Nouă evrei. Ne lipsea un al zecelea, ca să ne putem ruga împreună lui Dumnezeu, potrivit legii mozaice.

De fapt, mai era un ins în vagon. Dar stăteam la îndoială: este evreu? nu este evreu? O persoană tăcută, cu *pince-nez*. Faţa pistruiată, dar fără barbă. Nas evreiesc, dar mustaţa răsucită neobişnuit, în sus. Urechile cam blegi, dar gîtul roşu. A stat tot timpul izolat de noi. Se uita pe fereastră şi fredona. Creştetul îi era descoperit. Pe genunchi, un ziar rusesc. Şi tăcea mîlc. Nici o vorbă nu i-a ieşit de pe buze. Ce mai? Era un rus, un rusnac sadea. Şi parcă... nu, nu era creştin! La dracu'! Un evreu îl recunoaşte pe un alt evreu de la o poştă, chiar şi în bezna cea mai adîncă, pentru că are ceva din chipul lui Dumnezeu... Aşa că l-am dibuit a fi evreu. Aş fi fost gata să pun şi rămăşag. Dar dacă mă înşel? Of, ce timpuri! Ce mi-am spus? Dacă un neghiob de evreu vrea să se creadă despre dînsul că nu-i evreu — mă rog, să-i fie de bine. Dar ce ne facem noi, cei nouă din vagon? Mai cu seamă că unul din noi are tocmai azi o pomenire. Nu pomenirea morţii tatălui său — şi nici pe a mamei. Pomenirea unui copil, a unui băiat. Şi-a înmormîntat unicul fecior. Cu chiu, cu vai obţinuse să i-l dea mort din închisoare, ca să-l îngroape în pămînt sfinţit.Taică-său se jura că fusese întemniţat fără

vină. L-au judecat la repezeală. Ce-i drept, spunea el, feciorul păcătuise cu ceva, dar nici să-l spînzure nu ar fi fost cazul. A murit, totuşi, în ştreang — gata! Maică-sa şi-a dat şi ea repede duhul. La drept vorbind, nu chiar repede. Oho! S-a chinuit îndeajuns. Dar parcă el însuşi nu a pătimit din plin? Nenorocirea asta l-a încărunţit şi l-a îmbătrînit înainte de vreme.

— Cîţi ani îmi daţi?

Am încercat cu toţii să-i dibuim, din priviri, vîrsta. Peste putinţă. Ochi tineri, păr nins, frunte încreţită, faţa zîmbitor-plîngăreaţă. Personajul era, în întregimea lui, cam ciudat. Purta surtuc, dar prea lung. Pe cap o pălărioară, dar împinsă spre ceafă. Barba — de fapt o bărbuţă rotunjită scurt. Iar ochii... ah, ochii. Nişte ochi pe care, de-i vezi fie şi o singură dată, nu-i mai dai uitării. Surîzători-trişti ori trişti-surîzători... De parcă de-abia ar fi plîns şi şi-ar fi şters lacrimile. Cu toate astea părea vesel, arăta vioi. Straniu, straniu om!

— Bine, dar de unde luăm un al zecelea? strigă cineva, arătînd din ochi spre individul care fredona, prefăcîndu-se că nu ne aude.

— Cum adică un al zecelea? spuse un altul. Doar sîntem zece! Şi începu să numere pe degete: unul... doi... trei...

— Fără mine! strigă în evreieşte personajul de lîngă fereastră.

Am înmărmurit cu toţii.

— Nu sînteţi evreu? îndrăzni unul dintre noi să-l întrebe.

— Sînt, dar nu ţin la lucruri dintr-astea.

Un răstimp am rămas încurcaţi. Ne uitam unii la alţii şi nu scoteam o vorbă. Dar cel care avea pomenirea fiului spînzurat nu s-a lăsat. Cu zîmbetul sau vesel-amărît, s-a adresat tînărului de la fereastră:

— Vă doresc să trăiţi o sută douăzeci de ani. Vi se cuvine o medalie de aur.

— De ce?

— Am să vă spun. E o poveste cam lungă. Dacă vreţi să fiţi al zecelea la rugăciune, îmi zic la repezeală binecuvîntarea de pomenire a băiatului meu şi vă istorisesc întreaga poveste.

Şi scoase o basma din buzunar, se încinse cu ea şi se întoarse cu faţa la perete pentru rugăciune:

— „Ferice, Doamne, de cei ce locuiesc în casa Ta..."

Nu ştiu dacă şi dumneavoastră, dar vă mărturisesc că mie tare-mi place să mă rog pe înserat în zilele de lucru. Rugăciunea asta e mai dulce pentru mine decît zece bucăţi intonate de cantor, cu toate vocalizele şi tremolo-urile obişnuite sîmbăta sau de sărbători. Rugăciunea acelui tată nefericit a fost rostită cu atîta suflet, cu atîta durere, că ne-a zguduit pe toţi. Mi s-a părut că l-a mişcat şi pe cel de-al zecelea călător, care îngepenise lîngă fereastră. Să auzi un tată rostind rugăciunea de pomenire a fiului său nu e un lucru oarecare. Mai ales că cel care se ruga avea o voce ţîşnită din inimă, care îi se revărsa în toată fiinţa. Pînă şi pietrele ar fi plîns. Pe scurt, a fost o rugăciune de seară fără pereche.

După ce şi-a terminat rugăciunea şi şi-a dezlegat basmaua cu care se încinsese, omul nostru s-a aşezat în faţa celui de-al zecelea călător, cu acelaşi zîmbet plîngăreţ pe faţă, şi a început să-i spună povestea pe care i-o făgăduise. Vorbea potolit, mîngîindu-şi bărbuţa, ca unul ce nu se grăbeşte.

— Tinere, povestea pe care vreau să ţi-o istorisesc nu e o singură poveste. Sînt, de fapt, trei povestioare...

Cea dintîi s-a petrecut într-un sat, cu un arendaş. Trăia arendaşul acela, împreună cu nevastă-sa, în acel sat — un sat mare, cu mulţi locuitori creştini, dar fără nici un alt evreu. Erau, aşadar, numai ei doi: un bărbat şi o femeie. Şi ce-i rău în asta? Dimpotrivă! Aveau venituri din belşug. Vorba ceea: să tot trăieşti printre nevrei... De un necaz n-au fost, totuşi, scutiţi: nu li s-au născut copii... Zadarnic s-au zbătut, degeaba au alergat pe la doctori. Şi uite că, spre bătrîneţe, lui Dumnezeu i s-a făcut milă de ei. Arendăşoaica a rămas însărcinată şi i-a făcut arendaşului un băiat. Mare bucurie! Un fecior! Se cuvenea, firesc, orînduită solemnitatea tăierii împrejur, cum a poruncit Dumnezeu. În cea de-a opta zi, arendaşul a înhămat caii la trăsură şi a plecat la oraş să aducă de acolo pe rabin, pe haham, pe ceauş şi alţi cinci evrei. Arendăşoaica

— mai încape vorbă? — a pregătit o masă îmbelşugată. Totul era în perfectă regulă. Dar, deodată, şi-au dat seama că nu-s decît nouă bărbaţi. Mai era nevoie de unul. Ce se întîmplase? Cap prost de arendaş! O pusese şi pe nevastă-sa la socoteală. Mai întîi, au făcut mare haz. Bine, bine, dar timpul trecea. Ce era de făcut? Sat mare. Mulţi creştini. Evrei, ioc... Era de rău... Se uită ei pe fereastră şi zăresc o căruţă îndreptîndu-se spre han. Caii îi mîna, firește, un căruţaş. Fie şi un căruţaş, numai evreu să fie...

— Ziua bună!

— Bună să vă fie inima!

— Poftiţi înăuntru, o să fiţi al zecelea!

Bucurie de nedescris. Vedeţi ce Dumnezeu bun avem? Un întreg sat de creştini nu e în stare să ne scoată din încurcătură şi, poftim, se iveşte un singur evreu, un căruţaş, şi gata, se face treaba!

A doua poveste, domnule dragă, nu s-a mai petrecut într-un sat, ci la oraş. Într-un oraş evreiesc. Şi tocmai într-o zi de sîmbătă. Mai bine zis vineri seara, după aprinderea lumînărilor de sărbătoare. Vine omul acasă de la sinagogă, se spală pe mîini, binecuvîntează vinul din pocal şi se aşază la masă. Dar ce-i vine unchia din lumînări? Se lasă într-o parte şi începe să picure tare. Încearcă ei s-o îndrepte cu ceva. Zadarnic. Mucul a căzut pe faţa de masă şi faţa de masă a început să ardă. Ce-i de făcut? Să stingă focul! Numai că sîmbăta evreii n-au voie să se apropie de foc. S-au strîns vecinii. S-a adunat întreaga stradă. Numai evrei! Strigăte, hărmălaie! „Sîntem pierduţi!"... Deodată, pe cine văd? Pe Hveder, creştinul care le aprinde şi le stinge focurile în zilele de sîmbătă!... „Hveder, dragule, nu vezi că arde?" Hveder, deşi nu prea isteţ, a înţeles ce vor. Şi-a scuipat în palmă şi, cu două din degetele lui butucănoase, a apucat mucul şi l-a stins... Ei, putem noi, bieţi muritori, preţui minunile Domnului? Atîţia evrei, nu le fie de deochi, n-au putut face nimic şi un singur necvreu i-a salvat pe toţi.

Acum, se cheamă că trebuie să vă povestesc cea de-a treia poveste. Asta s-a petrecut chiar în familia unui rabin. Rabinul avea un singur fecior, un băiat foarte reuşit, cu toate calităţile, cum şi e cazul

în casa unui rabin. Potrivit obiceiului, l-au însurat devreme. Mireasa avea dotă mare și tînărul s-a instalat la socri, pe casă și masă cît o trăi, fără a face altceva decît a învăța și a tot învăța. Dar vezi că pe lumea asta există și recrutările în armată. S-ar putea spune: ce legătură poate fi între un fecior de rabin și recrutarea în armată? Mai ales că era singurul copil la părinți. Și-apoi, de-ar fi fost nevoie să se umble la portofel, n-ar fi fost o problemă. Se iviseră însă vremuri grele pentru evrei: îi încorporau și pe băieții singuri la părinți. Banii nu ajutau la nimic, nici chiar cu zecile de mii. Comandantul era un zbir, doctorul — o canalie! Rău, rău de tot. Ce s-o lungesc, dragă domnule? L-au băgat pe feciorul de rabin, gol-goluț, la comisie. Pentru întîia oară în viață i s-a întîmplat să stea cu capul descoperit, fără pălăric, fără tichie, fără nimic. Asta a fost norocul lui. Pentru că-i crescuse pe cap, din copilăric, o bolfă, un fel de cucui cît o minge. Încăpățînat cum era, nu a lăsat pe nimeni să se atingă de ea. Bineînțeles, comisia de recrutare i-a dat îndată drumul.

Așa că, dragă tinere domn, ce să zic despre dumneata? Nu vrei să fii evreu, dar, pînă la urmă, nu scapi, te trădează cucuiul, chiar dacă nu ți-a crescut pe căpățînă. De asta cred eu că ți se cuvine o medalie de aur.

.....

La cea dintîi stație, „cel de-al zecelea" s-a făcut nevăzut.

Neamţul

Sînt, cum vă spuneam, drăjnean, adică din Drajna, un oraş din Podolia, mai bine zis un orăşel. Azi, Drajna are, dragă Doamne, drum-de-fier, gară cu peron şi sală de aşteptare. Cînd s-a tras pe aici calea ferată, toată lumea ne-a pizmuit, socotind că ne-a pus Dumnezeu mîna-n cap. Credeam şi noi că ne-aşteaptă o altă viaţă. Ne şi vedeam muncind pe ruptele şi strîngînd aurul cu lopata. Nu-i de mirare că mulţi evrei din satele învecinate au năvălit în Drajna. Oamenii s-au pus pe treabă: şi-au făcut casele mai arătoase şi au ridicat noi prăvălii. Preţul cărnii a crescut. Ne gîndeam că vom avea nevoie de încă un haham* şi de încă un bet-hamidraş**, că va trebui să lărgim vechiul nostru cimitir. Ce să mai vorbim? Eram nebuni de fericire. Tren, staţie, peron!... Cuvinte sfinte! E-adevărat, harabagiii au strîmbat din nas, ba s-au pornit să şi drăcuiască furioşi, temîndu-se că-şi vor pierde pîinea. Dar cine se uita la ei? Calea a fost netezită, s-au aşezat şinele, s-au ivit vagoanele, a fost înălţată gara şi s-au atîrnat un clopoţel şi o scîndură pe care scria: „Staţia Drajna". Nemulţumiţilor nu le-a rămas decît să vorbească la lampă...

---

* Persoană specializată în tăierea rituală a păsărilor şi vitelor.

** Sinagogă; lăcaş de rugăciune şi de învăţătură.

Cînd trenul a-nceput să meargă, nevastă-mea n-a-ntîrziat să mă-ntrebe, alintîndu-mi numele: „Ce-ai de gînd să faci, Ioinele?" (Ioină mă cheamă.) „Ce să fac? — i-am răspuns. — Ceea ce face toată suflarea evreiască de aici: am să mă-nvîrt pe la gară." Mi-am luat, aşadar, bastonaşul şi iată-mă-n staţie. Am devenit, cu ajutorul lui Dumnezeu, expeditor. Ce-are de făcut expeditorul? Bunăoară, cînd un negustor cumpără un vagon de cereale şi trebuie să-l încarce-n tren şi să-l trimită undeva, de lucrul ăsta se-ngrijeşte expeditorul. Numai că mai toţi evreii din Drajna au ajuns expeditori. Şi iar nu-i bine, iar ardem gazul de pomană. Cîteodată cumperi de la un ţăran un săculeţ de grîu, care trece apoi din mînă-n mînă. Cîştigi aşa un ban, dar mai des rămîi lefter. Mai apucăm cîte o misitic, o nimica toată, dar îndeobşte zăcem în gară zile-ntregi fără rost. Ca şi-nainte, n-avem ce face. Numai că-nainte trenul nu trecea prin Drajna şi parcă supărarea era mai mică. Ce ne-a trebuit gară cu sală de aşteptare, peron şi clopoţel? La ce tot tămbălăul ăsta cu drumul-de-fier?

Dar ce mi s-a-ntîmplat într-o zi? Eram în gară la plecarea „trenului poştal". Clopoţelul sunase de trei ori, locomotiva îi răspunsese cu un şuierat lung, din coşul ei ţîşnise un fum gros — şi, cînd mă uit, la doi paşi de mine un ins înalt şi slab, în pantaloni cadrilaţi, cu o pălărie înaltă pe cap; lîngă el, o sumedenie de geamantane. Îşi întindea gîtul şi privea în toate părţile ca un neajutorat. „Pare căzut din cer", mi-am zis. Şi inima mi-a dat ghes: „Du-te, omule, la dînsul şi întreabă-l ce poţi face pentru el!" Dar n-am apucat să mă mişc din loc, că s-a şi repezit spre mine, şi-a ridicat pălăria şi mi-a spus în nemţeşte, lungind cuvintele:

— Buuună ziuaa, doomnul meuu!

— Bună să-ţi fie inima! i-am răspuns cît în nemţeşte, cît în idiş*, ajutîndu-mă şi cu mîna.

L-am întrebat de unde vine, dar dînsul, înainte de orice, a vrut să ştie de-un hotel unde-ar putea trage. „Păcat, — mi-am spus în clipa aceea — păcat că nu-s hangiu; pare un neamţ cumsecade, ar fi

---

* Vocabularul idiş este de origine predominant germanică. Naratorul foloseşte un amestec de idiş şi germană, de un haz, din păcate, intraductibil.

fost un ban de cîştigat pe lîngă el". Dar m-a fulgerat îndată un gînd: „Ce? Îmi stă scris pe frunte că nu-s hangiu? Ia s-o fac pe hangiul!" Şi i-am zis cît pe nemţeşte, cît pe evreieşte, iar restul cu mîna:

— Dacă doriţi, doomnul meu, comandaţi o birjă şi-o să vă conduc la gazda cea mai bună, clasa-ntîi...

Neamţul s-a bucurat nespus şi m-a-ntrebat arătînd spre gură:

— Se poate lua şi masaa?

— Firește, i-am răspuns. Cu voia Celui-de-sus, vă vor desfăta, doomnule neamţ, bucatele pregătite de jumătatea mea, vreau să spun de doamna mea, care-i o gospodină fără pereche; i-a mers vestea cît de bine găteşte şi coace; peştele ei l-ar putea mînca pînă şi regele Ahaşver*...

— Jawohl!** — făcu el bucuros din cale-afară; ochii i se luminaseră dintr-o dată şi faţa îi strălucea ca soarele.

„Văd c-am nimerit-o" mi-am zis. Şi, făr-a sta pe gînduri, am chemat o birjă şi l-am dus pe neamţ la mine-acasă.

Acolo, i-am spus la repezeală nevestei mele că Dumnezeu ne-a trimis ca oaspete un neamţ — o bijuterie de neamţ. Dar ce-nţelege o nevastă? A şi început să bodogănească: de ce i l-am adus plocon tocmai cînd face curăţenie!? „Eu nu ştiu unde mi-e capul şi tu vii cu musafiri!" „Femeie, i-am zis, amestecînd şi vreo două cuvinte ebraice***, n-o da pe limba noastră, că pricepe ce spui..." Dar stă ca să m-asculte cînd e-n toiul curăţeniei? Bombăneа şi mătura mai departe, stîrnind praful drept în faţa mea şi a neamţului. Ea boscorodea, iar noi doi, rămaşi lîngă uşă, nu ne puteam urni de acolo. De-abia am izbutit să-i strecor cîteva cuvinte: cum că nu-i un musafir nepoftit, c-o să ne plătească pentru găzduire, că ne-om alege cu ceva de pe urma lui... Dar degeaba! „Şi unde-am să-l culc? Pe jos?" se oţărî ea... Mai-mai să-mi ies din fire: „Taci odată, femeie proastă ce eşti! Adineauri ţi-am zis că-nţelege totul!"... Abia atunci s-a potolit.

---

* V. nota *, p.122.

** În germană: da, desigur!

*** Ebraica e limba evreilor antici, limba Bibliei, vorbită azi în statul Israel.

I-am dat neamțului odaia noastră și nevastă-mea a aprins samovarul și s-a apucat să pregătească cina. Neamțul, cînd a văzut camera, a făcut o mutră acră, vrînd parcă să spună: „Putea fi mai ca lumea!"... Dar ce știe un neamț scorțos? S-a mai înseninat cînd am adus samovarul și am opărit ceai în ibric. A scos atunci o sticluță de coniac și a tras o dușcă, după care mi-a turnat și mie un păhăruț. Apoi și-a desfăcut liniștit bagajele, împrăștiindu-și lucrurile peste tot, semn că-ncepea să se simtă la largul lui.

După ceai, am adus vorba de una, de alta, pînă mi-a venit la-ndemînă să-l întreb ce caută la Drajna. Vrea să cumpere ceva? Sau, poate, să vîndă? Cînd colo, venise pentru altceva, cu totul altceva. Niște mașini, zicea el, în trecere pe la noi. Dumnezeu să-l înțeleagă. În timpul ăsta se tot uita spre bucătărioară și-ntreba: „Nu-i gata mîncarea?" „Aș zice, domnule neamț, i-am spus, că vă dați în vînt după o masă bună." A bălmăjit el ceva drept răspuns, dar n-am priceput nimic. Ei, a dat Dumnezeu și masa a fost gata. Dar ce masă! O supă proaspătă, aromitoare, cu tăieței aurii — și-o găină-ntreagă, cu garnitură de hrișcă, morcovi și pătrunjei tineri, cu... cu... cu... (nevastă-mea, dacă se pune la ambiție, știe ce are de făcut!). Am rostit urarea noastră: „Binecuvîntați fie cei așezați la masă!"*, dar dînsul n-a auzit nimic. Sorbea cu lăcomie lingurile cu supă. Am spus din nou „Binecuvîntați fie..." și nici de data asta nu mi-a mulțumit. N-avea timp. Se năpustise asupra găinii, flămînd ca după post. „Necioplită ființă... E vîndut mîncării!" am spus în sinea mea.

După ce-a înghițit tot ce i-a dat nevastă-mea, și-a aprins o lulea lungă. Trăgea din ea și zîmbea. Din cînd în cînd, căta-n jur, vrînd pesemne să afle unde-o să doarmă. Am băgat de seamă că-i cădeau pleoapele de somn și m-am uitat întrebător la nevastă-mea: „Unde-l culcăm?" „Îi dau patul meu", mi-a răspuns ea cu glas tare... Zis și făcut. A schimbat așternutul și-a bătut bine-bine pernele și salteaua cu mîinile ei de gospodină neîntrecută (nevastă-mea, dacă se pune la ambiție...). Numai că neamțul iar nu era-n apele lui, poate din

---

* În text, formularea tradițională în limba ebraică.

pricina fulgilor care zburau prin odaie. Deodată, s-a strîmbat cumplit la faţă şi-a-nceput să strănute. Dar ce strănut! Îl zgîlţîia din cap pînă-n picioare şi nu se mai oprea. Eu îi uram mereu noroc şi sănătate. Dar degeaba, nu era-n stare să zică „mulţumesc!". „Ce să-i faci? N-are cei şapte ani de-acasă", am gîndit eu. Cînd s-a potolit, mi-a spus că vrea să se culce. Nevastă-mea îi făcuse un culcuş înalt pîn-aproape de tavan. Chiar şi-mpăratul ar fi putut să doarmă-n el (nevastă-mea, nu ca s-o laud...). I-am urat noapte bună şi ne-am dus şi noi la culcare.

Nu apucasem a aţipi, c-am şi auzit prin uşă un sforăit zdravăn, de somn adînc. Neamţul ba şuiera ca o locomotivă, ba horcăia ca un bou înjunghiat. Dar, pe neaşteptate, parcă s-a trezit: ofta, gemea, bolborosea, se scărpina, scuipa, scrîşnea; s-a-ntors apoi pe partea cealaltă şi iar s-a auzit cum sforăie şi horcăie şi şuieră, pentru ca pe urmă să se trezească şi iarăşi să suspine şi să geamă, să se scarpine, să scuipe şi să scrîşnească. Şi tot aşa de cîteva ori, pînă cînd mi-am dat seama că a sărit din pat şi a azvîrlit cu furie aşternutul pe jos, blestemînd pe limba lui: „Zum Teufel! Sacramento! Donnerwetter!"*. Printr-o crăpătură a uşii l-am văzut pe neamţul meu gol-puşcă, ferindu-se scîrbit de aşternutul aruncat pe podea. Am deschis uşa şi l-am întrebat: „Ce s-a-ntîmplat, domnule neamţ?" Parc-atîta aştepta. S-a aruncat asupra mea şi-a-nceput să-mi care la pumni că m-a năucit, după care m-a tras spre lampă şi mi-a arătat petele roşii care-i acoperiseră trupul. M-a dat pe urmă afară din odaie şi-a-nchis uşa. „E nebun neamţul ăsta — i-am spus nevestei. I s-a părut că l-au mîncat nişte gîngănii şi strigă de parc-ar fi căzut cerul peste el." „Mă mir, zise ea. De Pesah am fiert tot aşternutul şi am curăţat patul cu gaz"...

A doua zi dimineaţa, m-am aşteptat ca neamţul să se cărăbănească furios din casa noastră. Cînd colo, ne-a spus zîmbitor „bunăă dimineaţaa!", a mîncat din nou cu poftă, a pufăit iarăşi din pipa lui cu gît lung şi ne-a rugat să-i pregătim prînzul. Să nu uit: la ceai a cerut ouă moi — ia ghiciţi cîte... Zece! A tras şi acum o duşcă de coniac şi mi-a turnat şi mie un păhăruţ... Noaptea următoare,

---

* „La dracu'! Fir-ar să fiel Trăsni-i-ar!"

însă, iar a fost o noapte albă. Mai întîi, sforăituri, şuierături, horcăieli, pe urmă suspine şi gemete, bolboroseli şi scărpinături, scrîşnete şi scuipături. Iar s-a dat jos din pat şi a azvîrlit cît colo aşternutul şi iar a afurisit pe limba lui: „Zum Teufel! Sacramento! Donnerwetter!"... A doua zi, ne-a spus din nou foarte frumos bună dimineaţa, iar a puşăit din lulea după ce-a mîncat zece ouă la ceai, iar a tras o duşcă de coniac şi mi-a turnat şi mie un păhăruţ, zîmbind tot timpul... Şi tot aşa mai multe zile la rînd. Pînă cînd maşinile pe care le aştepta au sosit şi a venit timpul ca neamţul să plece de la noi.

După ce şi-a-nchis geamantanele, mi-a cerut să-i fac socoteala. I-am spus din capul locului: „Ce să mai umblăm cu mărunţişuri, domnule neamţ? Îmi datoraţi, una peste alta, un pătrar"*... El a holbat ochii spre mine. Se vedea că nu pricepuse. L-am lămurit îndată: „Un pătrar de sută. Douăzeci şi cinci de carboave, de ruble adică". I-am arătat şi cu degetele: zece şi zece şi cinci. Vă-nchipuiţi că s-a speriat? Nu, deloc! Pufnind din lulea şi zîmbind, mi-a cerut să trec la bani mărunţi, să ştie şi el cum de-au ieşit douăzeci şi cinci de ruble. Ba a şi scos din buzunar un creion şi un petic de hîrtie, ca să-şi însemne totul . „Vei fi fiind tu un neamţ deştept, am gîndit eu, dar degeaba te pui cu mine; ce ai tu în cap, am eu în degetul cel mic de la picior!"

Şi i-am făcut socoteala: „Treceţi, vă rog, domnule neamţ, mai întîi cele şase zile de găzduire; şase ori o rublă şi jumătate — avem nouă ruble; două samovare pe zi, ies nouăzeci şi cinci de copeici; de şase ori a cîte zece ouă dimineaţa şi zece ouă ścara, adică o sută douăzeci de ouă, zece duzini, a cîte douăzeci de copeici duzina — avem alte două ruble; şase găini şi şase supe, başca tăieţeii, hrişca, pătrunjelul şi mai ştiu eu ce, a cîte o rublă pe zi — avem încă şase ruble; gaz de lampă pentru şase nopţi, a cîte zece copeici — face şaizeci de copeici; coniacul dumneavoastră — două ruble: ceai şi zahăr, aţi consumat, n-aţi consumat, cîte o jumătate de rublă pe zi — încă trei ruble; vin nu aţi dorit, să zicem cu totul patru ruble; bere nu am avut — şaptezeci de copeici... Cred, domnule neamţ, că am

---

* Personajul a folosit un termen din numeraţia ebraică (în care se folosesc litere).

depăşit douăzeci şi cinci de ruble. Dar fie, să rămînem la douăzeci şi cinci!" Aşa i-am vorbit, fără ca glasul să-mi tremure. Vă-nchipuiţi că a făcut o mutră acră? Ferească Sfîntul! A puşăit mai departe din lulea şi a scos zîmbind din pungă o hîrtie de douăzeci şi cinci de ruble, pe care mi-a întins-o de parc-ar fi fost vorba de-o para. Pe urmă, şi-a luat foarte frumos rămas bun de la noi şi a plecat spre gară. M-am uitat la nevastă-mea: „Ei, ce zici de neamţul nostru..." „De ne-ar trimite Dumnezeu în fiece săptămînă nemţi ca el, n-ar fi rău", mi-a răspuns ea.

... La nici trei zile pline de la plecarea neamţului, poştaşul mi-a adus o scrisoare, dar, înainte de-a mi-o da, mi-a cerut paisprezece copeici. Trimiţătorul — m-a lămurit el — a uitat să lipească o marcă. Am plătit acele paisprezece copeici şi am deschis scrisoarea. Era în nemţeşte, nu pricepeam nimic. Am pornit cu scrisoarea prin tîrg, dar nimeni nu era-n stare să mi-o citească. Într-un tîrziu, am dat de un farmacist care a desluşit-o. „E de la un neamţ care a stat la dumneata — mi-a spus el. — Zice că-ţi mulţumeşte mult pentru plăcuta găzduire de care s-a bucurat în casa dumitale şi că n-o să uite niciodată bunăvoinţa şi ospitalitatea pe care dumneata şi soţia dumitale i le-aţi arătat". „Frumos, foarte frumos, — am gîndit eu — c-a plecat mulţumit de la noi; nu pot decît să fiu şi eu mulţumit". Întors acasă, i-am spus nevestei mele: „Ce zici de neamţul nostru? Tare-i prost, nu-i fie de deochi!" „De-am avea parte-n fiecare săptămînă de oaspeţi deştepţi ca dînsul — mi-a răspuns ea — ne-am mai descurca şi noi..."

După o săptămînă, la-ntoarcerea de la gară, nevasta mi-a arătat o altă scrisoare, zicîndu-mi că poştaşul i-a cerut douăzeci şi opt de copeici. „De unde şi pînă unde?" „Altfel n-a vrut să mi-o dea..." Şi scrisoarea asta era-n nemţeşte. Am dat fuga la farmacist. Tot de la neamţul meu venea. Trecînd graniţa şi-apropiindu-se de ţara şi de casa lui, vroia să-mi mulţumească încă o dată pentru plăcuta găzduire de care s-a bucurat la noi, pentru bunăvoinţa şi ospitalitatea noastră, pe care nu le va uita niciodată. „Trăsni-l-ar să-l trăsnească!" mi-a venit să strig în gura mare. Cum m-a văzut, nevastă-mea m-a-ntrebat:

„Ce-i cu scrisoarea?" „Iar de la neamţ, i-am răspuns. E nebun, zice că nu poate uita binele pe care i l-am făcut". Dar dînsa îşi avea vorbele ei: „Ce bine-ar fi să ne trimită Dumnezeu în fiece săptămînă cîte-un neamţ nebun!..."

Au mai trecut două săptămîni şi poştaşul mi-a adus un plic mare cît un pachet, cerîndu-mi cincizeci şi şase de copeici. N-am vrut să-i dau. „Cum doriţi", mi-a spus el şi a luat plicul îndărăt. Mi-a părut îndată rău. Tare vroiam să ştiu de la cine era scrisoarea, poate că şi-a adus aminte de mine o rubedenie sau un cunoscut de departe. Aşa că am plătit cele cincizeci şi şase de copeici. Am desfăcut plicul — şi ce mi-a fost dat să văd? Iarăşi o hîrtie-n nemţeşte. M-am dus glonţ la farmacist şi l-am rugat să mă ierte că-l bat mereu la cap. Ce pot face dacă Dumnezeu m-a pedepsit să nu ştiu nemţeşte? Farmacistul mi-a tălmăcit cu răbdare o peltea venită... tot de la blestematul de neamţ. Spunea că, revăzîndu-şi pe cei dragi, consoarta şi copiii, le-a povestit totul: cum a ajuns la Drajna şi cum a făcut cunoştinţă cu mine-n gară, cum l-am luat acasă şi i-am oferit o găzduire nespus de plăcută şi de liniştită; de aceea, vrea să ne mulţumească, mie şi nevestei mele, din toată inima, pentru bunăvoinţa şi ospitalitatea noastră, pe care nu le va uita cît o trăi... „Naiba să-l ia!" am sărit eu şi-am adăugat toate ocările care mi-au venit pe limbă. M-am hotărît să nu-i spun nimic nevestei mele; mai bine s-o fac pe prostul.

După alte trei săptămîni, am primit de la poştă o-nştiinţare din care-am înţeles că mi se cuvin o rublă şi douăsprezece copeici. „De unde?" m-a-ntrebat nevastă-mea. „Dumnezeu ştie", i-am răspuns şi am luat-o-n pas alergător spre poştă. Acolo am aflat numaidecît că nu am de primit nimic; dimpotrivă, eu le sînt dator o rublă şi douăsprezece copeici. „Cum asta?" „Pentru o scrisoare", au zis ei. „Ce scrisoare? Nu cumva de la neamţ?" Nu mi-au răspuns; n-or fi priceput întrebarea mea. Ce să fi făcut? Cui să mă fi plîns?... Am plătit rubla şi cele douăsprezece copeici şi mi s-a dat scrisoarea. Şi de data asta era un plic mare cît un pachet. L-am deschis... Bine-nţeles, era de la neamţ. Farmacistul — şi el deştept de'dă în gropi — şi-a lăsat treaba şi mi-a citit iar o poliloghie a neamţului, de nu l-ar mai

răbda pământul! Fiind la ei o zi de sărbătoare — scria el — şi strîngîndu-se la dînsul toată familia, le-a istorisit povestea noastră din cap în coadă; cum a ajuns în orăşelul Drajna, cum a rămas în gară tare-ncurcat, singur în ţară străină, fără a-i şti limba, cum s-a-ntîlnit cu mine, cum l-am dus acasă şi i-am făcut o primire prietenească, tare plăcută şi liniştită, cum i-am oferit camera cea mai bună şi i-am dat de mîncat şi de băut, cît de cinstit m-am purtat cu dînsul; de aceea, nu poate să nu-mi mulţumească încă o dată pentru bunăvoinţa şi ospitalitatea arătate, pe care nu le va uita-n veeii veeilor... „S-a pus pe capul meu neamţul ăsta — mi-am spus — altă scrisoare a lui nu mai ridic de la poştă, de-o fi şi aurită!"...

Trece o lună, trec două — slavă Domnului, nici o scrisoare de la neamţ. Începusem să-l uit. Deodată, îmi vine de la gară un aviz: primisem un colet în valoare de douăzeci şi cinci de ruble. „Ce să fie-n el? Şi de ce atît de scump?", mă-ntrebam, sfredelindu-mi creierii. La fel şi nevastă-mea. Să fie un dar trimis din America? Un bilet de vapor? Sau poate un bilet la loterie?... Cîte nu mi-au trecut prin minte! La gară, cînd am cerut coletul, mi-au spus să binevoiesc mai întîi a plăti două ruble şi douăzeci şi patru de copeici pentru transport. N-am avut încotro. Le-am dat banii cu un junghi în inimă... Era o lădiţă de toată frumuseţea. Acasă, cînd am desfăcut-o, ce credeţi c-am găsit în ea? Un tablou! Negru ni s-a făcut înaintea ochilor: era un portret — al afurisitului de neamţ, cu gîtul lui lung, cu pălăria înaltă pe cap, cu lulcaua-n gură. Lîngă poza-nrămată, o scrisorică. În nemţeşte, mai începe vorbă? Cu vechea poveste: mulţumiri pentru plăcuta găzduire, pentru ospitalitatea şi cumsecădenia noastră, pe care n-o să le uite-n veeii veeilor! Arză-l-ar focul de neamţ scrîntit la cap! Dea Domnul să-l ajungă măcar pe jumătate blestemele cu care l-am binecuvîntat atunci eu şi nevastă-mea.

S-au scurs în linişte alte cîteva luni. Gata, am scăpat de neamţ! Aşa am crezut. Dar n-am scăpat! Într-o noapte, am primit o telegramă de la Odesa. Mă chema acolo un negustor cu numele de Gorgelstein; stătea la hotelul „Victoria" şi avea nevoie de mine pentru o treabă... „Gorgelstein... Odesa... Despre ce-o fi vorba?" îi

spuneam cam neîncrezător nevestei mele. Dar ea: „Pleacă! Ce mai stai pe gînduri? O fi ceva serios, vreo afacere cu cerealе!"... Uşor de spus: pleacă la Odesa! Asta costă bani. Dar dacă mijeşte ceva ca lumea, cum să nu te mişti? Pe scurt, mi-am făcut rost de nişte ruble şi am luat trenul de Odesa. Ajuns acolo, am tot întrebat de hotelul „Victoria", pîn-am dat de el... „Stă la dumneavoastră un domn Gorgelstein?"... Stă, mi s-a spus, dar nu-i în cameră acum; să binevoiesc a-l căuta seara, la zece. Fix la zece seara eram din nou la hotel. Gorgelstein nu venise încă din oraş. Ce să-l mai aştept? mi-au zis; mai bine să revin a doua zi, la zece. Nu l-am găsit nici în dimineaţa următoare; tocmai plecase, dar lăsase o vorbă pentru „evreul din Drajna": să nu mă supăr şi să-l caut la trei după-amiază ori la zece seara. Am fost la trei după-amiază, am fost la zece seara — dar tot degeaba! Ce s-o lungesc? M-am canonit prin Odesa şase zile şi şase nopţi pîn-am dat de Gorgelstein. Arăta ca un om la locul lui; purta o barbă frumoasă, neagră; m-a primit cu un surîs şi mi-a spus să iau loc. „Prin urmare, dumneata eşti evreul din Drajna!..." „Da, eu sînt — i-am răspuns. — Pentru ce m-aţi chemat?" „La dumneata a stat în gazdă anul trecut un neamţ?" Cînd am auzit întrebarea asta, mi s-a pus un nod în gît. „A stat la mine, e-adevărat. Dar de ce mă-ntrebaţi?" „Neamţul ăsta — făcu Gorgelstein — mi-e tovarăş de afaceri. Am primit de la dînsul, din Londra, o scrisoare în care-mi cere să te chem la Odesa şi să-ţi predau salutări prieteneşti din partea lui şi mulţumiri pentru găzduirea plăcută şi liniştită de care s-a bucurat în casa dumitale, pentru bunăvoinţa şi ospitalitatea cu care l-ai primit, pentru socoteala cinstită pe care i-ai făcut-o la urmă — şi să-ţi spun că n-o să te uite cît o trăi!..."

.....

Uite-aşa-l paşte nenorocirea pe om! Cu voia Domnului, nădăjduiesc să mă mut după sărbători din Drajna, undeva, în alt loc. Sînt nevoit să-mi iau lumea-n cap, să fug unde-o fi, numai să scap o dată de piaza asta rea, de neamţul ăsta hain, stinge-i-s-ar numele şi urma, Doamne-Dumnezeule!

Doi antisemiţi

A

Max Berliant e un ins trecut prin ciur şi prin dîrmon. Face de cîteva ori pe an drumul de la Lodz la Moscova şi de la Moscova la Lodz. Cunoaşte toate bufetele de prin gări şi se are bine cu toţi şefii de tren. A umblat şi prin guberniile unde evreii nu au voie să rămînă mai mult de douăzeci şi patru de ore, a îndurat destule umilinţe, nu o dată amărăciunile i-au otrăvit şi sfîrtecat sufletul — şi totul din vina evreimii. La drept vorbind, nu pentru că trăiesc evrei pe lumea asta, ci pentru că el, el în persoană, nu-i fie cu bănat, este evreu. Şi nu atîta din pricină că este evreu, cît fiindcă, vă rog să mă iertaţi, are o mutră evreiască. Of, mutra asta evreiască, mutra asta evreiască! Ochi negri strălucitori; părul şi el negru, lucios — păr cu adevărat semit; vorbirea sunînd aparte, cît se poate de evreieşte, cu „h" în loc de „r"; apoi, nasul — vai, nasul!

Şi, parcă înadins, eroului nostru i-a fost hărăzită meseria de comis-voiajor, care-l sileşte să-şi poarte nasul pretutindeni şi să vorbească, să vorbească întruna, ca toată lumea să-l vadă şi să-l audă. Să-i plîngi de milă, nu alta!

E adevărat, s-a răzbunat dîndu-şi jos barba. Umblă elegant îmbrăcat, ca un mire, cu mustaţa în furculiţă. Şi-a lăsat unghia lungă

la degetul cel mic şi şi-a pus o cravată cum n-a văzut neam de neamul lui. S-a învăţat şi cu mîncărurile de prin gări. Cînd a gustat întîia oară carne de porc* şi-a vărsat tot năduful asupra animalului ăsta spurcat, blestemîndu-l în mii de feluri. Ba, ca să vedeţi, şi-a pus viaţa în primejdie începînd să mănînce şi raci*. Nu degeaba zic că şi-a pus viaţa în primejdie. De-ar şti duşmanii dumneavoastră unde le stă capul, cum a ştiut Max Berliant în ce fel se mănîncă racii! Îi tai cu cuţitul? Îţi înfigi furculiţa în ei? Ori îi înfuleci aşa, cu totul?

Ei bine, deşi s-a străduit nespus, Max Berliant tot nu şi-a putut ascunde mutra evreiască, nici faţă de ai lui, nici faţă de alţii. E recunoscut de la o poştă, ca şi ucigaşul de Cain** şi i se dă de înţeles la fiecare pas *cine* este şi *ce* este. Bietul de el!

B

Dacă îndeobşte Max Berliant era un om nefericit, cînd ajungea în preajma Chişinăului suferinţa lui întrecea orice măsură. Să ai parte de o mare durere şi să te ruşinezi cu ea — ăsta-i iadul pe pămînt. Numai dacă ai trecut şi tu prin el, îl poţi înţelege. Max se încrîncena cînd auzea de Chişinău, de-ai fi zis că avea o socoteală personală cu oraşul ăsta***. Şi, ca un făcut, trebuia să treacă mereu pe acolo. Nu i-au fost de ajuns istoriile cumplite pe care le auzise acasă şi ghearele care i s-au înfipt în piept din pricina acelor sălbăticii fără pereche? N-o să uite niciodată cum a răsunat în sinagogă pomenirea morţilor de la Chişinău! Evreii bătrîni plîngeau, femeile au leşinat...

---

* Credincioşilor mozaici le este interzis consumul cărnii de porc; la fel al racilor.

** Personaj biblic, fiul cel mai mare al lui Adam şi al Evei; l-a omorît pe fratele său Abel; pentru această crimă i-a fost întipărit pe chip un stigmat.

*** Aluzie la pogromurile antisemite organizate la Chişinău de poliţia politică ţaristă în 1903 şi 1905.

De bună seamă, aţi avut prilejul să călătoriţi printr-un loc unde s-a petrecut cîndva o catastrofă de cale ferată. E ca şi sigur că o altă catastrofă n-o să mai aibă loc pe acolo. Vă amintiţi totuşi că, odată şi odată, vagoanele s-au răsturnat unul după altul, că multor oameni li s-au curmat zilele, că a curs sînge, au pîrîit oase şi măduva li s-a împrăştiat pe terasament. Aşa că respiri liniştit după ce trenul depăşeşte cu bine asemenea locuri...

Max ştia că, la trecerea trenului prin Chişinău, călătorii evrei se vor aşterne pe suspine şi oftaturi şi că, din partea altor călători, îi va fi dat să audă aluzii răutăcioase. De aceea, cînd trenul străbătea acele meleaguri, nu ştia ce să mai facă pentru a uita totul şi a se ascunde de el însuşi...

Tare ar fi bine, şi-a zis el, să rămînă singur în vagon. Dar cum obţii asta? S-a tot gîndit pînă ce trenul a oprit într-o staţie. A coborît atunci din vagon şi s-a dus glonţ la bufet. Era el mîhnit, dar pofta de mîncare nu-l părăsise. A dat pe gît un păhărel de rachiu, pe urmă a gustat din bunătăţile pe care evreii nu au voie să le pună în gură şi a adăugat o cană de bere. Şi-a aprins apoi un trabuc şi s-a îndreptat spre chioşcul de cărţi şi de ziare. Acolo i-a izbit ochii un vraf de *Besarabeţ*, dulcea gazetă antisemită a îngeraşului de Kruşevan*. Trebuie să ştiţi că în locurile ei de baştină mai nimeni nu pune mîna pe fiţuica asta: evreii, pentru că le stîrneşte silă; neevreii, pentru că s-au săturat de ea. Aşa că rămîne neatinsă pe la chioşcuri şi doar aminteşte trecătorilor că există pe lumea asta un Kruşevan, care nu doarme, n-are odihnă şi se zbate din răsputeri să fericească, să păzească şi să apere omenirea de flagelul „evreimii".

Max Berliant a fost singurul care a cerut chioşcarului un exemplar din *Besarabeţ*. De ce oare? Tot din pornirea care-l făcuse mai înainte să comande raci la bufet? Sau poate că a vrut să vadă ce mai spune despre evrei cîinele turbat de Kruşevan? Se spune că, pe alocuri, mai ales semiţii citesc foile antisemite... Proprietarii gazetelor ştiu asta foarte bine, dar se călăuzesc după principiul că „evreul este murdar, banul lui este însă curat"...

Cu *Besarabeţ*-ul în mînă, Max al nostru a urcat în vagon şi s-a întins pe o întreagă banchetă, acoperindu-se cu ziarul cum te acoperi

---

* Ziarist rus din Basarabia, al cărui nume a devenit simbolic pentru presa antisemită pogromistă.

cu o plapumă sau cu o pătură. Îşi făcuse socoteala mai înainte: „Ce-o să-şi spună, de-o pildă, un evreu, dacă, intrînd în compartiment, o să mă vadă întins pe banchetă şi acoperit cu ziarul ăsta? N-o să-i treacă prin minte că-s şi eu evreu. Zău aşa, e cea mai bună cale de a scăpa de evreii puşi pe jelanii. O să rămîn singur la căderea nopţii şi-o să dorm netulburat pînă mîine dimineaţa..."

Ca să fie şi mai sigur, şi-a tras ziarul peste faţă, să nu i se vadă nasul, ochii, părul — nimic, nimic din mutra lui evreiască. Şi fantezia lui a căpătat aripi: şi-a închipuit că, în timpul nopţii, un evreu încărcat cu pachete intră obosit în vagon şi-şi caută un loc; zăreşte însă pe banchetă o persoană acoperită cu un număr din *Besarabeţ* — precis că e un nobil şi precis că e o bestie de antisemit, dacă n-o fi chiar Kruşevan, în carne şi oase; evreul încărcat cu pachete tresare speriat, scuipă de trei ori şi spală putina — iar el, Max, rămîne din nou singur, singur-singurel, şi răsuflă fericit pe bancheta lui...

Scheta i-a plăcut atît de mult lui Max că a izbucnit în rîs sub învelitoarea lui de hîrtie. La drept vorbind, de ce n-ar rîde cu plăcere un om care, după ce a luat o gustare bogată, a băut o cană de bere şi a fumat un trabuc, stă întins pe o banchetă, singur în compartiment?

Sssst! Să fie liniște! Eroul nostru Max Berliant, comis-voiajorul care călătorește de mai multe ori pe an de la Lodz la Moscova și de la Moscova la Lodz, trage un pui de somn tolănit pe o întreagă banchetă şi acoperit cu un exemplar din *Basarabeţ*. Să-l lăsăm să se odihnească!

C

O fi Max Berliant un evreu deştept, dar de data asta n-a nimerit-o. A intrat, într-adevăr, cineva în compartiment, o persoană corpolentă, cu respiraţia greoaie, cărînd cîteva geamantane. S-a

apropiat mai întîi de Max, l-a privit cum doarme acoperit de un număr din *Besarabeț*, dar nu s-a speriat și nu a scuipat de trei ori. A continuat să-l privească pe antisemitul cu nas semit (în timpul somnului, ziarul a lunecat puțin și rușinea-rușinelor lui Max, nasul vreau să spun, a ieșit la iveală în toată splendoarea lui).

Noul călător a rămas cîteva clipe nemișcat, cu un zîmbet pe buze. Și-a așezat apoi geamantanele pe bancheta din fața lui Max și a coborît din vagon. S-a întors cu un ziar, tot cu un *Besarabeț*. A scos dintr-un geamantan o pătură, o perniță, o pereche de papuci și o sticluță de colonie, s-a întins pe banchetă și s-a acoperit cu *Besarabeț*-ul la fel ca Max. Și tot zîmbind, a închis mai întîi un ochi, apoi al doilea și încet-încet s-a scufundat în somn.

Cît timp cei doi *Besarabeț*-i plutesc în lumea visurilor, să-i facem cititorului cunoștință cu noul venit — cine e și ce e.

E un general, dar nu un general de armată și nici un guvernator-general, ci un inspector general, adică reprezentantul unei firme. Numele de familie: Niemcik; numele mic: Haim, dar semnează Albert; între ai lui i se spune Peti.

Să ne lămurim. Că din Haim a ieșit Albert, se mai poate înțelege, de vreme ce nu ne mai miră că Velvl a devenit Vladimir, Israel — Isidor și Avrum — Avakum. Dar ce legătură poate fi între Haim și Peti? Adîncindu-ne puțin în tainele lingvisticii, găsim răspunsul: mai întîi, să-l dăm deoparte pe „h" de la Haim; pe urmă, să-i rugăm pe „i" și pe „m" să-și ia și ei tălpășița; rămînem doar cu „a"; dacă lui „a" îi adăugăm un „l", un „b", un „e", un „r" și un „t" — ce iese? Albert! Mai departe: Albert capătă o codiță și ajunge Alberti; pe urmă e ușor; Alberti-Berti-Beti-Peti. *Sic transit gloria mundi*! Altfel spus: așa se preface rața-n curcan...

Deci pe omul nostru îl cheamă Peti Niemcik, e inspector general și călătorește mai tot timpul, ca și Max Berliant. Numai că e altfel de om: vioi, vesel, vorbăreț. Și, cu toate că-l cheamă Peti și-i inspector general, e un evreu ca toți evreii, ține la evrei și-i place să spună istorii și anecdote cu evrei.

Da, Peti Niemcik e faimos prin anecdotele lui. Are din păcate, un cusur: spune — ba se şi jură pe ce are mai scump — că a fost martor la tot ce se întîmplă în poveştile lui. Numai că, de fiecare dată, poveştile spuse de dînsul se petrec în altă parte. E uituc Peti? Ori... S-ar părea că inspectorului general îi cam place să umble cu cioara vopsită. S-o spun de-a dreptul: e un mincinos sadea! Cer iertare pentru vorba grosolană; ar fi fost poate de ajuns să-i zic „agent comercial" — iar ce-i un agent comercial, asta se ştie foarte bine...

Cînd a intrat în compartiment şi l-a zărit pe Max Berliant întins pe banchetă şi acoperit cu un număr din *Besarabeţ*, şi-a dat seama, după nasul comis-voiajorului, că nu are de-a face cu vreun fin al lui Kruşevan. Şi ce i-a fulgerat prin minte?

O anecdotă!... O nouă anecdotă!...

Slavă Domnului, va avea ce să tot povestească!

Şi, cum vă spuneam, Peti Niemcik a tras o fugă în gară, şi-a făcut rost de un *Besarabeţ*, s-a culcat faţă-n faţă cu Max — „să vedem ce-o mai fi" — şi a adormit...

Şi-acum, să nu tulburăm somnul *Besarabeţ*-ului cu numărul doi, inspectorul general Peti Niemcik, şi să ne întoarcem la *Besarabeţ*-ul cu numărul unu, comis-voiajorul Max Berliant.

D

Max Berliant a avut o noapte grea. L-au muncit vedenii cumplite. Pesemne că se răscoliseră în el mîncărurile înghiţite cu lăcomie la bufet. I s-a năzărit în vis că nu mai e Max Berliant, ci Kruşevan, redactorul gazetei *Besarabeţ*, şi că nu se mai află în tren, ci călăreşte un porc. Un rac, un rac roşu, fiert, îi făcea semne cu cleştii şi de departe se auzea un plînset: „Chi-şi-nău!". O pală de vînt

i-a pătruns în urechi şi a auzit un foşnet de hîrtii sau de veşminte femeieşti. A încercat atunci să deschidă un ochi, dar n-a putut. A vrut să-şi pipăie nasul, dar... nici urmă de nas; în locul nasului îi crescuse un *Besarabeţ*. Nu era în stare să se mişte. Îşi dădea seama că zace într-un soi de letargie şi nu izbutea să se smulgă din ea. Nu mai era stăpîn pe el însuşi. Cu o ultimă rămăşiţă de putere, a scos un suspin tăcut, numai de el auzit, şi a întredeschis uşurel un ochi. În obscuritatea din compartiment a deslușit un om întins pe toată lungimea banchetei din faţă. Parcă şi acela era acoperit cu un număr din *Besarabeţ*...

Max Berliant a simţit un zvîcnet în inimă. Parcă s-ar fi zărit pe el însuşi într-o oglindă. Dar nici urmă de oglindă în compartiment. Părul i s-a făcut măciucă... Au trecut minute lungi pînă i s-au limpezit gîndurile. Nu, insul de pe cealaltă banchetă nu era tot el, ci un altul. Uimit la culme, s-a întrebat ce-i cu individul acela, cum de s-a aşezat tocmai în faţa lui şi de ce s-a acoperit, ca şi dînsul, cu un *Besarabeţ*?

Max al nostru n-ar fi putut aştepta pînă la ziuă răspunsurile la aceste întrebări. Era nerăbdător să le afle cît mai repede, chiar pe dată. A început să se răsucească foşnind ziarul şi a auzit că şi celălalt se mişcă foşnindu-şi ziarul. Scrutîndu-l în tăcere, a observat că omul din faţa lui îl priveşte cu un început de zîmbet.

Cei doi *Besarabeţ*-i s-au sfredelit îndelung cu privirile unul pe altul, fără a scoate o vorbă. În fiecare se trezise dorinţa nebună de a afla cine-i celălalt... Pînă cînd i-a venit o idee lui Peti: a început să fluiere încetişor un motiv dintr-un cunoscut cîntec evreiesc:

„În vatră-i foc şi sar scîntei..."

Max a pornit îndată să-l acompanieze, tot cu un fluierat slab:

„...E cald acuma în odaie..."

Apoi, deodată, „antisemiţii“ noştri s-au ridicat în capul oaselor, au zvîrlit cît colo ziarele şi au dat drumul cunoscutului cîntec evreiesc, dar nu fluierînd, ci intonînd tare cuvintele:

„În vatră-i foc şi sar scîntei,
E cald acuma în odaie
Şi-nvăţător cu-nvăţăcei
Aprind a slovelor văpaie...“

— Aş zice că mergeţi la Kolomeia.

— De unde ştiţi?

— V-am auzit vorbind cu şeful de tren. Sînteţi chiar din Kolomeia sau numai vă duceţi acolo?

— Sînt din Kolomeia. Dar ce importanţă are?

— Întreb şi eu. E-un oraş mare?

— Ce-nseamnă oraş mare? Un oraş ca toate oraşele din Galiţia. Un oraş plăcut, foarte plăcut...

— Veţi fi avînd acolo şi oameni mai răsăriţi, cu avere?

— Avem de tot felul: şi bogătaşi, şi calici. Bine-nţeles, mai mulţi calici decît bogătaşi.

— Ca şi la noi: un bogătaş la o mie de calici, nu le fie de deochi. E-n Kolomeia un bogătaş pe care-l cheamă Finkelstein?

— Da, îl ştiu. Îl cunoaşteţi şi dumneavoastră?

— De cunoscut, nu-l cunosc. Dar parcă-n oraş i se spune şi reb Şaie.

— Da, reb Şaie. Şi ce-i cu asta?

— Ce să fie? Nimic! E chiar atît de bogat cum îi merge vestea?

— Ştiu eu? Nu i-am numărat banii. Vreţi să-i cereţi un împrumut?

— Nu-i vorba de asta. Am spus-o într-o doară. Cică are o fată.

— Are trei fete. Vă duceţi în peţit?

— Să lăsăm asta. De familie e vorba. Ce se spune în oraş despre Şaie Finkelstein şi ai lui?

— Ce să se spună? O familie ca toate familiile. O casă evreiască onorabilă, foarte onorabilă. Oameni cu frica de Dumnezeu. E drept, se zice că de la o vreme... Dar nu-i adevărat!

— Ce nu-i adevărat?

— Orice s-ar zice nu-i adevărat. Aflaţi că în Kolomeia mişună mincinoşii.

— Tocmai de asta trebuie să se ştie ce vorbe umblă despre familia Finkelstein.

— Se spune că nu mai e ce a fost. Bunăoară, că n-ar mai respecta cu străşnicie, ca altădată, Pesahul. Pe lîngă asta, el obişnuia să plece de două ori pe an la curtea unui mare înţelept... Dar azi... Azi e altceva...

— Asta-i tot?

— Dar ce-aţi mai fi vrut? Să-şi dea jos barba şi perciunii* şi să mănînce carne de porc în văzul lumii?

— Pentru că ziceţi „se spune", mi-am zis şi eu că multe se spun. Mai presus de orice stă altceva: dacă omul e om. Aş vrea să ştiu dacă reb Şaie se poartă după legea noastră, dacă are-o inimă bună şi cinstită. Asta am crezut.

— E-un om ca toţi oamenii, mă rog, cumsecade, foarte cumsecade. Se mai spune pe la noi c-ar umbla cu... Dar nu-i adevărat!

— Ce nu-i adevărat?

— Nimic nu-i adevărat din ceea ce se spune despre el. În Kolomeia, fiecare vorbeşte pe seama celuilalt. Dacă m-aş lua după ei, ar însemna că şi eu mă dau în vînt după bîrfeli.

— De vreme ce ştiţi că-s minciuni, n-ar mai fi bîrfeli.

— Se spune c-ar umbla cu-nvîrteli.

---

* Purtarea bărbii şi a perciunilor era pe vremuri o normă general respectată de bărbaţii evrei religioşi.

— Ei şi? Cine nu umblă cu-nvîrteli? N-avem încotro. Dumneavoastră, la nevoie, nu încercaţi să vă-nvîrtiţi?

— Sînt învîrteli şi-nvîrteli. Despre el se spune... Dar nu-i adevărat!

— Ce se spune, la o adică, despre el?

— V-am spus doar că-s nişte minciuni!

— Atunci, vreau să ştiu ce minciuni.

— Se spune c-ar fi dat faliment de trei ori. Dar nu-i adevărat! După ştiinţa mea, a dat faliment numai o dată.

— Asta-i tot? Unde-aţi văzut negustor care să nu dea faliment? Un negustor vinde cît vinde pînă se vinde şi pe el. Dacă moare fără a fi dat vreodată faliment, e-un semn c-a murit prea devreme. Ce, nu-i aşa?

— Ce-nseamnă pentru dumneavoastră a da faliment? Despre el se spune c-a dat un faliment tare urît: şi-ar fi pus pitacii la adăpost şi a întors tuturor spatele. E limpede?

— N-o fi om prost. Şi-n afară de asta?

— Ce-aţi mai vrea? Să ucidă oameni? I se mai pune în circă o istorie foarte încurcată. Dar nu-i adevărat!

— Da? Ce istorie?

— O istorie cu un moşier. Aiureli!

— Ce-a fost cu moşierul?

— Nişte poliţe... Dar nu-i adevărat! Ştiu bine că nu-i adevărat!

— Dacă ştiţi că nu-i adevărat, n-are ce să-i mai dăunez.

— Făcuse afaceri cu un moşier foarte bogat, care ţinea mult la dînsul. Cînd boierul ăsta a murit, omul nostru a scos la iveală cîteva poliţe. În tîrg s-au iscat vorbe: de unde acele poliţe, cînd era ştiut că boierul nu iscălise poliţe-n viaţa lui? Kolomeia, precum vedeţi, nu se-astîmpără niciodată...

— Şi ce-a mai fost?

— Ce-a mai fost? A avut de tras...

— Atîta tot? Cine nu are de tras în viaţă?

— Numai că el, spune lumea, a sfeclit-o de trei ori.

— De trei ori? Dar ce-a mai făcut?

— O chestie cu o moară. Dar degeaba se vorbește. Nu-i adevărat!

— O fi fost veche și a ars, iar lumea a zis că el i-a dat foc ca să ridice una nouă cu banii luați pe asigurare...

— De unde știți?

— De știut nu știu, dar nu-i greu să-mi închipui.

— Așa se vorbește la noi în Kolomeia. Dar nu-i adevărat, vă jur că nu-i adevărat!

— Nu mi-ar păsa dac-ar fi adevărat. Și cum ziceți c-a mai scrîntit-o?

— Nu eu zic. Orașul zice. Dar de data asta e o născocire, o plăsmuire, o scornea1ă strigătoare la cer.

— N-o fi vorba de bani falși?

— Mai rău.

— Ce poate fi mai rău?

— E o rușine fie și numai să istorisești ce poate născoci Kolomeia... Oameni fără obraz... fără căpătîi... Pesemne c-au vrut să-l stoarcă de bani. Știți doar: într-un oraș mic, cel bogat are dușmani.

— S-o fi dat la o slujnică...

— Și pe-asta o știți? Vi s-o fi povestit ceva...

— Nu mi s-a povestit nimic, dar mă duce mintea. L-o fi costat de-ajuns ca să scape...

— Dea Domnul să cîștigăm noi doi împreună banii ăștia într-o săptămînă! Cu toate că dînsul era curat ca lacrima. Ce e-n stare un oraș mic!... Dacă-i merge cuiva bine, lumea-l pizmuiește... îl tîrîie-n noroi...

— Ce să-i faci? Dar copiii lui? Sînt buni, la locul lor? Parcă mi-ați spus că are trei fete.

— Trei. Două din ele măritate. Copii buni, tare buni... Despre cea mare se spune... Dar nu-i adevărat!

— Ce se spune?

— V-am zis doar că nu-i adevărat!

— Știu că nu-i adevărat. Dar vreau să știu ce nu-i adevărat.

— Nici trei zile cu trei nopți nu v-ar ajunge ca să aflați tot ce scot pe gură panglicarii din Kolomeia... Despre cea mare se spune că nu-și tunde părul*. N-aș crede, fiindcă nu-i umblată prin școlile de azi, ca fetele noastre care-și păstrează părul după nuntă... Despre cea de-a doua s-a zvonit că, încă fată fiind... Iar o minciună. Mai bine să tac!...

— De ce n-am ști pînă unde poate-ajunge Kolomeia cu minciunile?

— V-am spus doar că e plină de limbuți și mahalagii care-ntorc lucrurile pe dos... Într-un orășel, cînd o fată se plimbă pe stradă, noaptea, cu un băiat, izbucnește-un scandal: cum? o fată... pe-ntuneric... cu farmacistul?...

— Aha, asta a fost!

— Ce-ați fi vrut? Să fugă cu el la Cernăuți în zi de Iom-Kipur** cum se zice că s-a-ntîmplat cu cea mică?

— Ce-a făcut fata cea mică?

— Nu-i nevoie, zău așa, să-nghițim înc-o nerozie. Îmi vine peste mînă să-mi amintesc de atîtea bazaconii...

— Știu că-s numai bîrfeli, dar spuneți-mi și pățania cu fata cea mică...

— Nu-s bîrfelile mele, domnule, sînt ale altora. Și nu pricep de ce mă pisați cu atîtea întrebări. Mi se pare că vă place să stîrniți omul și să-l trageți de limbă, dar, în ce vă privește nu scoateți nici un cuvînt... Nu vă fie cu supărare, dar inima-mi spune că sînteți un evreu rus***. Evreii ruși au un obicei urît: intră cu cizmele în sufletul oamenilor. Și, cînd e vorba de pus lumea la cale, se simt la largul lor... Văd că ne apropiem de Kolomeia... Să-mi dau bagajele jos... Îmi dați voie?...

---

* V. nota* p. 113.

** Sărbătoare evreiască foarte importantă: ziua pocăinței și a iertării.

*** Șalom Alehem a fost evreu ucrainean; observația caustică la adresa evreilor ruși are probabil la bază o experiență personală.

O poveste cu trei oraşe*

...În drum spre gară, mi-am repetat şi iar mi-am repetat în minte ruta pe care trebuia s-o parcurg. După ce mă zăpăciseră mereu cu o altă versiune, mi s-a părut că totuşi stabilisem un program clar: în 18 la Vitebsk; în 19 la Smolensk; în 20 la Moghilev. Aşa că mi-am luat liniştit bilet de Vitebsk. Ajuns acolo, m-am învîrtit prin gară o jumătate de oră, o oră, două ore, cu nădejdea c-o să se arate vreunul dintre sionişti sau bundişti. Dar n-a venit nimeni să mă întîmpine ca pe un oaspete.

Or fi fost ei sionişti ori bundişti, dar ceva părea să şchioapete în rîndurile lor. Ce să fi făcut? Am luat o trăsură şi am tras la cel mai mare hotel din oraş. M-am spălat şi m-am schimbat pe îndelete. Dacă nu ştiu să se poarte, mi-am zis, atunci n-au decît să mă caute prin toate hotelurile. Nu-i nimic. Şalom Alchem nu-i un fitecine. O să umble după mine pînă m-or găsi...

---

* Întîmplarea povestită aici — o mică odisee cu implicaţii feroviare şi poştale — este relatată de Şalom Alchem într-o însemnare memorialistică. Fusese invitat de cîteva organizaţii evreieşti — sioniste şi bundiste — să ţină conferinţe în trei oraşe apropiate între ele: Moghilev, Smolensk şi Vitebsk. Turneul trebuia să dureze trei zile: 18, 19 şi 20, într-o lună de iarnă de la începutul acestui secol. Deoarece organizatorii au schimbat, în prealabil, de mai multe ori, din diferite motive, ordinea în care urmau să aibă loc popasurile scriitorului, el a plecat oarecum derutat de acasă (locuia atunci la Kiev). De la prima coborîre din tren, îl aşteptau surprize...

Am coborît apoi să iau prînzul la restaurant. Şi ce-am văzut? Două mari afişe:

„Un oaspete de seamă în oraşul nostru!

Şalom Alehem, cel mai mare umorist evreu!

În ziua de 19...“

În 19? Cum adică în 19?...

L-am strigat pe chelner, un vlăjgan evreu din Lituania, cu mîini roşii şi mutra oacheşă, într-un frac boţit şi cu un şervet alb sub braţ.

— Spune-mi, scumpule, ce avem astăzi?

Chelnerul şi-a suflat nasul în şervetul alb înainte de a-mi răspunde:

— Azi? Un borş straşnic de sfeclă cu varză, măruntaie cu tăieţei şi, dacă vă poftеşte inima, raţă...

— Nu asta am vrut să zic. Vreau să ştiu ce zi avem astăzi.

Chelnerul căzu puţin pe gînduri:

— Ce zi avem astăzi?... Marţi, în 18.

— Dar cum îi zice oraşului?

— Care oraş?

— Oraşul ăsta. Oraşul vostru.

S-a uitat uimit la mine şi mi-a răspuns:

— Ce întrebare-i asta? Vitebsk!

— Minţi! m-am răstit la el. Ţi s-a năzărit. Sînt la Smolensk, nu la Vitebsk!

— Hi-hi-hi!... Hi-hi-hi!...

„Cel mai mare umorist evreu“ i-a apărut pesemne chelnerului drept cel mai mare prostănac din lume. Întorcîndu-se într-o parte, şi-a ascuns faţa întunecată în şervetul alb, să nu văd că se înecă de rîs. M-am uitat din nou la afişe; anunţau cu litere mari:

„Şalom Alehem la Vitebsk!“...

La Vitebsk! Doamne-Dumnezeule! Ce caut eu la Vitebsk! Trebuia să mă aflu azi la Smolensk! M-a apucat un tremur. Care borş? Ce raţă? Mi se tăiase pofta de mîncare. Trebuia să fug la Smolensk. Dar, pentru a şti mai bine pe ce lume mă aflu, m-am

gîndit s-o întreb telegrafic pe nevastă-mea unde am de conferenţiat în prima seară. Nevastă-mea, trebuie să ştiţi, se pricepe de minune să împartă timpul cu folos cînd e de pornit la drum. Aşadar, i-am trimis o depeşă urgentă, din cîteva cuvinte, ca să capăt cît mai repede un răspuns, firește tot prin telegraf: „Telegrafiază Vitebsk post-restant unde sînt astăzi"...

După ce am expediat depeşa, m-am mai liniştit şi m-am întors la hotel, la borşul de sfeclă, la tăieţei şi la raţă. Am urcat apoi în cameră, m-am întins pe pat şi am adormit. În vis m-au chinuit nişte arătări: mai multe femei roşcate înconjurate de pisici negre. Am cu semnele mele: dacă visez femei roşcate şi pisici negre, e de rău. Aşa a şi fost. Cînd m-am trezit, era, vai, foarte tîrziu. Cînd mai ajung la Smolensk? Am dat fuga la gară şi ţuşti în trenul de Smolensk. N-am apucat să intru în compartiment, că l-am şi întrebat pe conductor: cînd ajungem? El şi-a aţintit privirile la vîrfurile încălţărilor lui şi mi-a spus că vom fi la Smolensk, dacă nu se întîmplă nimic rău, a doua zi, la orele şase dimineaţa. M-a băgat în năbădăi:

— Cum mîine dimineaţa la orele şase? Trebuie să fiu acolo astă seară, cel mai tîrziu la şapte!...

Conductorul, răbdător, m-a făcut să înţeleg, cu ceasornicul în mînă, că personalul face de la Vitebsk pînă la Smolensk nu mai puţin de douăsprezece ore şi ceva. Dacă atunci cînd vorbeam noi era după patru, cum am mai fi putut ajunge la Smolensk în aceeaşi seară? Avea dreptate, dar cu ce mă ajuta asta pe mine? Adio conferinţa din Smolensk! Ce-mi rămînea de făcut? Să mă întorc la Vitebsk? Şi ce-o să fie cu Moghilevul? Doamne, mă întrebam, cum ies din vîrtejul ăsta? Mi-am amintit atunci de nevastă-mea. Trebuia să-mi telegrafieze la Vitebsk şi eu eram în drum spre Smolensk... Mi-a venit deodată ideea de a-i mai da o telegramă. Am scris-o pe dată şi l-am rugat pe conductor s-o expedieze de la prima staţie: „Telegrafiază Smolensk cînd sînt Moghilev".

Mai tîrziu, gîndindu-mă la cele două telegrame, mi-am dat seama că oricine le-ar fi luat drept rodul unei minţi rătăcite. Dar staţi, că nevastă-mea a mai primit o telegramă. De la Smolensk. Acolo ar fi

trebuit să mă aflu în ziua de 18. M-au aşteptat la gară de la miezul zilei pînă la miezul nopţii. A ieşit cu scandal. Publicul, mînios, a întors sala pe dos şi i-a luat în fabrică pe sionişti: că Şalom Alehem ar fi o scornire a lor, pentru a păcăli lumea şi a ciupi nişte bănuţi. Ei bine, au fost nevoiţi să deschidă casa şi să dea banii îndărăt. După miezul nopţii, bundiştii şi sionistii, foc de supăraţi şi ei, au trimis împreună o telegramă acasă la mine:„Ce e cu Şalom Alehem?"

Să uităm acum, o clipă, de eroul principal al acestei istorii şi să vedem ce s-a-ntîmplat cu eroina principală. Nevastă-mea, Dumnezeu să-i dea sănătate, după ce a primit cele trei telegrame, n-a stat mult în cumpănă: s-a dus la gară şi a plecat la... Moghilev.

O să vă-ntrebaţi, desigur: de ce la Moghilev? Ascultaţi mai departe şi-o să vedeţi că e o femeie cu scaun la cap. Mai întîi, ştie de mulţi ani cu cine are de-a face. Dacă îi cer telegrafic din Vitebsk ca ca să-mi telegrafieze la Smolensk e limpede că mă aflu la Moghilev. Îşi aminteşte adesea de o boacănă de-a mea. Plecasem cîndva, în ajun de Pesah, de la Varşovia spre casă, la Kiev. Dar n-am ajuns la timp. În prima zi de Pesah a primit de la mine o telegramă prin care-i dădeam de ştire că-mi petrec sărbătoarea la Holendre, nu departe de Vapniarka, pe linia care leagă Jmerinka de Odesa. Cum am ajuns acolo? Ce să mai vorbim? Una am vrut, alta a ieşit. Ca să ajung cît mai repede acasă, am schimbat, unul după altul, cîteva accelerate, pînă m-am trezit la mama dracului, în staţia Holendre. Bine că n-am ajuns tocmai la Riga. S-ar fi putut întîmpla şi asta.

În al doilea rînd, nevastă-mea a ales Moghilevul nu doar pentru că mă ştie cu capul în nori. Judecînd după telegramele mele, şi-a închipuit că mi s-a-ntîmplat o nenorocire, dar nu la Vitebsk şi nici la Smolensk, ci undeva între cele două oraşe. Adică la Moghilev. Nu avea nici o îndoială că, în cazul cel mai bun, s-au ciocnit două trenuri, unul venind din Smolensk spre Vitebsk, celălalt din Vitebsk spre Smolensk. Precis că locomotivele s-au făcut fărîme şi vagoanele s-au răsturnat, omorînd cel puţin două sute de oameni şi schilodind alte cîteva sute; mulţi dintre aceştia şi-or fi pierdut mintile, printre aceştia aflîndu-mă, firesţe, şi eu.

Trebuie să ştiţi că, ori de cîte ori plec de acasă, imaginaţia nevestei mele lucrează de zor; ajung victima celor mai înspăimîntătoare accidente. Catastrofe de cale ferată, poduri prăbuşite, cutremure de pămînt, incendii, molime, atacuri banditeşti, şerpi veninoşi — toate nenorocirile acestea, chiar dacă unele se petrec rar de tot, abia aşteaptă, crede ea, să pornesc eu la drum. Şi dacă mă-ntorc teafăr acasă, nu-şi crede ochilor. Zice că am scăpat printr-o minune de la moarte şi mulţumeşte din toată inima proniei cereşti pentru îndurarea ei.

... Cînd s-a întors de la Moghilev şi m-a văzut întreg şi nevătămat, a izbucnit în plîns ca un copilaş. Am întrebat-o: „De ce plîngi, prostuţo?" Mi-a răspuns: „Mă mai şi întrebi? Ai uitat de *rovno*?..."

Ce-i cu *rovno*? mă veţi întreba. E vorba de o altă poznă făcută de mine. Dacă aveţi răbdare, v-o povestesc. Cu cîţiva ani în urmă, am avut treburi la o gazetă din Petersburg. Mă gîndeam ca la întoarcere să trec prin Vilna. Îi spusesem nevestei mele în ce zi anume voi pleca din Petersburg şi că la Vilna, dacă am să mă abat pe acolo, voi rămîne o zi sau două. Pînă la urmă, am renunţat însă la acest ocol şi mi-am luat bilet direct Petersburg-Kiev. Cum ştiam că nevestei mele îi face plăcere să-i anunţ telegrafic sosirea, i-am trimis o depeşă de pe drum, în timpul nopţii. Somnoros fiind, m-am poticnit la traducerea în rusește. În loc să scriu că sosesc *priamo* (adică: direct)*, am scris că sosesc *rovno* (adică: exact)**. Nevastă-mea, cînd a dat cu ochii de *rovno*, a înţeles cu totul altceva. O să aflaţi îndată ce... Să vă mai spun că, ducînd tare dorul copiilor, am adăugat la telegramă o rugăminte: „Întîmpină-mă împreună cu copiii"...

Înnoptase cînd am coborît din tren la Kiev. Nevastă? Copii? Nimeni! M-au trecut toate răcorile. Cînd am ajuns acasă, peste tot era întuneric, parcă m-aş fi aflat într-un ţintirim. Am sunat îndelung, cît pe ce să rup sîrma clopoţelului, am bătut nebuneşte în uşă — şi abia într-un tîrziu s-a arătat bucătăreasa, o lituaniancă de-a noastră, smolită la faţă, cu ochii lipiţi de somn. Am prins-o de umeri:

---

* şi ** Parantezele aparţin traducătorului.

— Unde-i doamna? Unde-s copiii?

Lituanianca, sîsîită ca toţi ai ei, mi-a răspuns căscînd:

— Ştiţi unde sînt.

— De unde să stiu? am întrebat-o sîsîind şi eu, fără să vreau.

— Si-au luat bilete si au plecat.

— Cum au plecat? Unde au plecat?

— La Rovno!

— De ce la Rovno?

— Păi le-aţi dat de stire că vă-ntîlniţi la Rovno. I-aţi chemat acolo.

— Eu? La Rovno?

— Dar cine, eu? făcu lituanianca.

Am înţeles... Nevinovatul cuvîntel „rovno" din telegrama mea devenise pentru nevastă-mea oraşul Rovno din Ucraina...

Mi s-a părut că lituanianca abia îşi ţinea rîsul. În mine fierbea sîngele, iar ei îi venea să se hlizească. Vă jur că, la viaţa mea, n-am atins pe nimeni, nici măcar cu un deget. Dar, spre ruşinea mea, trebuie să vă spun că lituanianca aceea adormită m-a scos din sărite cu rîsul ei prostesc. Nu mi-am dat seama pe ce lume mă aflu şi... Mai tîrziu am ajuns la judecătorie din pricina asta. Cuvîntul „rovno" m-a costat bani şi am fost nevoit să-i cer lituancncei iertare...

Ei, cînd am auzit că nevastă-mea şi copiii sînt la Rovno, n-am ştiut cum să dau mai repede de urma lor. Acolo, ia-i de unde nu-s. Am întrebat peste tot: aşa... aşa... o femeie cu cîţiva copii... Da, mi s-a răspuns, au fost aici, dar au plecat. Am făcut şi cu calc-ntoarsă. Acasă, abia am apucat să intru, că m-am întîlnit nas în nas cu doctorul. Ce s-a mai întîmplat? Nevastă-mea căzuse la pat de atîtea emoţii...

După ce ne-am mai liniştit, am întrebat-o:

— Ia zi-mi, ce ţi-a venit să zbori cu copiii la Rovno? Ce ţi-a trecut prin cap?

— Nu mă mai întreba! Cînd am primit telegrama în care-mi cereai să iau copiii şi să vin cu ei la „rovno", am simţit că-nnebunesc. Eram sigură că te-ai îmbolnăvit pe drum, undeva, nu departe de Rovno, de tifos sau de vărsat negru...

— De unde şi pînă unde vărsat negru? am întrebat-o, silindu-mă să rămîn calm.

— Am citit într-o gazetă, chiar în acea zi — îmi răspunse — despre o epidemie de vărsat negru în ... India.

— Nu înţeleg! Unde-i India şi unde-i Petersburgul?

— Ce întrebare mai e şi asta? făcu, uimită, nevastă-mea.

Spuneţi-mi, vă rog: cunoaşteţi ceva mai de preţ decît o nevastă ca a mea?

Acum, iubite cititorule, cînd ne luăm rămas bun, vreau, din recunoştinţă că mi-ai ascultat aiurea poveşti, să-ţi fiu şi eu cu ceva de folos. Deci, fii atent şi urmează sfatul pe care ţi-l dă un om cu simţ practic, cum îi stă bine unui comis-voiajor ca mine.

Cînd călătoreşti cu trenul pe o distanţă mai lungă şi vrei să ştii că într-adevăr călătoreşti, adică să te şi bucuri că eşti pe drum, nu cumva să-ţi iei bilet de clasa întîi sau de clasa a doua.

De clasa întîi, n-avem ce vorbi. Să te ferească Dumnezeu! Nu vorbesc de condiţiile de călătorie. E foarte plăcut în clasa întîi. Banchetа e moale şi ai loc berechet. Buclucul e cu pasagerii. Ce rost are, te întreb, ca un evreu să călătorească de unul singur, fără a scoate o vorbă? Şi-ar pierde, Doamne fereşte, graiul. Şi dacă, din an în Paşti, te mai nimereşti cu un călător, este fie un boier gras, cu fălci umflate, de trombonist, fie vreo cucoană ţîfnoasă ca o soacră, fie vreun străin cu lacăt la gură şi pantaloni cadrilaţi, lipit de fereastră că nu-l poţi rupe de acolo chiar de ar lua vagonul foc. Cu asemenea tovarăşi de drum, te apucă stenahoria şi, fără să vrei, începi să te gîndeşti la moarte. Treabă-i asta?

Crezi că în clasa a doua e mai bine? Te afli într-un vagon cu tot felul de oameni, semeni de-ai tăi, ai zice, mînaţi de aceeaşi ispită: vor, bieţii de ei, să scoată o vorbă, să ştie de unde vii, încotro te duci

şi ce hram porţi. Dar stau cu toţii nemişcaţi ca nişte momîi şi se uită unii la alţii, cu buzele încremenite. Parcă şi-ar fi pierdut graiul. Sssl!...

În faţa dumitale şade un june cu unghie lungă la degetul mic şi cu mustaţa frumos răsucită. Ai jura că l-ai mai întîlnit undeva, că îţi este chiar bine cunoscut — dar nu-ţi aminteşti de unde. Mai mult ca sigur că-i „dintre ai noştri". Numai că dumnealui tace. Îşi răsuceşte din cînd în cînd mustaţa, priveşte pe fereastră şi fluieră încetişor.

Dacă vrei să-l faci praf, ca nici de învierea din morţi să nu mai aibă parte, atunci adresează-i o vorbă, indiferent în ce limbă, cînd stă printre călători creştini — ori, şi mai rău, cînd s-a nimerit lîngă el vreo cucoană. I-ai putea spune, bunăoară în rusește, ceva care în graiul nostru ar suna aşa: „Dacă nu mă înşel, am avut plăcerea să vă cunosc la Berdicev"... De întîlneşti un ins din ăştia în Podolia sau în Volhinia, o ici pe leşeşte; în cuvintele noastre: „Scuzaţi-mă, cred că l-am cunoscut pe tatăl dumneavoastră la Iarmelinet; era omul de încredere al contelui Potoţki"... O insultă mai mare ca asta nici că se poate; pentru că la Iarmelinet trăiesc aproape numai evrei, iar contelui Potoţki îi place să-şi aleagă slujbaşi din neamul nostru...

Dar mai bine să vă spun o poveste la care am fost chiar eu martor.

Era în trenul rapid, fără vagoane de clasa a treia. Ce să fi făcut? Mi-am luat bilet de clasa a doua. În faţa mea un bărbat tînăr — poate evreu, poate creştin. Dar parcă mai curînd evreu decît creştin... Arătos, cu faţa rasă, în ţinută sportivă, cu brîu negru la pantaloni albi şi foarte „manierat". De ce spun „manierat"? Pentru că s-a foit toată vremea în jurul unei demoazele, o tînără elegantă, cu un *pince-nez* pe năsucul ei delicat. Făcuseră cunoştinţă chiar în vagon şi s-au împrietenit repede. Ea l-a tratat cu ciocolată, iar el a distrat-o mai întîi cu anecdote despre armeni şi apoi cu anecdote despre evrei. Rîdeau în hohote. Cel mai mult îi amuzau anecdotele despre evrei, pe care cavalerul le povestea cu mult haz, fără a-i păsa că eu, ca ascultător involuntar, s-ar putea să fiu evreu şi să mă simt jignit... Idila lor s-a încălzit apoi şi mai mult. Tînărul s-a aşezat lipit de ea

(pînă atunci şezuseră faţă în faţă), privind-o tandru drept în ochi. Dînsa nu s-a lăsat mai prejos şi a început să se joace cu lănţucul ceasului pe care el îl ţinea înfipt în brîul negru al pantalonului său alb.

Deodată, după oprirea trenului într-o staţie (nu mai ţin minte cum o chema), a intrat în vagon un evreu care şchiopăta, galben la faţă, năduşit şi cu o umbrelă albă în mînă. Cum a dat cu ochii de tînărul cu brîu negru şi pantaloni albi, s-a îndreptat spre el, i-a întins dreapta şi i-a spus cu glas tare pe evreieşte:

— Ce plăcere! Te-am zărit prin fereastră. Ai salutări de la unchiu-tău din Manestrişci...

Se înţelege că tînărul sportsman a dispărut chiar în staţia aceea, lăsînd-o pe demoazelă singurică. Dar povestea nu se încheie aici. Domnişoara — neevreică, de bună seamă, pentru că altfel cavalerul nu s-ar fi simţit obligat să-şi ia tălpăşiţa — s-a apucat, după cîteva staţii, să-şi strîngă bagajele. Nu mi-a cerut s-o ajut, nici nu şi-a aruncat vreo privire spre colţul meu, de parcă n-aş fi existat pe lume. În staţia unde a coborît o aştepta un evreu corpolent, cu o barbă evreiască, de ai fi zis că-i patriarhul Abraham, şi consoarta lui, cu legiuita perucă pe cap şi cu mari diamante la cercei. Perechea a întîmpinat-o cu un dulce alint evreiesc: „Riveniu! Fetiţa noastră!" şi au îmbrăţişat-o cu lacrimi în ochi.

Asta-i toată povestea. Ţi-am spus-o ca să ştii ce fel de personaje călătoresc în clasa a doua şi ca să te feresc de ele, pentru că în clasa a doua eşti străin — un venetic chiar printre cei din neamul tău.

În clasa a treia, frăţioare, te simţi, însă, ca acasă. Ba chiar prea acasă, atunci cînd în vagon se află numai evrei. E drept, clasa a treia nu-i prea comodă, trebuie să te zbaţi pentru un loc. E o înghesuială, o hărmălaie, o bruftuluială, într-un cuvînt: un tărăboi de nedescris. Se întîmplă să şi uiţi unde ţi-ai pus bagajele. În schimb, toată lumea ţi-e cunoscută. Fiecare ştie cine eşti, încotro te duci şi cu ce te ocupi. Dar şi dumneata îi ştii pe toţi, cine sînt, unde se duc şi cu ce-şi scot pîinea. Noaptea, nu te chinuie insomnia, pentru că ai cu cine sta de vorbă. Dacă, totuşi, te trage la somn, nu poţi adormi, pentru că sporovăiesc ceilalţi. La drept vorbind, ce noimă are să dormi în tren?

Dintr-o discuţie cu un necunoscut poţi ajunge să închei o afacere, ori să pui la cale o logodnă, ori măcar să afli ceva care să-ţi prindă bine odată şi odată.

Vine, bunăoară, vorba de doctori, de suferinţe stomacale, de dureri de măsele, de nervi zdruncinaţi, de băile Karlsbad — de cîte şi mai cîte. Pălăvrăgeli, vei spune poate. Dar uite ce mi s-a întîmplat mie acum cîţiva ani. Se discuta despre boli şi leacuri. Pătimeam atunci, Dumnezeu să vă ferească, de stomac. Auzindu-mă, un evreu din Kameneţ mi-a recomandat un praf folosit de el. Aflase de praful ăsta nu de la un doctor, ci de la un dentist, dar făcea minuni. Un praf galben. De fapt, praful cu pricina e alb, ca toate prafurile, numai hîrtia în care ţi-l vinde farmacisul e galbenă. Omul din Kameneţ mi s-a jurat pe sănătatea lui, pe nevastă şi pe copii, că-şi datorează viaţa acestui praf. Fără el, s-ar fi aflat acum... e-he-he... pe alte tărîmuri. Da, îţi ia durerile cu mîna şi te scuteşte de mersul la doctori. Nu mai ai de-a face cu lipitorile astea. Că te storc de bani, lua-i-ar naiba! Dacă vrei, mi-a mai zis, îţi pot da de la mine două-trei prafuri. O să mă pomeneşti...

I-am mulţumit şi, cum am ajuns acasă, am luat un praf, apoi, de îndată, pe al doilea şi pe al treilea. Ei bine, nu pe loc, ci spre miezul nopţii, mi s-a făcut atît de rău că mai-mai să-mi dau sufletul. Mare spaimă am tras, să vă ferească Dumnezeu de o năpastă ca asta! Mi-au adus un doctor, apoi încă unul. Cu greu m-au smuls din ghearele morţii. M-am ales de atunci cu o învăţătură: cînd un evreu din Kameneţ vrea să te încînte cu un praf galben care te scapă îndată de arsuri la stomac, nu-i da crezare şi fugi de el ca de dracu'! Nu degeaba spun că în clasa a treia ai mereu cîte ceva de învăţat.

Uite încă un avantaj. Se poate întîmpla să te trezeşti dimineaţa în tren şi, cînd să-ţi faci datoria faţă de Dumnezeu, bagi de seamă că ţi-ai uitat acasă şalul de rugăciune şi filacterele*. Nici o grijă! În clasa a treia se găseşte repede cineva care ţi le împrumută pe ale lui. Numai că, după ce te-ai închinat, se cuvine să-ţi deschizi bucuros geamantănaşul şi să poftesti lumea la o gustare: cîte-un păhărel de

* Vezi nota *, p. 117.

rachiu cu prăjituri de casă, dar şi nişte ouă fierte, pîiniţă, poate şi un peştişor prăjit. Dacă ţi-ai luat şi cîteva mere, vreo portocală, o bucată de ştrudel, cu atît mai bine: serviţi, vă rog, nu vă jenaţi! Oamenii sînt politicoşi, nu te refuză... Se pare că pe drum pofta de mîncare e mai mare decît de obicei. Nu mai vorbesc dacă după merinde scoţi şi o sticlă cu vin. Fiecare îţi poate spune din ce podgorie provine: „E muscat basarabean!" zice unul; altul, la fel de sigur de el: „Ba să am pardon: e un akerman străin!"; un al treilea e de cu totul altă părere: „Da de unde! E un bordo autohton!" Dintr-un ungher sare un al patrulea, înhaţă paharul şi, cu aere de mare degustător, de parcă ar zice: „Vă încontraţi ca nişte proşti! Ia lăsaţi-mă pe mine!", soarbe o dată, de două ori, plescăie din limbă şi se rosteşte:

— Ştiţi, oameni buni ce vin e ăsta? Habar n-aveţi! E vinişor de mere din Berdicev, gospodăresc, curat, limpede, aromat...

I-au dat cu toţii dreptate. Da, era un vin de casă din Berdicev, un vin cinstit şi cuminte, care, ca orice alt vin cumsecade, dezleagă limbile. În vagon, fiecare începe să istorisească de toate, ce-i pe la el acasă, ce se petrece prin vecini şi prin tîrg. Vorbesc toţi deodată, îşi deschid larg inimile. Fiecare află de necazurile celuilalt, de tot ce-l apasă, de primejdiile prin care a trecut încă din tinereţe. Se pun unii pe alţii la curent asupra evenimentelor care zguduie lumea asta a noastră. Şi se simt cu toţii foarte bine...

Cînd călătoreşti în clasa a treia spre un oraş necunoscut şi nu ştii unde să tragi, e de-ajuns să întrebi de vreun hotel ca lumea. Cîţi evrei sînt în vagon, tot aîtea adrese de hanuri şi de hoteluri vei căpăta.

— „Hotel Frankfurt"! sare unul şi îl ridică în slavă. E, zice, luminos, curat, bine încălzit şi ieftin.

Un al doilea se grăbeşte cu altă părere:

— „Hotel Frankfurt"? Să vă ferească Dumnezeu! E întunecos, murdar, scump şi îngheţi în el. Dacă vrei să te simţi bine, alege hotelul „New York"!

Un al treilea se indignează:

— De ce-l trimiţi la „New York"? Ca să-l mănînce ploşniţele? Lasă-te, domnule, păgubaş şi de „Frankfurt", şi de „New York"! Dă

încoace bagajul şi hai cu mine la „Rossia", hotelul unde înnoptează de regulă evreii...

Bineînţeles, geamantănaşul tău nu ţi-a scăpat nici o clipă din vedere, ca nu cumva să facă picioare printr-un hocus-pocus... Dar, rogu-vă, unde nu se fură astăzi în binecuvîntata noastră ţară? Hoţia e la ordinea zilei. Dacă ţi-e sortit, vei fi furat ziua-n amiaza mare. Nu te poate ajuta nici poliţia, nici jandarmeria. Nici chiar Dumnezeu. Să fii fericit dacă scapi cu viaţă.

Aşadar, cînd porneşti la drum, alege numai clasa a treia! Ţi-o spune, în chip de testament, dacă vrei, un bun prieten, un om cu experienţă — un comis-voiajor.

Adio!

CUPRINS

În loc de prefață 5
Cuvîntul autorului 7
Concurenți 9
Cea mai fericită ființă din Kodni 17
Stația Baranovici 27
Unde dai și unde crapă 40
Omul din Buenos Aires 44
La mormintele celor dragi 56
Tîrîș-grăpiș 64
O catastrofă care n-a avut loc 67
Nuntă fără lăutari 76
Gimnaziul 82
De la recrutare 94
Să nu fii bun! 104
Rămășagul 112
Fără noroc! 120

Din post în post 124
Cel de-al zecelea 129
Neamţul 134
Doi antisemiţi 144
Nu-i adevărat! 152
O poveste cu trei oraşe 157
Clasa a treia 164

Tehnoredactor: Florentina Preda
Culegere şi paginare computerizată:
MORETTI & GALL S.R.L.
Coli de tipar: 11
Bun de tipar: 28.07.1995
Apărut: 1995

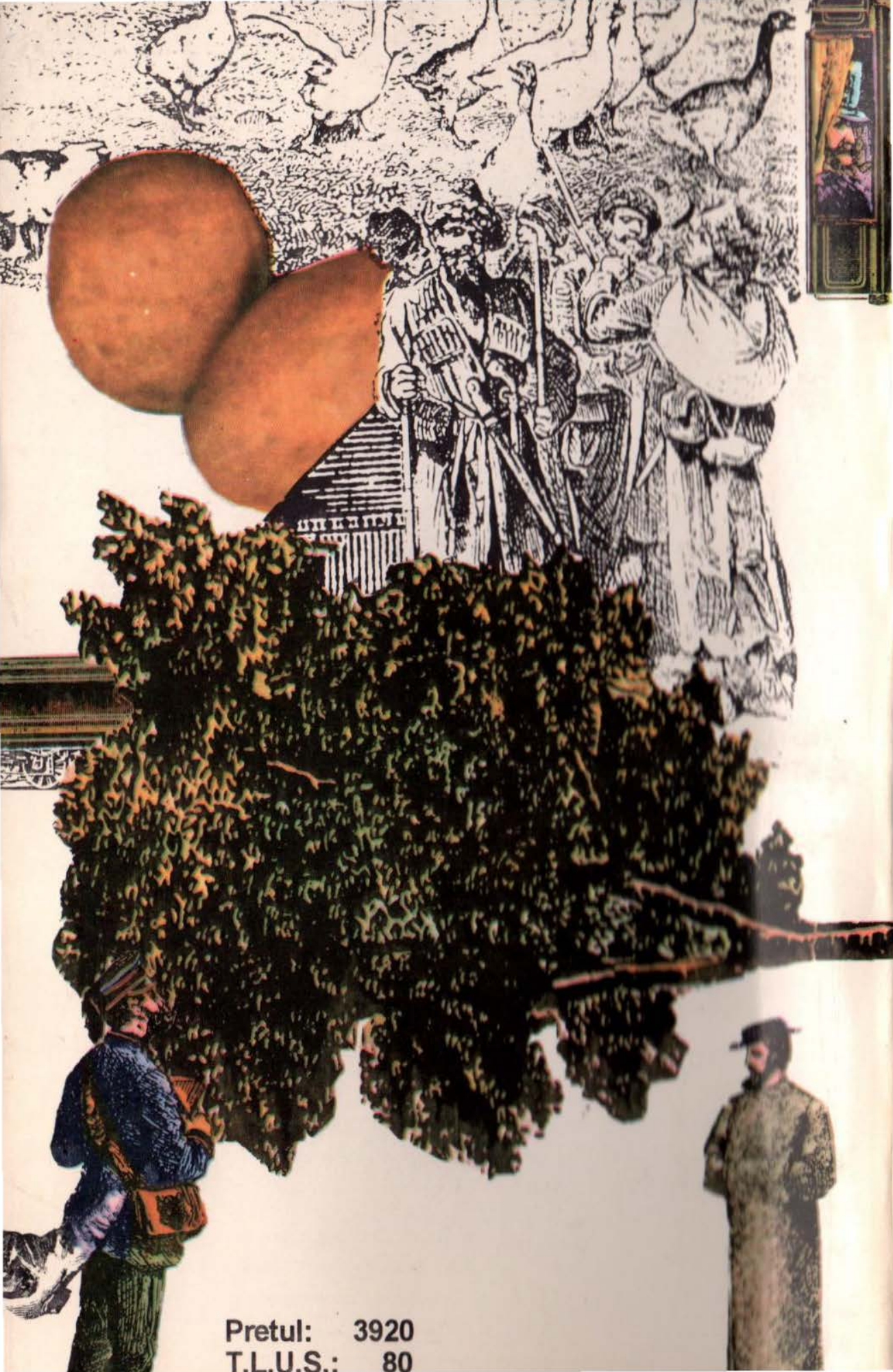

Pretul: 3920
T.L.U.S.: 80